

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Tertia Siue Borgia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1649

Historiæ Societatis Iesv Liber Tertivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14153

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER TERTIVS.

GLORIOSORVM Flores laborum, æternūque victuras
laureas dum felicibus his auspicijs provincia Florida pollice-
tur, & ex primitiis specimen secutura frugis, præsertim post-
quam ita generoso imbuta succu esset, ostendit; Romæ Ponti-
fex, qui adhuc Societatis opera peramanter vsus, eximia volun-
tatis in eam suæ documenta præbuerat; ingentem terrorem fe-
cit, ne quid in eius Institutis nouaret. Chorum in ea desidera-
bat: & quibus utimur, simplicia vota, subiniqua aiebat videri: quod nequaquam
partem vtramque par nexus adstringeret: sed Societas sua libertate nihil imminu-
ta, obligatos sibi alumnos tenet. Duobus his capitibus haud dubiè nerui inci-
debantur huius Ordinis, totusque commutabatur. Indè Patres, ipsius iussu Pon-
tificis, sedulo collectas vtraque pro re scripto rationes, Cardinalibus Concilio
Tridentino ad vsum reuocando præpositis, tradidere in hanc sententiam. Quan-
doquidem Sanctissimus Dominus, de cuius consilio, ac mente rectissima nectas est
ambigi, de duobus Instituti nostri capitibus, quæ se offerrent, palam nos, liberè-
que iussit expromere; hæc, Illustrissimi, & Reuerendissimi Domini, prudentiæ ve-
stræ subijcienda censuimus: alioqui ad parendum magis, quam ad disceptandum
parati. Id autem videtur considerandum in primis, cum de legum mutatione agi-
tur, causa nec ne idonea subsit, quare mutantur. Certum enim quiddam, constans,
& (quantum fieri in hac rerum mortalium varietate potest) æternum legem esse
necesse est. Nam si ex facili mutatio sit; paulatim ea quoque labascunt, quæ nul-
lo pacto mota oportuit: vnde necesse est rerum publicarum sensim statum omnem
conuerti. Quamobrem censent sapientes, si quid incommodi existat; id, si remo-
ueri aliter nequeat, potius tolerandum, quam legum alicuius mutatione cunctas
in discrimen dandas. Quod quidem multò providendum est magis in Religiosis
legibus Apostolica auctoritate sancitis: ne & detrimentum creetur Ordinibus, &
Summorum auctoritati Pontificum, quæ Sacrosancta debet esse, aliquid venera-
tionis, saltem apud imperitos, decedat. Societas nostra auctoritate Apostolicæ Se-
dis à Paulo Tertio, & Iulio Tertio confirmata, & nuper à Concilio Tridentino
comprobata est: cum quidem Pontifices, & Concilij Sanctissimi Patres accuratè
inspexissent, ac diligenter expendissent totam eius Institutorum rationem. Atque
adeo nihil per incuriam, aut per indiligentiam suspicari licet commissum: sed om-
nino si quid in ijs immutetur, ipsa Pontificum legitima decreta, & Concilij auctori-
tatem conuelli, mutarique necesse est. Quod nisi vel rerum status planè mutatus
sit, vel vsus, qui vnus corrector legum habetur, longo tempore experiendo euiden-
ter arguerit, fieri profectò non expedit. Atqui Societas hæc eo modo, quo Pontifi-
cum, & Concilij auctoritate comprobata est, diuino obsequio seruiens, Ecclesiæque
vtilitati, summam experta est Dei Optimi Maximi benignitatem, ac fructum satis
vberem animarum, siue in confirmandis Catholicis, siue in reuocandis ab errore
Hæreticis, siue in Ethnicis ad christianam fidem vocandis. Ipsa per omnes penè ve-
teres, nouique Orbis provincias ingenti lectissimorum hominum, ac frequentium
domiciliorum numero propagata est: per tempestates turbulentissimas prouecta
semper victrix: Sanctissimis quibusque gratissima: & (quod haud minus cælestis
argumentum est gratiæ) summo Hæreticis odio. Adeo vt his tot pignoribus, hoc
patrocinio, ac fauore perpetuo, quasi quodam suffragio id, quod de ea Pontifices,
& Concilium censuere in terris; confirmatum, sancitumque haud dubiè intelli-
gatur in Cælo. Quæ autem fuerunt à principio huius Religionis ab Chori, vt de
hoc

A.D. 1567.

1
Choro Socie-
tas quare non
utatur.

2
Leges non
mutandæ.

3
Multo minus
probata Reli-
gionum insti-
tuta.

4
Societas rite
comprobata.

5
Signa compro-
bationis diui-
ne.

6
Ad quid con-
dita Societas.

7
Publicæ ne-
cessitates, qui-
bus succurren-
dum.

8
Suis cuique
Religionis fi-
nis.

9
Sua munera
tuenda.

10
Chorus ma-
gnus nego-
tium.

11
Magnum quo-
que opus iu-
uandi proxi-
mos.

hoc prius loquamur, munere eximendæ causæ; eæ perseverant adhuc omnes. Cum enim diuinæ sapientiæ placuerit, pro temporum varietate, vsuque Ecclesiæ Sanctæ varias in lucem proferre Religiosorum hominum familias; his calamitosissimis, extremisque temporibus nulla videbatur noua sacri Chori necessitas extitisse. Sed cum obfistendum impijs Hæreticorum conatibus, tartareæque eorum, quæ luci veritatis catholicæ exitium minabantur, restinguendæ essent faces; tum barbaris Christi hostibus obfistendum, quibus magna ex parte gens sancta circumuallatur, & sensim contaminatur; & nouis, quas Deus aperit, terris inferenda lex salutis, & monstrandum ad cælum iter; denique vehementer super hæc incumbendum ad corrigendos nimium lapsos Catholicorum mores, atque ad diuinorum mysteriorum vsu, cultumque reuocandum; hanc minimam placuit illi excitare Cohortem, quæ his, alijsque Christianæ Reipublicæ necessitatibus sese impenderet, ita conatu, & cura omni; vt Pater Sanctæ memoriæ Ignatius, quamuis quodam priuato sensu Chorum diligeret; tamen illud sequens lumen, quo in condenda huius operis fabrica regebatur, quia videbat, vt dictum est, non deesse in Ecclesia Dei qui decorè, ac sanctè diuina carmina exequerentur; sine vlla dubitatione, maximæque constantia censuerit ea occupatione abstinendum. Quò nimirum, animi viribus ad hoc vnum Sanctissimum, atque Apostolicum opus coniunctis, expedita, atque in procinctu cuncta staret acies ad huc, illucque; quò priuatæ, quò publicæ religionis vsus vocaret, accurrendum. Quid ergo? Num illæ causæ non manent? Ardet incendio Gallia: Germania magna ex parte consumpta est: Anglia abiit in cineres tota: Belgium miserè deuastatur: Polonia vbique fumat: ipsius Italiæ fines flamma amburit: atque (vt innumerabiles ad Orientem, Occidentemque Indorum, nouique orbis populi panem qui sibi frangat, postulant, & Mahometicæ impietatis quotidianæ progressionis omittantur) obruti incitiam sunt etiam in Hispania, Italia, Sicilia, Sardinia, alijsque errore intaminatis Christiani orbis regionibus non solum, qui in agro, pagisque versantur, nec laici tantum, sed & sacri homines, quique Vrbes frequentissimas colunt: & nos, dum tot vndique miserorum opem expositum vocibus dies, & noctes ciemur, operam alibi ponamus? cum propter eos labores, tectis nostris, rebusque relictis, dederimus in hanc militiam nomina: tamque multi sint, qui sanctis his per communionem vocum Numinis laudandi occupationibus vacent, tam pauci pro tantarum indigentia, qui ad illas necessitates accurrant? Militiam corporum Religiosis professis num quæso tum, cum expedienda forent arma, atque à Fidelium bonis, atque corporibus Barbarorum impetus propulsandi; psalmodiam, aut aliud tale munus æquum esset imponi? Profectò ea nunc tempora, Reuerendissimi Domini, sunt, quibus hic Ordo non ad corpora, quanquam & ad corpora, sed ad animas præcipuè tuendas sacrum quoddam bellum non aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & Potestates tartareas, earumque satellites suscepit: vt si Chori habendi adstrictus esset legibus; solui oporteret, operam vt eo omnem conferret: ne dum quicquam causæ enatum sit, cur debeamus, qui veteribus oneribus planè succumbimus, nouis, & grauissimis cumulari. Quòd si ab Religiosis ijs, qui sancto se otio, & laudatissimo dedidere, non requiritur, vt suam pacem, atque cælestem conuersationem interturbent laboriosis Marthæ negocijs; quid est cur nobis, qui bonum commune sequuti in hanc arenam, studiumque descendimus, moræ iniiciantur? Qui tot obruimur sæpè proximorum calamitatibus, vt vix otij liceat tantum decerpere, quantum sit satis, vt sacri officij pensum priuatim, nec statis temporibus exoluamus? Quæ cum ita sint; quid tum fiet, si Choro alligemur: qui & certam sedem, & certa tempora, tamque longa postulat; atque ita defatigat; vt, cum tempus penè omne gerendarum rerum abstulerit, eam quoque partem, quæ reliqua est, trahat: dum fessus canendo animus requiete magis instaurandus, quam opere nouo, ac difficili atterendus est? Quibus in Ordinibus Chorus est; qui concionantur, qui discunt in gymnasijs, docentur: quique graui aliâ distinentur causâ, ferè immunes ab cantu sunt. Ergo in hac Societate immunitas cunctis debetur, in qua nemo vel ab discendo, vel docendo, vel agendo graui-

17
Instituta Reli-
giolorum non
facile à Ponti-
ficibus muta-
ta.

18
Lapsi mores
ad formam
pristinam re-
uocati.

19
Hæreticis non
præbenda ser-
monum mate-
ria.

20
Vota Societa-
tis Simplicita-
tis iustissima esse
docent ratio-
nes.

indigentibus; existimare promptum est, quanta futura sit publici boni iactura. Considerandum postremo illud videtur, non facile, si ad totam antiquitatem cogitatio referatur, inueniri exempla Pontificum, qui instituta Religionum commutarent. Videtur enim Deus Religiosorum Fundatoribus eam vitæ inspirasse formam, secundum quam vellet sibi ab vnaquaque familiâ inseruire, & per quam vellet viam suâ illis gratiæ adiumenta largiri. Idcirco tanto vnaquæque familia viget; floretque magis, quanto sincerius pristinam suæ originis formam tenet. Quia scilicet & Deus ex vna parte libenter sua fouet cœpta, ac fata rigat; ex altera homines, dum id, quod in ipsis est, & ex ipsis exigitur, cum modestia, ac fide præstant; nequaquam pedem extra præfinitum sibi limitem efflerentes, apertè sese subiiciunt, & accommodant actioni diuinæ, & conuenienter Prouidentię ordini conferunt. Quamobrem Pontificibus id solum ad hanc diem curæ fuit, vt, si quo rite confirmato in Ordine degeneratum esset; lapsos mores ad formam pristinam reuocarent. Cum igitur id, Deo gratia, laboret Societas, vt suum diligentissimè primum teneat Institutum, neque id vlla re laxet, sed astringat potius, perficiatque: idque Institutum tenens, æternæ clementiæ suæ ad incrementum sui, siue ad alienum emolumentum, præsentiam persentiscat; quid est quod quicquam mutetur, cum quidem certum sit rem bene sic procedere: quid futurum sit nouis moribus nesciatur? Quid porro transmontes tum Romanæ Sedis, tum ob illud præcipuè nomen, quia eam defendunt, Iesuitarum (quomodo ipsi vocant) intestissimi hostes Hæretici, audita hac inconstantia dicent? Approbatam multis à Pontificibus Religionem, nuperque à Concilio Tridentino laudatam, repente à Pontifice, qui Concilij Tridentini decreta acerrimè seruanda curet, immutatam. Profectò Romanos Pontifices suâ quemque opinione duci: & Pontificia decreta ab ipsis immutari Pontificibus: & Conciliorum auctoritatem minus firmam haberi. Vnde conabuntur ostendere vel hunc, vel alios Pontifices, & Concilium leuiter, ac temerè iudicasse, atque adeo errasse. Quam rem editis vulgabunt libris, vociferabuntur è suggestis: arreptaque inde ansâ, cetera sensim tentabunt carpere: contendentque alias quoque Religiones inconsideratè à Pontificibus confirmatas: alia multa ab Sacrosanctâ Synodo temerè probata. Illud quidem pleno iactabant ore, lætâbundique, & insultantes decantabunt: Inter Papam, ac Iesuitas, qui omnium acerrimi Papistæ ab ipsis habentur, gliscere dissidium. Quod, etsi quicquid Sanctissimus Pater iniunxerit, etiam si millies profundendus sit sanguis, nunquam verum fore confidimus; quàm tamen demissimè, ac studiosissimè possumus, communem Ecclesiæ, nostrumque præcipuè patronum, atque parentem rogamus, atque obsecramus hunc inimicis Dei, & nostris, insultandi nobis, deque Sanctæ Ecclesiæ obtrectandi, aperire locum ne velit. Hæc de Choro cum dicerent Patres; Simplicitatis vota Societatis iniqua nullo modo esse probabant clariùs: cum ea non leuiter, sed à prædoctis totam disciplinæ rationem vltro suscipiantur: prudentibus autem, ac volentibus iniuria non fiat. Nam vulgò receptum vsu videmus, vt quidam se Religiosis Ordinibus, alij autem operam suam Nosocomijs, aut alijs pietatis operibus deuoueant, & vota iustissima habeantur: cum tamen & Religionum, & Nosocomiorum, & operum aliorum Præpositis integrum sit tum non recipere illos, tum hos etiam, vbi commodum visum fuerit, dimittere. Præterea cum certum sit votorum illam formulam Societati magnopere commodam esse ad disciplinam, ad tranquillitatem, ad auctoritatem, ad profectum & suum, & alienum; velle hoc ei bonum conseruatum, & duriorum etiam vltro conditionem suscipere, vt conseruetur; haud dubiè honestum, & laudabile opus est: ac proinde si quis velit, ac possit tale opus aggredi; non iniuste facias, si permittas, sed si prohibeas. Denique durior illa, quæ videtur conditio, ipsis quoque vouentibus bono est: primum, quod ita Holocaustum Deo cumulatius faciunt: deinde quod pro corruptela, & imbecillitate naturæ ab humanis prolapsionibus salutari suspensione, tanquam fræno, sustinentur: postremo, quod si demum amandari oporteat (quod quibus maximè causis in Societate fit, in alijs quoque ferè ordinibus licet) interest abeuntium solutos potius, quàm victos dimitti. Hæc, & id genus alia-

ex

ex rei naturâ petita argumenta, cum planè ostenderent vota Societatis simplicia nihil admistum habere fraudis, sed æquissima, & honestissima esse; Pontificum, tamen auctoritas, qui causâ rite cognita, planèque perspecta eadem comprobassent, rem conficiebat euidentissimè. Quippe in Choro adijciendo aliquid causæ comminisci licebat, vnde Pontificia acta non tam euerti, quàm perfici, certè sine fraude mutari doceretur: at in condemnatione votorum necessario consequeretur Institutum, quod iniquitatem haberet implicitam, fuisse à Pontificibus comprobatum: in qua tamen comprobandi Religiones formula, haud temerè cuiquam perimitti debet, vt asserat Apostolicam Sedem errare posse. Simul etiam Concilij Tridentini, quòd hoc Institutum pium appellasset, valde eleuabatur auctoritas. Qui namque pium esset, quod ex Iniquitate conflatum esset? Quare si id, quod tam celebre, ac Sanctum, & à proximo Pontifice ritè confirmatum Concilium, pro pio laudasset, Successor Pontifex iniustitiæ condemnaret; alterutra procul dubio sententia aberraret. Hæc adeo manifesta, & valida rationum momenta cum consideraret Pontifex, respondit: Quod pertineret ad vota; ea sibi probata. De Choro autem, cum ad eum Borgia, & Polancus alia causâ adiissent; ita est locutus: Vidisse se quas Patres per Cardinalem Patiecum proposuerant causas: nulla earum omnino sibi persuasum. Itaque etiam num existimare, ad excitandam inuicem pietatem, psalmodiam in communi habendam: ita tamen, vt Scholaistici nequaquam ea re distinerentur; & quibus horis non interesset populus, satis fore diceret, si pauci, atque adeo duo interdum chorus facerent: ac laudare se, ne tempus canendo tererent, sed vt pronuntiarent intelligenter, breuique perfungerentur. Aequum tamen esse ex occupationibus interualla sumi, quibus vacarēt sibi: ne, caminos purgantium instar, sordibus detergendis sordescerent. Vbi, cum Polancus quantum ad id curæ quotidiana meditatione, & gemina dici cuiusque recognitione, ac retractatione adhiberetur, dixisset; Nihil, inquit, meditationem chorus impedit. Indè rogauit Borgia liceret differre, quoad Sacerdotalium precum Breuiarium, quod eius Sanctitatis iussu è Concilij Tridentini decreto restituebatur, in lucem prodiret. Quòd cum facillè impetrasset, nihil tum in nouatum est. Ex ea peramanti colloctione apparuit pietas Sancti Pontificis. Certabant in animo religiosissimi Patris hinc propositæ ab Societate difficultates, indè penitus insitus amor chori. Itaque cum vniuersè prius vellet induci; iam Collegijs vltro exemptis, ne nusquam induceretur, quicquid temperamenti occurreret beneuolè suggerebat. Ceterum inueniri temperamentum non poterat, quod non cum rei summa pugnaret. Namque, cum vel ad cuiusque priuatim canentium, vel ad audientis populi excitandam pietatem chorus desideretur; neutrum teneri potest, nisi & iustus numerus canentium, & pronuntiatio apta vocum, & rituum sacrorum scita, ac decora administratio sit. Quicquid enim, vel leuiter, ibi peccetur; vehementer obturbat. Atque ex eo genere rerum hæc sunt, quas præstet non attingi, quàm non benè administrari. Vt benè autem administrentur, & otium postulant, cum discuntur: & moram conuenientem, sedatasque curas, cum geruntur. Atqui in domibus Societatis, & angustia semper magnæ sunt temporis, & iusta cantorum frequentia cum esse nunquam potest, tum minimè temporibus ijs, quibus non modo suæ, sed, & populi pietati seruiendum esset. Nam quibus templâ temporibus maximè celebrantur; ijs ferè Sacerdotes vel confessionibus audiendis, vel negotijs alijs animarum sunt maximè occupati. Hæc tametsi ita esse Patres intelligerent; tamen verecundia tenuit Summi Pastoris, ne vltra vehementius tenderent. Itaque dilationis beneficio in præsens contenti fuerunt. Agebant iam prope securi, seque de functos procella sperabant: cum circa Natalitia Domini solemnia, in quibus Socij aliquot erant ad Sacerdotium euehendi; cognoscunt Pontificem suo in Vrbe Vicario imperasse, ne quem Religiosorum, ne de Societate quidem, nisi solemnia vota profectum, ad Ordines sacros recipiat: eâ gratiâ, ne postea, si fortè dimissi essent, aut mendicandum Sacerdotibus, aut sordibus exercendus quæstus esset, cum dedecore Ordinis, quod Concilium Tridentinum vetat. Detulit Pater Franciscens priuilegia Societatis ad Cardinales rebus Concilij cognos-

21

Conuincit auctoritas Apostolica & Concilij.

22

Probat etiam Pius V.

23

Chorum aliquo modo iubemur habere.

24

Pontificis clementia.

25

Choro nusquam locus in Societate.

26

Pontifex vetat fieri Sacerdotes de Societate non profectos.

27
At nihil inde
incommodum
erat.

gnoscondis, explicandisque præpositos, & quàm nihil inde timendum foret incommodi luculenter ostendit: cum & ad eam diem nihil vnquam eiusmodi contigisset: & in futurum nihilo magis siue per paternas cuiusque iniuncti, siue per Ecclesiasticas facultates, quàm religiosorum nexu votorum consuleretur. Liberos quippe Sacerdotes quàm multis, variisque præpositos esse casibus? Quanto facilius deprauari eos, quàm cœnobitas? Quis teneat fugam, & vagas peregrinationes? Quis inter hæc morbos, & pericula alia mendicantis amoliat? Iam bella, latrocinia, furta, iniurias temporum, ac tempestates, per quæ res perit, quis præstet? Ipsorum met socordiam, profusionem, intemperantiam, vitia alia, quibus ad summam inopiam redigantur, quâ satis cautione prohibeas? Quàm multos ipsi Antistites, aliæque interdum potestates, noxarum causa, vel patrimonijs multant, vel spoliant Sacerdotijs? Quas quidem potestates vero simile est non minùs posse in rebus iudicandis, quàm Præpositum Societatis in votis laxandis errare. Ergo cum (ut sunt humanæ res) nihil usquam in omnes partes cautum esse possit; id abundè esse, si pro opibus, moribus humanis arceantur incommoda: & quoniam arceri cuncta nefas sit; si de necessarijs leuissima subeantur. Quod cum Societas, Deo dace, præstiterit, nec ad eam quicquam Concilij Tridentini decretum, quod de secularibus Sacerdotibus agit, pertineat; non esse cur concessio ab Sede Apostolica iure, quo non nisi rectè, fructuosèque ad id loci vsa sit, tanta cum suâ, publicæque perniciæ nudaretur. Eo etiam minùs, quod præter alias decoras vitæ sustinendæ vias, ipsi illi, quos Societas interdum dimitteret, ita literis, vsuque rerum instructi dimitterentur; ut conditio ijs honesta deesse nunquam posset. Hæc ita probata sunt Cardinalibus; ut responderent posse Societatem suam tenere Institutum. Conditionem tamen quidam adiciebant grauem, & perniciosam, ut, si vsu aliquando veniret, ut dimisso cuiuspiam abundè non suppeteret; ad vitandam sacri gradus ignominiam, ipsa, quod satis foret, Societas subministraret. Quod & onus intolerandum Societati in summa sua inopia erat, & contra omne ius videbatur, ut quis ex noxâ, poenæque lucrum faceret: & defectionum erat illecebra, cum & extra disciplinæ iugum, extraque omne negotium, peruersis hominibus alimenta proponerentur, quibus intra cœnobita sine religiosæ obedientiæ labore frui non possent. Visus est initio Pius Pontifex, quod placuerat Cardinalibus, comprobare. Illud deinde vitandæ mendicantis consilium per subsidia, quæ Societas subministraret, parum æquum, nimiumque periculosum ratus; iterum Cardinales eosdem rem iussit cognoscere. Qui cum conuenienter priori sententiæ pronuntiasent, ut quos Societas arbitratu suo amandaret, si quando mendicantis vrgeret, eis subsidio ipsa irret; Pontifici demum ea stetit sententia, ut existimaret consultius Religiosos quoque Societatis professione prius, quàm sacris ordinibus obligari. Idque septimo Kalendas Iunias anni millesimi quingentesimi sexagesimi septimi Alciatus Cardinalis, Pontificis nomine, præcepit Borgia. Et anno proximo Concilij Tridentini decretum, ne seculares Sacerdotes sine certis vitæ subsidijs fierent, ad Religiosos quoque non professos, edito diplomate, voluit pertinere. Ceterum qui interius hanc disciplinam norant, eamque suis legibus ita videbant, quasi neruis contextam, implicatamque, vix ut aliter componi, & contineri id corpus posset; minimè leuem hac re illi plagam imponi, sed vitalem peti locum sentiebant. Nam, præterquam quod ea re membrum vnum præcedebatur, & spiritualium gradus Coadiutorum funditus tollebatur, tamque præcipuo succiso membro, vitæ litates multæ, magnæque recidebantur; duorum alterum necessariò erat, consequens, vel ut Sacerdotes per paucos Religio haberet, vel permultos Professos haud satis exploratæ virtutis: quod vtrumque incommodorum seriem grauissimorum secum longam trahebat. Principio enim, nisi uti ad id locorum factum fuerat, Sacerdotes deinceps liceret suffici; non modò propagandæ Familiæ incidebatur spes, sed ne inchoata quidem poterant in susceptis iam domibus, & Collegijs perpetuari munera: ad quæ sustinenda ne præsens quidem copia satis erat. Deinde cum tam frequentes per pagos, atque oppida, in quibus non dum sedem habebat Societas, adeoque salubres susciperentur peregrinationes, ut totis populis con-

28
Cardinales
Concilio præ-
positi probant
causam Socie-
tatis.

29
Pontifex in
sententia sua
perstat.

30
Quàm id in-
commodum
Societati.

31
Vel quod Sa-
cerdotum nu-
merus minue-
batur.

confessione expiatis, rudibus edoctis, conciliatis dissidentibus, alijsque vitijs sublati; noua quadam relinqueretur rerum facies, Sacerdotum numero imminuto, intermitti has peregrinationes, & tantum intercipi fructum necesse erat. Postremo in Brasilia, India, Molucis, Iaponia, alijsque extra Europam Prouincijs, vbi quàm paucissimi, vel omnino nulli, nisi de Societate Sacerdotes agebant, ijque non ad excipiendo modò confessiones, sed ad sacrificia diebus sacris, ad Sanctissimam Eucharistiam, supremamque Vnctionem ministrandam, ad consocianda rite coniugia necessarij erant, quid fieret? Tot ne, tamque numerosarum gentium adiutricem implorantium manum despiceretur salus? Atque hæc è paucitate Sacerdotum exteriora detrimenta. Quid porro domi molestiarum, turbarumque impendebat? Quid ijs faceres, quos, post absoluta studia literarum, tamen si ad agendum cum populo, atque ad alia Sacerdotum officia facultatis raræ, quòd tamen professio differenda videretur, consecrare non posses? Quantum inde Diabolo ad omnia perturbanda osium? Cum semper habuerit dilata professio non leues in Societate difficultates, quas dilatio tum haberet tamò insignior? At fiant, inquit, sicuti fiebant antea, Sacerdotes, modò solemnità prius emittant vota. Hinc verò pestis haud paulò grauior imminet. Quippe ita factus hic Ordo est, idque habet destinatum; vt, cum vnâ ex parte maximè opus habeat verâ, solidâque virtute, eâque proba: à vulgò, & cognitâ; ex alterâ tamen tum virtutem habeat, tum famam, & multis, & grauib. propositam casibus. Quippe si verâ virtute careat; nec sibi, nec alijs profit: si auctoritate, bonoque nomine; frustra in publicum adiuuentum defudet. Vita, & fama integra persuadendi fundamenta sunt. Verùm enī verò cum tam lubrica tractet negotia, & quomodum corporum medicinam professi nullum excludunt genus hominum, ita ipsa (quando securantis animis totam addixit) industriam suam ad quamuis ætatem, sexum, ordinem, & conditionem porrigat, ac proinde, vt cum omnibus agat, necesse sit: tanta verò sit deprauata naturæ infirmitas, tam vehementes, assidueque, & callidæ antiqui hostis impugnationes, ad hæc tanta in hominum vulgo peruersitas, & ad suscipiendam medicinam asperitas, ad perperam suspicandum, loquendumque procliuat; quid, rogo, tam in prono est, quàm, nisi præsidia, & subsidia acia præsto sint; vel falsam, vel etiam veram suscipi notam? Comparsata enim sic est humana vita, vt præclarissima quæque studia difficultatibus, & periculis maximis obuallentur, tanquam celsissima fastigia præcipites deiectus ambiunt. Ergo hoc vitæ genus qui descripsit; ita debuit omnia inter sese comparare, atque conferre; ea conquirere, & circumdare munimenta; ea præuidere auxilia; per quæ cum validè prohibeantur mala, ne incidunt, tum verò, si quò casu incidunt, maturè, rectèque curentur. Et prouidit sanè multa, atque efficacia mens illa magna Sancti Ignatii molitoris, & architecti tanti operis: inter quæ patet latissimè, polletque cum primis sera professio. Nam primum per longas moras vniuersiuiusque exploratur virtus: dein ipsa suspensio feruidioribus ingenijs prostræno est, proque stimulo tardioribus. Inde enim optandum veteres aiebant, vt Cuius vita talis perpetuò esset, qualis esset Candidatorum. Quàm securitas, quàm impunitas periculosa sit, quem fallit? Postremo, vbi vsus postulat, segregatur, atque amandatur nocens. Vnde duplex consequitur bonam reliquus Ordo: vnum, quòd non serpit ad integros malum, nec quasi factione quadam, nec exempli contagione; sed potius reddit vindicta cautiore: alterum, quòd conseruatur integra apud populos fama: vt quoniam norunt nequaquam tolerari nocentes; rectè de ijs, quos perseuerare viderint, opinentur. Atque hinc discrimen apparet inter hanc, & ceteras plerasque, ac ferè omnes. Religiosorum disciplinas. Eadem illis, quæ in Tyrocinio, totâ propemodum vitâ actiones, eadem negotia sunt, vnius generis, intra septa plurimum domestica, & quodammodo extra teli hostilis iactum. Quare Tyroni probando non longa admodum necessaria fuerit dies. At hominibus Societatis, postquam Tyrocinium, quasi in vmbra, profuerint; prodeundum in aciem est, comminusque gerenda res: totaque ætas inter hostium tela agitanda. Quamobrem qui tanto sint robore, vt caelesti huic militiæ

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

I

info-

32.
Vel quòd non
satis probati
fieret profes-
si.

33
Professionis
dilatio neces-
saria Societati.

34
Differtque in
eo multum ab
alijs Ordinibus

insolubili debeant Sacramento adiungi; non satis umbratilis pugna docet, sed ipsa in acie cognoscendum est. Quis enim non est fortis in pace, & in castris? Interdum etiam procul hoste plus animi, ac virtutis, qui minus habet, ostendat. Ad hæc si aliorum quis Ordinum degener est, haud difficulter, nec magno cum incommodo latet. Societas operariorum Ordo est. Idoneus ei non est, qui sibi soli est bonus: multo minus, qui credi publico nequit. Qui non est talis, ut operarium se fidelem, & quod ait Apostolus, inconfusibilem præstet: quippe abscondi eiusmodi hominum peccata nequeunt; sed si quid committitur; necesse est in oculis multorum, cumque perniciæ magna populi, Ordinisque cuncti committi. Atque adeo necesse est vel hanc Rempublicam soluere, & commutare vniuersam; vel finire suis uti legibus, iisque, quibus compacta, & coagmentata est, compagibus contineri. Quæ cum superiores Pontifices vidissent; Institutum quamuis nouum, & ad eam diem inusitatum, animaduersâ tamen eius planè mirabili ratione, ac structurâ, libenter amplexi sunt. Ac Tridentinæ Synodi Patres, cum experimento ipso talem hominum Coetum ad totius Ecclesiæ Sanctæ insigne adiumentum, singulari Dei prouidentia editum intelligerent, dum hac ipsa de re, hoc est de professione Religiosorum agerent, nominatim exceptam Societatem voluerunt: posteaque Gregorius Tertiusdecimus suam illi libertatem restituit, & alij deinceps Pontifices confirmarunt: quâ speramus perpetuò fruituram. Ceterum inestimabile pondus inest in primâ, quæ animum imbuerit disciplinâ. Ex notionibus enim, quæ primæ infederint, vsu paulatim confirmatis, quasi altera existit natura: vtròque sequuntur iudicia, & consilia consentanea formæ iam animo comprehensæ: & conere licet in diuersum; sæpè non sentientem trahunt. Quo minus mirum est si ex pristina institutione, cuius nunquam vsus remisisset, Pij quoque Pontificis verè sancti, verèque sapientis sententiæ colorarentur. Ergo cum illud ei visum esset in Votis nostris adhibendum temperamentum; quamvis plurima, & maxima importaret incommoda; tamen Pater Franciscus diuinâ plenus fiducia, maximèque se optimâ iubentis mente, atque obsequij virtute consolans; respondit: Societatem, quæ cunctas nationes Ecclesiæ Romanæ, Vicarioque Christi vel reddere, vel conseruare obediētes conetur; multo ipsam magis in potestate eius futuram. Continuòque agitari est coeptum quemadmodum, minime cum boni publici detrimento, Sanctissimi Patris fieri imperata possent. In omnia mentem versantibus vnum occurrebat leuamentum, ut quibus suppeteret facultas, non tamquam religiosi, paupertatis voluntariæ nomine, sed Ecclesiastici redditus, vel patrimonij titulo initiarentur. Verum, consultis per literas Prouinciarum præpositis, summa cum Patris Francisci approbatione, visum est omnibus obediendum simpliciter. Id disciplinæ, id paupertati religiosæ, idem voluntati Pontificis congruentius fore. Itaque leuissimum incommodorum habuere, ut paulò accuratius delectu fierent Sacerdotes, ijque trium saltem Votorum professione ea causa obstringerentur. Ex quibus deinde legerentur idonei suo tempore vota quatuor, è Societatis legibus, edituri. Hæc autem dum fiunt, & sua sponte hominibus ad fingendos, amplificandosque sermones propensis, & Diabolo instigante, ut imminutâ Societatis existimatione, laborum eius quasi aciem heberaret; mirum est rumores quàm circum multi, varijque, & quāto cum strepitu volitarent. Hi Pontificem reformandos suscepisse Iesuitas aiebant. Illi proprium genus vestium, & cucullam velle eis iniungere. Quidam Collegia redditibus spoliare. Alij totum velle Ordinem extinguere, in eumque conscriptos in veterum quempiam, ac nominatim Augustinianorum transcribere. Alij alia pro moribus, utque cuique vel exulceratus aliunde animus, vel fingendi libido, ac leuitas suadebat. Quæ cum Franciscus Patiecus Cardinalis, rogatu Borgiæ, retulisset Pontifici; is, ut pio ducebatur consilio, quæque agitabat non ad perniciem, sed ad perfectionem Societatis pertinere certum habebat; exclamasse in hæc verba fertur: Absit à nobis hoc peccatum grande: Videmus Deo complacitum in his famulis suis, perque eos utilitates Ecclesiæ suæ præclaras asserre. Dum ita viuunt; non est quòd negotium eis quisquam facessat: sed ut fauorem potius, atque patrocinium accomodet, quo secundum

vitæ

35
Quid Conciliū
Tridentinū &
Pontifices de
Societatis pro-
fessione sen-
terint.

36
Vnde Pio V.
quædam no-
uandi in So-
cietate volun-
tas.

38
Societas obe-
dit Pontifici.

38
Sermones de
animo Ponti-
ficis erga So-
cietatem.

39
Verus erga So-
cietatem Pij V.
animus.

vitaæ suæ formam seruitio se diuino impendant. Nec sanè de cætero aliter se ipse gessit. Per multa Patribus, qui ad Occidentales, vt vocant, Indias hoc anno mittebantur, beneficia Ecclesiastici iuris dedit: ac ferè omnia, quæ fuerant agentibus in India Orientis concessa. Romæ sub initium anni totam Catechumenorum voluit administrationem suscipi, ægrè concessio, vt liceret per alienos administratos gerere. Duos ad suam Heluetiorum cohortem, vnum ad ceteram familiam in ædibus Vaticanis, cum quartus in Sancto Petro verba faceret, voluit concionari. Cùmque Pœnitentiariorum iussisset explorari facultatem; ad id munus Patres Franciscus Toletus, & Ferdinandus Solerius vocati sunt. Ineunte Augusto Ioannem Polancum Florentiam misit, quædam haud leuis momenti cum Cosmo Duce, eiusque liberis Ferdinando Cardinali, ac Principe Francisco tractaturum. Atque inter alia, vt querelas inter Cardinalem Mediceum, & Vrbinatam Ducem, ob damna in finibus ad Castellum Durantium illata, componeret, ne in perniciem euaderent publicam. Quod Polancus è sententia Sanctissimi Patris effecit. Sub autumnum Christophorum Rodericum, quem ante cum Strongylano Episcopo miserat, quanquam adhuc ea expeditio propter obiectas Neapoli moras Episcopo, exitum non habuerat; ad multos circummisit Episcopatus, cum vt explicaret rudioribus christianam doctrinam, tum vt rerum statum cognosceret. Et sanè, vt omnia ex Pontificis ingenio feruebant, ferebanturque ad correctionem; ingens non modò in Vrbe, sed latè in circumiectis, atque etiam longinquis regionibus fuit Sodalibus seges operum, & gloriæ messis diuinæ. Tyburtinam, Tusculanam, Albanam, Ananiensem, rogatu Antistiti alij, atque alij socij peragrarunt dioceses. Diuersi alij Præneste, Velitras, Beneuentum, Hostiam, Faliscos, Viterbium, in Camertes, Auximanos, Asculanos profecti. Apud Viterbienses in vrbe, pagisque ab Sacerdotibus egregijs Gaspare Sancio primùm, mox Hieronymo Ottello, cum singulis comitibus Evangelicum factum opus. Nec sedulitate magis, quam suæ vitæ exemplo, parsimoniam, continentiamque profecere: cùm ex alimentis, quæ mittebantur, quod sat naturali necessitati, idque vilissimum esset, reseruato sibi, cetera ad iacentes in Valetudinario publico mitterent, quibus & ipsi frequenter manu, & voce ministrabant. Beneuentum Cardinalis Sabellus ad suam diocesim concedens Vsmarum, secum Goissolinum cum Petro Blanca duxit: nec quicquam nisi de eorum sententiâ administrauit. Illi Paræcialia templa, quæ tum duo & sexaginta numerabantur, cùm singillatim lustrassent, quò maiori cum dignitate haberi possent, redigenda ad tredecim suaserunt. Tria Sacrarum Virginum cænobia ad leges Sancti Benedicti reuocarunt: idoneis institutis, & moribus temperauere Seminarium. Ad hæc Valetudinaria diligenter inspecta, eorumque disciplina in pristinum reposita. Sodalitatum animaduersa exordia, diplomata perlecta, leges instaurata, & sicubi visum, correctæ. Archiepiscopalis Bibliotheca recensita, damnatique libri combusti. Cuncta, quæ ad Clericorum spectant officium, quæque ad ritus sacros, & Sacramentorum usum, composita. Sacrarum etiam Reliquiarum, quæ omnium vna res maximam ab Clero simul, populoque gratiam iniuit, venerationi, honorique consultum. In Diocesana Synodo, in qua multum exhaustum laborum, per multa opportunissimè constituta. Super hæc iussus omnium Sacerdotum scrutari doctrinam Vsmarus; inuidiosum munus ita gessit, vt sibi, sociorumque nomini gratiam, non populi modò, sed sacri etiam Ordinis conciliarit. Quippe paternum gerens, præque seferens erga omnes animum, haud grauata, qui non magno negotio erudiri poterant, erudiendos ipsemet suscipiebat: nec pauca ab Cardinali ijs, vbi res ferret, beneficia impetrabat: multò libentiùs patroni, quam censoris personam usurpans. Eidem cùm reseruatorum Antistiti cognitionem criminum, poenæque imponendæ arbitrium delegasset Cardinalis; id etiam muneri, cum bonâ omnium gratiâ, atque approbatione, exegit: vt iam simul humanitatis, simul probitatis, atque doctrinæ famâ auctoritatem excellentem nactus, velut vnicum perfugium adiretur: nec quisquam è Clero, vel populo esset, qui non dignitatem, rem, conscientiam suam iudicio eius, & consilio volens, atque securus crederet. Indè fiebat, vt leui opere conscientias ipse tricus maximis impli-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

1 2

catas

40
Plurimum Societatis opera Pius V. vitur.

41
Missiões plurimæ ex Romano Collegio.

42
Beneuenti res gessit à Patre Vsmaro & Socijs.

43
Patris Vsmari prudentia, in inuidioso munere.

44
Collegij Ro-
mani incre-
menta.

45
Ludouicus
Corbinellus
Societatem
ingreditur.

46
Præstantissimi
viria Socie-
tatem admitti.

47
Franciscus
Turrianus.

48
Hieronymus
Luotia.

49
Stanislaus
Varsevicius.

50
Franciscus
Leonius.

51
Alij multi lu-
niores.

catas expediret, graua diffidia tolleret, lites, pacesque componeret. Harum peregrinationum pleraque è Collegio Romano suscepta: ex quo ingens numerus ad alienas quoque dimissus Prouincias. Ipsum verò sua capiebat incrementa. Amplius iam mille Gymnasium frequentabant auditores. Templum hoc anno, quo die caelestis Virginem Nuntius salutauit (eius enim mysterij gaudet titulo) publicatum est. Superiore anno Societati se dedicarat Ludouicus Corbinellus patria Florentinus, è stirpe nobili, ætate iam maturus, virque prudens, & locuples. Ex eius liberalitate ingens Collegio firmamentum in præsens, maius postea accessit. Quamobrem certa ei Præpositus Borgia statim decreuit sacra. Sed multò amplius cunctæ Societati & firmamentum accessit, ac decus ex hominum genere, & copia, quos ad eam Deus hoc anno vocauit. Nullus vnquam feracior præstantium germinum annus fuit. Chorum meritò ducit, qui primum ipsa Epiphaniarum luce receptus est domum, Franciscus Turrianus, vt infanti Iesu excellentem suam sapientiam, perinde vt olim ab Oriente profecti sapientes Magi consecraret. Annum sextum supra quinquagesimum agebat, in Vrbe, inque Tridentino Concilio, quò Theologorum in numero à Pio Quarto missus fuerat, multas præterea apud nationes editis monumentis, claritatem adeptus. Omni doctrinarum genere cum abundaret; eminebat tamen Ecclesiasticæ antiquitatis cognitione. Quam magno labore, scrutandisque celeberrimis quibusque bibliothecis, maximèque monumentis Græcorum peruolutandis assequutus, egregiam inde aduersus recentium Hæreticorum furorem telorum vim protulit. Qui cum ita vixisset in populari religionis cultu, vt adæquaret insigni pietate doctrinam; vehementer primò omnes secessu in Societatem, deinde etiam domesticos submissione, atque alacritate, qua inter Nouitios canus iam homo prope repuerascebat, commouit. Nec verò susceptum iam ante cum Hæreticorum impietate bellum auspicijs nouæ militiæ intermisit: sed constantius etiam, atque feliciter, sub obedientiæ vetricibus signis, vsque ad vltimam senectutem gessit. Simile exemplum Hieronymus Isuntia, & Stanislaus Varsevicius præbuere. Ille Martini Olauij germanus frater, atque in vrbe Victoria patria sua optimè ab re constitutus, & honoratus Sacerdos, inde vsque ex Hispaniæ finibus venit, vt huius disciplinæ sincerum quasi succum, & sanguinem comminus è Romano duceret corde. At Stanislaus, cum in Polonia opibus, & nobilitate, simulque sacrorum, & ciuiliū floreret honorum titulis; præterea Ecclesiastes haberetur illustis, & probatissimæ vitæ; multumque in regiâ, ac regno auctoritate, & gratiâ posset, Regique ipsi à secretis fuisset, atque Collegarum in eo munere rector; recusato etiam Episcopatu, eam vnam ob rem in Urbem accessit, vt se ipsum, & aliquot è sua familia, quos ad idem consilium, ipse & vocis, & morum suorum inuitamentis adduxerat, Societati donaret. Hic, antequam domum admitteretur, visum est vt rem significaret Pontifici: responditque Sanctissimus Pater: quanquam cuperet viros tales ad regendam Ecclesiam prouchi; tamen laudare se eum, quòd ad genus vitæ longè tutius, & perfectæ adipsendam virtuti aptius vocantem sequeretur Deum: eò maximè, quòd Societas nullam in rem, nisi in Ecclesiæ Sanctæ subsidium, & salutem animarum ex Instituto incumberet. Inde cum suis inter Tyrones admissus, christiana humilitate, parendi alacritate, sui despicientiâ, omniumque studio virtutum, vt decebat virum, qui tam claris exorsus esset initijs, non incitamento solum cunctis, sed etiam admirationi erat. At vbi remissus est in Poloniam; ingens eius prouinciæ columen fuit. Quin & missus in Sueciam, cum aliâ præclare gessit, tum sapienter, atque feliciter in catholicâ, piâque Reguli educatione operam collocauit, eius, qui postea Poloniæ Rex Sigismundi nomine tertius, etiam num singulari prudentiâ, & humanitate imperium habet. Aetate quoque iam grandis, Cæsareique prudentia, & Pontificis iuris inclytus accessit Franciscus Leonius, eorum Doctorem è numero, quibus Gratiani opus, quod Decretum appellant, recognoscendum Pontifex delegarat. Iuniores, sed magnæ expectationis, Ioannes Franciscus Vipera, Hippolytus Volia, Plinius Peruscius, qui dein Ioannis Baptistæ maluit nomen, parentem suum Tarquinium Peruscum, cui erat vnicus, amissa coniuge, ad Societatem.

cietatem se recipientem, sequutus: Benedictus Iustinianus, Ioannes Maiorius, Antonius Vicecomes, alique sanè egregij, omnes doctrinæ præstantiâ, & eloquentiâ, & rebus agendis, & publicorum administratione munerum de Societate, deque Dei Ecclesiæ præclare meriti. Sed ex omni numero meritò eximij tres Fabius de Fabijs, Claudius Aquauia, & Stanislaus Kostka. Ceterum de Stanislaô abstinebo in præsens dicere: vt, quoniam anno insequenti longissimum sanctitatis curriculum breui æuo confecit; interruptâ narratione, diuina Beati adolescentis decora vnum sub aspectum ponantur. Paucis de Fabio, paulò pluribus de Claudio agam: similiter atque ij, qui cum ingens ædificium moliantur, in ponendis fundamentis cum curâ immorantur. Gens Fabia ex peruetusta Fabiorum illâ prosapia, cui restitutam rem Romana olim Respublica debuit (vt opinio minimè laeuis est) originem ducit. Illud constat nobilitatem inter Romanos solidam, ac sinceram obtinere. Ex hac paterno, & ex Maffeiâ item familiâ Romæ perillustri materno genere ortus Fabius, indolem planè Romanam, & Christianam iam inde ab incunabulis præ se tulit. Nihil puerile vnquam, nihil non moderatum, & sanctum in eo cerni licuit. Modestæ cultor, silentij tenax, morigerus, parentibus, in pietatis exercitatione multus erat: duritiâ ita amans, vt molliciem lecti perosus extra cubaret, stragulâque mox de industriâ, ad domesticos fallendos, confunderet. Seruos, ancillasque & castigabat si quid leuius dicto, factoue committerent, & tempestiuus hortatibus ad grauitatem, Deique timorem incitabat. Familiaritates æqualium nullas amauit. In sacris testis, & cum sacris viris iucundissimè agebat. Inter quæ tanta prudentiâ indoles apparuit, vt duodeuigesimum annum agenti rei domesticæ administrationem totam Lælius pater permisit. Quam Fabius ubi suscepit; continuò tabulâs conficere diligenter aggressus, in earum fronte votum hoc, instar tituli, præscripsit: In Dei nomine, & gloriôsæ matris Mariæ Virginis, & Sanctorum omnium, quos precor, vt opem exorent, ne quid in hunc codicem, quod non ex honore, laude, & gloriâ ipsorum sit, referatur. Inter hanc procurationem eum literarum studia non omisit; postque perceptam domi puerilem doctrinam, grauioribus philosophiâ disciplinâ in Romano Collegio diligentissimè esset persequutus; iamque ab suis ad sacros honores admoventur; nihil vulgare de tamâ Consilij maturitate, adeoque compositâ vitâ sperantibus, atque aunculi ante alios incitarent, prouelarentque apud Pontificem gratiosi viri; Fabius denuntiat se nequaquam sæculò aptum, destinasse animo ad Religiosorum minus impeditam, magisque tutam viam transire. Nihil illi tum non mouere, non obmoli, atque obijcere. Ipsam summi auctoritatem Pontificis interponunt. Sed & maior ætas Fabij erat, quàm vt suspicionem facti fuci recipe-ret: meliusque fundata constantia, quàm vt humanarum genere vilo Machinarum labasceret. Pontifex quoque is erat, qui necessitudinibus naturæ ita indulgeret, vt patrociniū virtuti commodaret. Itaque certamen id solū effecit, vt Fabius caelestem militiam ex victoriâ auspicaretur. Hic à principio adamussim religiosarum legum totum sese composuit, eandemque vitæ formulam æquabili tenore ad vltimum vsque, constantiâ planè mirabili, tyronis subtilitate, veterani perfectione inter assiduas præfecturas (omnibus quot quot in Societate sunt, præter summum Magistratum gestis) Institutio Nouitiorum, Rector Seminarij, Collegijque Romani, Professæ domus Vicarius, Prouinciæ Romanæ, & Neapolitanæ Præpositus, Sardinie, Siciliæ, Mediolanensis Visitator, Secretarius Præpositi Generalis, demum & Assistens, & Monitor tenuit: tantâ cum opinione sanctitatis; vt non verbo vnquam peccasse, non re, ac ne commotione quidem animi vllâ, visus sit: idque grauisimi viri affirmant, ij maximè, qui diutissimè, ac intimè obseruauerunt. Vir demum eiusmodi, quem cum habuerit nihil non imitandum; fateantur tamen omnes imitabilem nunquam futurum. Natu postremus in præclarâ germanitatis coronâ, sed tanquam alter Benjamin caelesti carus Parenti, & primos veræ gloriæ adepturus Claudius Ioannem Antonium Aquauiam Ducem Atriæ, & Isabellam Spinellam parentes habuit: vtrumque inter Italicam nobilitatem splendore præcipuè. Anno millesimo quingentesimo quadagesimo

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

I 3

tertio,

52
Beatus Stanislaus Kostka.53
Fabius de Fabijs.54
Eiusdem virtutes ante Societatis ingressum.55
Religiola Fabij vita.56
Claudius Aquauia.57
Eius ortus.

tertio, decimo octavo Kalendas Octobris, quo anno Societati Iesu propagandi se
 fe in quemuis numerum Sedes Apostolica potestatem fecit, Atria ortus; aliquan-
 to tempore Neapoli, ceterum maximam partem in paternae ditionis oppidis Atria,
 & Conuersani sub praestantium Magistrorum cura ad annum usque vndeagesi-
 mum educatus est. Inde rursus breui tempore Neapoli, postea aliquantò Peru-
 sia ciuile doctrinæ gratiā, postremo Romæ inter Pontificum Piorum Quarti, &
 Quinti Cubicularios fuit. Naturæ ornamentis, quanta prope maxima, ac pluri-
 ma cadere in hominem possunt, abundauit. Memoria amplissima eadem, ac te-
 nacissima erat, volucere ingenium, acutum, & copiosum: iudicium peracre, mirē-
 que certum. Ad hæc dicendi vena naturali quodam splendore pernitens, peren-
 nique riuo dulcissimè fluens. Sed honestas morum, & amabilitas dominabatur.
 Nihil moderatius, nihil excelsius illo animo, nihil innocens magis, & candidum.
 Accedebat tot bonis honestamento decorus totius corporis habitus, os planè
 probum, ac species liberalis: in qua, velut in bono lumine, virtutes animi emica-
 rent. His demum perficiendis optimæ institutionis summa manus accessit, & in
 virtute simul, ac bonis artibus exolitio. Tres principes linguas latinam, græcam,
 hebræam ab idoneis magistris benè didicit: mathematicas disciplinas domi ex
 ætatis eius perito in paucis doctore Vernalione: prudentiæ iuris initia Perusia ab
 celebrato per omnem Italiam interprete Rainaldo Rodulphio percepit. Nec ar-
 tium aliarum, quibus siue ad militarem, siue ad urbanum pueri nobiles informan-
 tur vsum, vllam præterijt. Quò plus enim proficiebat in singulis, eò impensiore
 cura instituebatur in vniuersis: eò etiam studiosius, quòd, vt præclara inuitabant
 exordia, destinabatur columnen domus. Ceterum vt ferè in hominibus ad eximia
 natis, quò quemque claritudinis ingenium, ac Deus ferat, prima statim argumentò
 est ætas; iam tum infans non imitandis modò Sacrorum ritibus, & paruulis ex-
 truendis aris, quod haud paucis infantium pro lusu est, sed prolixis etiam funden-
 dis ad Deum precibus ostendit, vbi olim viri habitatura mens, & consumendæ
 curæ essent. Bimulum fermè, cum desisset domi apparere, sollicita matre, atque
 domesticis ne quid ei euenisset; tandem in conclaui quodam inter vela interiora
 lecti, atque parietem, quò se vltro abdiderat, flexis geniculis, ac iunctis ante pe-
 ctus manibus, habitu orantis inuenere: nec inde sanè volentem abductum ferunt:
 perinde ac si duodennis Domini exemplo tacitè diceret: Quid est, quòd me qua-
 rebatis? Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei non terreni, sed cælestis sunt,
 oportet me esse? Fouebant eos pietatis igniculos accuratè parentes, ac præcipuè
 Mater cordatissima sanè matrona, ac religiosa in paucis. Quæ inter cetera non
 seruorum, aut familiarium quemquam domestico Sacerdoti diuinis operanti, sed
 Claudium, vbi primùm ætas tulit, volebat ministrare. Et fortè habebant domi
 Sacerdotem Ioannem nomine, antiquæ bonitatis: qui, vt ea tempestate moris
 erat, postquam Missam cum sacrificio absoluisset; senas, septenasque votiuas sine
 sacrificio, siccas quas vocant, quotidie sine vllò fine addebat, Claudio omnibus
 ministrante, seuero iussu parentis, & frustra desesso. Ad hæc vt in laudibus diui-
 nis consuefacerent, tum psallendi quandam, præcandique formam ab auo com-
 positam Andrea Matthæo excellentis sapientiæ viro, religiosè perlegere singulis
 diebus iubebant: tum illam, quam Franciscus Quignonius Cardinalis Sanctæ
 Crucis composuerat (officium Sanctæ Crucis ab inuentore vocabant) quod satis
 eo tempore vsitatum, Pontifex Pius Quintus deinde sustulit. Sanctioribus autem
 diebus prolixiā insuper Sacerdotum psalmodiam exigebant. Ex qua institutione
 factum est primùm, vt quod Monachis olim laudi vel grandæuis tribuebatur; Clau-
 dius etiam num vndennis adeptus, Psalterium totum memoria teneret. Deinde
 tanquam generosa stirps propter feracem riuum consita largè bibens diuinas
 aquas, cælesti plenus vigore adolefcebat: interimque foliorum amœno vestitu,
 & ornatu florum nitens, præcoqua etiam frugum gratia exuberaturus olim in
 autumni maturitate præmonstrabat opes: quarum hic gustum præberi ingratum
 non fuerit. Admodum puer graui morbo implicitus pauere mortem cœpit, haud
 ille quidem propter conscientiam, innocens enim fermè erat, nec dulcedine vitæ

58
Indoles præ-
clara.

59
Institutio o-
ptima.

60
Pietas ab in-
fantia.

61
Sanctissima
educatio.

62
Vndennis psal-
terium memo-
ria tenebat.

quâ vti, non frui destinabat; sed quod nihil dum in Dei laudem, & obsequium, peregrisset. Durum videbatur vacuum ex hoc quasi mercatu abire, & frustra penè fuisse in hac luce rerum, & antequam suum testari animum Procreatori posset; de medio auferri. Habuit enim à primis annis spiritum rectum, & ingenium apprimè nobile, ac liberale cum aduersus homines, tum præcipuè aduersus Deum. Itaque quoniam audierat Ezechiam Regem, denuntiata sibi morte, conuersum ad parietem cum fletu magno salutem ab eo poposcisse, & impetrasse; fiduciâ plenus imitari eum decreuit: eodemque modo ad parietem & ipse conuersus, multis cum lachrymis, cor suum immaculatum, ac simplex coram Deo effudit. Valetudo breui redijt: & quanquàm ab summa benignitate nihil abhorret existimare illis concessam innocentis lacrymis; tamen satis nos habemus religiosam indolem, pueri, & sanctæ institutionis vires ex hac narratione intelligi. Vernalio, quem adultior audiebat in Mathematicis, Chaldaeorum figmenta ex affectione cæli, posituque astrorum, quo quis in lucem editur, quid ei euenturum sit præcinentium, oppidò quàm peritè callebat. Iuuenum Aquauluarum genituram scrutatus, scriptoque comprehensam, suam cuique maiorum fratrum dedit: dumque illi curiosè, vt fit, & lectitant suam, & alienam appetunt; Vernalio ad Claudium lætus accedit, sortemque illi quoque suam porrigit, voce, ac vultus hilaritate significans esse, quod volens inspiceret. Ea puero celsitudo pectoris, ea constantia fuit; vt arreptam syngropham continuò illectam, inuisamque corruerit, atque proiecerit. Alio tempore pictis pagellis, remittendi animi studio (hac enim tantum gratia aliquoties attigit) cum homine nobili, eodemque Mathematico Vernalionis successore lusitabat. Ecce autem Mathematico, dum parum prosperè alea pertinaciter cadit, commotâ bili, victaque patientiâ, demum impia vox excidit. Quam ad vocem Claudius extemplo obducto vultu, pagellis cum stomacho inmensam abiectis: Tu verò, inquit, posthæc mecum nunquam luseris: atque è conspectu se auferens, ignominiâ, & pudore coopertum blasphemum reliquit. Tanta Christiani pectoris libertas erat: tantum aberat ipse ab omni importunitate dictorum. Quam si nobilissimi quique libertatem imitarentur; breui Christianus populus ab fœdissimo more liberaretur. Fuit cum ab æquali intolerantissimè exagitat, parum absuit, quin manum confereret. Exarserat ira: quòque excelsior erat animus; eò acrius contemtionis, & contumeliæ aculeis instigabatur: tamen cum succurreret, si ad vim, & arma ventum esset, discrimen vtrinque imminere; hinc ne Numen offenderet, inde ne vitam projiceret; leuissimam putabat vitæ iacturam: at metus offendendi Numinis ita perculit, vt gliscentis illam iræ flammam compreslerit. Hæc nimirum christianæ nobilitatis vera gloria est: hæc dignitatis tuendæ splendore natalium digna via, diuinas leges ante suas iniurias habere: plusque diuino tribuere, quàm humano iudicio: contra atque mortalium haud pauci faciunt, qui, per studium conseruandæ dignitatis, contra omnia veræ nobilitatis iura peccant. Nulla cum quopiam, extra hanc, Claudio altercatio vnquam fuit: quin certatim ab omnibus amabatur, & colebatur: & ipse nihil homine dignius humanitate censebat. Mirari fratres solebant eius in adsciscendis famulis, quomodo ipsi vocabant, felicitatem: quod homines fortiretur non modò fidos, sedulosque, & obseruantes; sed etiam quibus verè in pretio, & amore esset. Claudius liberè eis profitebatur, non tam suæ felicitatis esse, vt fortiretur tales; quàm fastidij ipsorum, atque seruitutis ne fortirentur. Quippe se ita accipere famulos, vt homines ab homine æquum esset, è sensu æstimantem suo, si conditio mutaretur, quem se præbere illis deberet. At vos, inquit, dum indignè eos & verbis, & alijs modis accipitis; contra vos ipsos bis peccatis: primùm quod animos famulorum, ab alienatis: nemo enim omnium est, quacumque conditio sit, qui despici sese velit: deinde quod auctoritatem vestram eneruatis, & contemtionem vobis acceperitis, dum adeo vos leues, & impotentes animi declaratis. Consentiebant his moribus virtutum decora ceterarum. Continentia, pudor, sanctimonia pulcherrimè in Angelico ore, & animo elucebant. Ante spectatam Diuinam rem, quamuis imbecilliore in ætate puerilis auuiditas stimulare; imperauit tamen sibi ne quicquam

63

In morbo Ezechie ritu, precatur valetudinem.

64

Curiositatis victoria insignis.

65

Libertas Christianæ professionis.

66

Magnitudo vera animi & liberalitas.

67

Quomodo tractaret famulos.

68

Continentia.

69
Modestia.

70
Pudicitia.

71
Cognat. reli-
gionem.

72
Inter Cubicu-
larios Pontifi-
cios coëptatur

73
Vnde ad So-
cietatem vo-
catus.

quam vnquam gustaret. Iam grandior, cum minutis in mensa calicibus fratres vterentur, quo iucundius crebro repetitis biberent; vno, alteroque ille poculo satis necessitati faciebat: & quamuis in scyphum illum capaciorem dicta dicerentur; nunquam tamen mutauit. Neque vt personam indueret perpelli vnquam potuit. Librorum nullâ magis lectione, quam Ecclesiasticâ Historiâ tenebatur. Et Martyrum certamina, aliaque sanctitatis christianæ exempla ita rapiebant; vt ægrè, vel sæpius ad mensam vocatus, auelleretur. Sub annum ætatis vndeagesimum valde sollicitatus Neapoli est, vt se matrimonio illigaret. Percupiebant id sui: & conditionibus honestissimis ab multis inuitabatur. Institit ante alias Matrona prænobilis, vt generum haberet, maximè capta grauitate, ac modestiâ incenditis per urbem: in viciniâ enim habitabant eadem. Atque obseruatum est, cum illud agi Claudius sciret, seque & spectari, & amari non ignoraret; nunquam tamen ad fenestras earum ædium, nunquam ad ianuam, quamuis præter eas sæpius die transiret, oculos conuertisse. Romæ cum Pontifex Pius Quintus in Sancti Marci ædibus habitaret, & aulici circumpositis in tectis domicilia haberent; animaduertit Claudius parum pudicam scēminam, sed in primis gratiosam, ac potentem haud procul suâ domo diuersari: multumque negotij subijt, nec quieuit, Alexandrini Cardinalis auctoritate interpositâ, quoad inde præcipitem exturbauit: quò non solum à flagitio procul, sed & ab occasione, atque adeo suspitione abesset. Inter hoc genus vitæ haud semel perfectæ virtutis cogitatio animum peruelit. In ipsa pueritiâ ad Augustinianorum Ordinem tum ex lectione Sancti Augustini opusculorum, tum ex vsu cum Religiosis illis in mentem venit secedere. Deinde adolescentem humani cadaueris supramodum deformis conspectus vehementer incitauit ad Capuccinos. Sedenim pro benignitate sua, & sapientiâ Deus illud nobis præsidium reseruabat. Duo Claudius in diuinis numerabat beneficijs, per quæ providentiâ æterna aditum sibi ad Societatem præmunisset: alterum, quòd maturè parentes decessissent: quippe suum cursum acriore, quam fratres, imperio fortasse aliò flexissent: alterum, quòd interruptis iurisperitentiæ studijs, tempestiuè Romam vocatus esset. Studia abrumpendi occasio talis fuit. Cum Perusiâ Atriam reficiendæ valetudinis causa redisset; iamque refectâ reditum eò adornaret; missus ab Duce fratre Ioanne Hieronymo Romam est, vt ipsum Pontifici Pio Quarto de Afculanis quibusdam exulibus, quos apud se habebat, purgaret. Claudius eâ sapientiâ legationem obiit, vt tempus iam fratres putarent in lucem eum Romanæ Curie collocandi. Ita paucis mensibus apud Pium Quartum Cubicularius fuit: & in eundem postea locum ab successore Pio Quinto adseitus est. Verum enimuero cum flos summus, ac vigor ætatis ad lata, & ampla ferret: cum hinc, atque hinc aulicorum consuetudo circumstaret, quasi torrens: cum Sanctissimus Dominus magna præberet summæ benignitatis pignora, spesque altissimorum graduum inuitarent è proximo; tum demum dixisset de religiosâ vitæ consilijs omnino actum. Verum idem ille præpotens, atque admirabilis Deus, qui Hebræis olim iuuenibus vincula igni soluit, & flammæ furentis vaporem in amœnam ventilauit auram; Claudio tot vndique circumdatos laqueos in libertatis occasionem vertit. Hominum Societatis, quorum ad id loci nullum habuerat usum, præsertim Borgiæ, Polanci, Christophori Roderici ad Pontificem, vt vsus ferebat rerum, non raro adeuntium obseruabat mores: motus eorum, habitus, incessus; dicta, vultus ipse spirare videbatur sanctitatem. Sæpè etiam, cum lectissimam haberet familiam Pontifex, quæ nec mala spargere, nec bona premere malignè consueffet; quàm multa per Societatem præclare Deus efficeret, commemorari sermonibus audiebat: præcipuèque impensa agris, quod anno superiore narratum est, per Urbem studia efferebantur laudibus. Postremò Abbas Lucius Montanus, quò persamiliariter Claudius utebatur, & puer magistro morum vsus erat, frequenter de Societate cum eo, summæque commendatione agebat. Ex his omnibus iniecta illi voluntas apud tales viros peccata confitendi. Et quoniam nullam præcipuè norat, optimèque opinabatur de singulis; quem primum reperit, Professorum in templo, ad audiendum in subscellio suo paratum, apud eum confessus

sessus est. Is fuit Fridericus Manricius, vir optimus, & indefessus operarius, cui felix ea fors obuennisse videtur, quod ab sacro tribunali nunquam discederet. Ex primo congressu iuncta consuetudo est: & paulatim cum sui custodiam intendisset, & cum Deo pluribus ageret, in Cubicularij animo pristini religiosæ perfectionis igniculi reuixerunt. Curam iniiciebat Ecclesiasticarum possessio facultatum. Id enim laborant propinqui, postquam nuptias Claudius repudiarat, ut quicquid sacrorum vestigialium possent, congererent in eum, ad sustinendam magni Præsulis personam, crescendique materiam. At ille, ubi lux diuina cœpit vberius mentem intrare; ita secum ratiocinabatur: Certum cum sit, genus hoc pecuniæ sacrum esse, quoniam ipse modo impendam? Si pro arbitratu velim uti; nefas est: nec consilium est cum breui fructu terrenæ rei cælestia, & æterna commutare. Sin autem, quemadmodum opus est, pios in vsus, & inopum necessitates erogem; id verò operosum negotium est, superuacaneæ cuiusdam, ac nimis caritatis. Quamto igitur expeditius, ac tutius fuerit sarcinam semel excutere? Hæc, atque talia agitant, sententia tamen haud dum certò constabat, cum Principum Apostolorum sacrâ luce, inter induendas vestes, occurrant menti ea Christi Domini verba: Oves meæ vocem meam audiunt: eaque reuoluenti inicit Sanctus Spiritus congruam cogitationem: ne si diutius ipse vocem Domini cunctaretur audire, ex ouibus eius non esset. Hæc cogitatio tanto hominem terrore concussit, ut eodem puncto statuerit ad paupertatis Euangelicæ aulam, atque ad obsequia Crucis, ruptâ omni morâ, & obice, primo quoque tempore transuolare. Haud multum in deligendo Ordine hæsit. Quippe, uti modo significatum est, cælestis gratia ita eius spirituales oculos, & aures, & palatum, ac denique animum omnem temperauerat; ut quicquid videret de Societate, quicquid audiret, aut cogitaret; omnia ei miri exempli, & ad suum planè gustum, ac sensum facta viderentur. Iam verò illapso magis, ac magis in animum Deo, fordebant prorsus humana decora, & rerum dulcedo mortalium tristem gignebat amaritiam: ac, ne Pontifice quidem salutato, anhelabat ad Sanctæ Crucis amplexum. Verum Pater Franciscus Borgia nullo modo discedendum ex aulâ, non accepto comiteatu, ratus; ipsemet Sanctæ Mariæ Magdalene dedicato die, narrat Sanctissimo Domino instare Claudium, ut cooptetur in Societatem: se tamen nihil Sanctitatis Suae iniussu facturum. Ad eam vocem non nihil primò commotus Pontifex, placidum subiungit responsum: atque exire omnibus iussis, & Claudio aduocato: verè ne, inquit, ut audio, Claudii, Religionem cogitas? Etiam, atque etiam, fili, quid suscipias vendendum est: Sanctum profectò, atque Euangelicum est Religionis consilium, sed maturæ deliberationis. Ad ea Claudius: Nequaquam recens hæc mihi cura est, Beatissime Pater: deliberaui satis, superque: idque iam solum graue est, quod videar Sancti Spiritus nimium diu voci resistisse. Tum Pius, haud sine aliquo sensu, cum iuuenem paternè diligeret: Si te Sanctus Spiritus vocat, fili; haud sanè mora ex nobis fuerit. Ito in Dei nomine, qui propitius tibi sit, & benedicat. Hoc responso Claudius, & benedictione acceptâ, cum ingenti gaudio profilit, certus ne vnâ quidem amplius noctem in aula subsidere: sed protinus se, ut Patrem Franciscum ad Tyrocinium sequatur, comparat. Res inter aulicos spargitur: magnus inde motus animorum, varii sensus, atque sermones. Nicolaus Ormanettus, disciplinæ morum in Pontificia familia rector, dixit aulam spoliari, atque eripi optimum. Plerique tantas abiuvne proijci spes querebantur. Pauci gratulabantur, & suis inceptum momenti pendebant. At Claudius eligens in domo Dei sui abiectus esse, & pretiosissima sæculi, ut Christum, & hunc Crucifixum lucrifaceret, arbitratus est stercora: permagnique, vel vnum diem religiosi famulatus æstimans; continuo domum Professorum, ubi tyrocinium posuit, quanquam & tempestas, & domus æstuosissima esset, in medijs Caniculæ ardoribus (tanto scilicet magis à Christo illatus è Cælo vehementius torrebatur ignis) sese gestiens abdidit. Frater eius Dux Ioannes Hieronymus, pro Christianâ sapientiâ, consilium hoc comprobauit. At duæ sororum Iulia, quæ Bertoldo Farnesio nupta erat, Marij Farnesij parens: & Dorothea, quæ perpetuam virginitatem coluit cum Claudio, ipsi gratulatae sunt,

mœ.

74
Ecclesiastici
reditus solici-
tum habent.

75
Decernit mun-
do se abdicare.

76
Societatem
eligit.

77
Fertur in re-
pentina fuga
seculi.

78
Pontifex po-
testatem facit
religionem
adeundi.

79
Aulicorum de
eo æstimatio.

80
Sorores duæ
consiliū quâ-
topere proba-
runt.

81
Iulie Sororis
præclara mo-
nita.

82
Dorotheæ So-
roris præstan-
tes de ea reli-
tiæ.

83
Dorotheæ exi-
mia virtus.

84
Pontifex quid
de religione
& de Pontifi-
catu sentiet.

85
Famulus Dei
ab aulico quâ-
rum differat.

monentes, ut gratus esset: nec ab se magnum quid gestum, aut aliquo insigni be-
neficio Deum affectum, quasi nostris egeret bonis, arbitraretur: & præpostera-
dolentium iudicia grauissimè redarguerunt. Deplorat Iulia ad Abbatem Monta-
num, quem dolor conficiebat, scribens, errorem hominum: qui, si mortalium,
in aulas sui receptum habeant, lætantur: si in Dei, tristantur. Amicos deside-
rant, & eorum tranquillitati inuident. Omnes vellent, cum suprema instat hora,
Deo inferuisse: cum adest facultas, rectè facere nec ipsi volunt, neque alios sinunt.
Laudant vulgò seculi fugam, accessumque ad Deum: at ubi ab quopiam è neces-
sarijs id fiat; ferre non possunt: utique vel mendaces, vel maligni. Dorothea ad
litteras, per quas à Francisco Petrarchâ Sacerdote nostro rem cognouerat, ita re-
spondit. Si quem vnquam iucundiorē mihi nuntium allatum esse, aut posse
afferri putarem, quàm quo diuina manu porrectum accepisse munus Claudium
meum cognoui; mei profectò me puderet, quòd officio tantum deesset tum Chri-
stianæ sceminae, quam præstare me debeo: tum Sororis, quam Deus nasci voluit:
tum Demum Dorotheæ Aquauiuæ, cui non modò pro fratre, & inter omnes
(verè dicam) carissimo, sed etiam loco filij, cum educatus à me sit, inò vt potior
mei pars, semper fuit. Non enim poteram nisi summam ei felicitatem cupere:
id est eam, quam diuino beneficio consequutum spero: quam vnā inter humana
felicitatem semper duxi: quia & præsentis summa est, & futuræ arrha beatitatis.
Eò quin etiam magis gaudendum est mihi, & ob rem ipsam, & quòd ita gesta est;
vt non secundum modò exitum sperare liceat; sed nec cuiquam dubitationis, nec
nobis suspitionis relictus sit locus: quin eo tantum consilio, Deo gratia, gesta sit,
quod christiana pectora mouere debet. In quo video velle Deum intelligi quan-
topere cum amet, quando ad se eā ratione, quæ præstantissima habetur, vocauit.
Ita confido de virtute in virtutem processurum vsque in finem. Quòd si ignauiam
meam, quæ præcessisse iam diu debui, non erubescerem; multò vberius gaude-
rem. Sed de summā clementiā, ac vestrarum auxilio precum non est cur diffidam.
fuius & vndecima hora vocatis denarius fuit. Ipsum benè tractari nihil dubito in-
ter eos, quorum meta est veræ caritatis adeptio per prudentiæ christianæ tempe-
rumentum. Ceterum & si quid pateretur; id quoque gauderem, quòd pro eo,
pro quo patiendum est, pateretur. Quippe nobis, secundum Apostolum, dona-
tum est, non solum vt in Deum credamus, sed vt patiamur pro eo. De reliquo
gratum mihi fuerit de eius valetudine, deque profectu virtutis cognoscere, idque
tuo monitu: namque ipsi neque molestiam legendi litteras ex me, neque laborem
scribendi ad me consilium est afferre. Hastenus Dorothea, cuius & sapientiæ,
& sanctitatis magnitudo, & impena Claudij educationi cura, hoc qualicumque
ad posteros monumento digna visa est. Nunquam vinum gustauit: semel in die
vescebatur: quotidie diuinas dapes sumebat: agrum corpusculum flagellis, & alijs
afflictationibus assidue atterebat: tota simul in amplificandum Dei cultum, ani-
masque iuuandas intenta erat. Mortua demum est inter Monachas Conuersani:
& quærentibus, quid ita non ante se in Cœnobium abdidisset; aiebat ne Cœno-
bium exemplo suo euerteret. Adeo de se abiectione opinabatur. Iam Claudij ad re-
ligiosa claustra secessum vulgò homines probabant in dies magis, & celebrabant.
Ipse Pontifex cum Cardinali loquens Columnā, præclari sibi visum exempli con-
firmavit, & vehementer eo commotum esse. In summa inania esse humana omnia,
præterquam Deo in humilitatis sinu famulari. Pontificiam sellam experiri se acu-
tis totam clauis confixam, cuspidibus introrsum ad lacerandum sedentem conuer-
sis. Alio tempore cum in Tyronum globum in Sanctæ Mariæ Maioris incidisset;
aduocatū Claudium, paternæque indulgentiæ alloquutus, inter cetera quæsiuit,
quàm lætus ageret: cumque ille respondisset, non posse magis: consilijque sui fru-
ctum in dies maiorem capere: Hoc, inquit, religiosæ vitæ proprium est. Porro
Claudius iam totum se in Deum abdididerat: & à quo, ad quem Dominum transis-
set cogitans; curam tantò intendebat acrius, quantò potiori seruiebat. Plurima
inter vtrumque famulatum notabat gratus discrimina: sed præcipue tribus com-
mouebatur. Primum, quòd in aula diuina, ubi corda ipsa in oculis Domini sunt,
nec

nec simulationes locum, nec obtrectatores, & euerfores habeant: sed gradum quisque, quem mereatur, gratiæ, securus obtineat. Alterum, quod suis sermè impensis aulam homines mortalem colunt: at Deo & æquissimum, & facillimum esse seruire, quod impensam ipse omnem, & quicquid opus sit largè subministret. Postremo, quod nunquam fraudari obsequium mercede possit diuinum: cum spes humanas tot alij casus, nec mors rarò frustretur. Hæc vniuersè de diuino cogitans famulatu, priuatim Societatem, quam tantum antea diligebat, tamque aptam sibi rebatur, suspiciebat in dies amplius, amabat, venerabatur. Quod tamen latere Patres non poterat; tamen cum eò vsque sermones, de quibus supra dictum est, gliscerent agitare Pium de formâ eius mutandâ; Rodericium Prouincialem cupido incesit planius explorandi quid in animo Claudij, pro eo quantum Sancto Pontifici, cui & se tam carum nouerat, tribuebat, sermones tales efficerent. Respondit Claudius eam sibi constantiam, & caritatem à Deo erga Societatem præberi, vt, si quo casu quotquot in eâ degerent, concidendi in frustra essent; primus ipse quamlibet subiturus carnis finem esset: sique fortè, quod nunquam fieri posse certum haberet, ab omnibus defereretur; vnum se (quod dictum modestè esset) cum Dei ope mansurum. Hunc animum summa bonitas alumno tribuebat, quem huius familiæ suæ in tot annos, tamque duris temporibus rectorem parabat. Prima enim Pastoris est virtus amor in gregem. Interim Claudius non serio tantum ab se relictum seculum, sed etiam acre susceptum cum vanitate eius bellum ostendit. Vnâ cum Antonio Vicecomite in obsolera tuniculâ, pendentibus vtrinq; ex humero manticis, apparet in publico: adeoque notus iuuenis per vias Urbis celeberrimas in Vaticanum contendit: vsque ad proximum Pontificio conclaui cubiculum penetrat: Alexandrinum, atque alios quosdam Cardinalium, plurimosque ex aulâ: deinde etiam quasdam Matronas principes, nobilis pro Christo mendicus adit, magnâ cum admiratione omnium. Nec minore admiratione coëptus est conspici verba faciens ad agrestes. Rostra illi humile scabellum erat in foro, quod Sciarra vocant. Ardore ibi eximio erudiebat, excitabatque ad cultum pietatis inopem turbam. In æstu illo concionis multi notorum videbant, ac sermè tali exemplo proficiebant. Vnus inuentus est, qui sapientiæ Christianæ funditus rudis; Nouitij feruorem interpretaretur insaniam: nec potuit se tenere, quin Ioannam Aragoniam, quæ norat, & vnicè diligebat Claudium, conueniret, nuntiaretque miserabilem casum, Claudium insanisse: publicè in plateis ea facere, dicereque, quæ nullus auderet sanorum. Quæ cum serio affirmarentur; perculsa tali nuntio Matrona, trepidè ad Patrem Borgiam mittit, qui certius de eâ calamitate cognoscat. At Borgia errore intellecto: Ito, inquit, Domine Ioannæ renuntia, securo animo sit: Nunc demum optimè Claudius sapit. Hæc præclara fuere Claudij initia. Tot, tamque nobilibus animis florente Tyronum, schola, dum alter alterum suspicit, ac veneratur; mirè feruebant opera, & studia pietatis. Sed inter omnes spectabilis erat cana Turriani sapientia ab ore Magistri pendens, & prima quodammodo elementa discens absconditæ mundo sapientiæ. In hunc aliquando cum fortè incurrisset Claudius; dum Tyronum more præfessus in capsulâ ad vacantem exercitationi spiritus cibos defert; continuo bonus senex orare veniam voce, ac gestu supplici. Nec segnius è contrario Claudius sibi esse precandam, non dandam veniam. Denique abijciuntur in genua, longaue fuit lis dum ita abiecti inuicem postulant sibi ignosci, & vterque ad se incogitantia culpam trahit. Tam verò numerosâ, lectâque sobole aucta hoc anno Romæ Societas minùs sensit Doctorum Emmanuelis Mionæ, & Ferdinandi Iaëni desiderium. Vetustissimus Societatis videri Miona poterat: quippe qui eius parenti modo quodam parens fuisset; & ille quidem se ab Ignatio primum libenter vocabat. Nec immeritò ex ea parte, quod si non re, studio certè reliquos omnes præiussit. Namque Sancto Ignatio literarum Compluti studia persequenti à confessionibus fuerat: ob insignem, celebratamque virtutem à Sancto Patre adscitus. Ex quo tempore tales in viri Dei pectore cælestium thesauros donorum, Sacerdos intelligens, per intimum illum, sacrumque usum dispexit; vt admirari posset,

86

Amor Claudij
erga Societatem.

87

Publicè emendicat.

88

Concionatur
ad plebem in
foris.

89

Turriani feruor inter Tyrones.

90

Emmanuelis
Mionæ obitus, ac virtus.

stea, & prædicare laudes eius, & fouere cœpta nunquam destiterit. Quin etiam cum iam essent ambo Parisijs; colligenti Socios ipsimet conquirebat studiosè idoneos, atque conciliabat. Ignatius ipsummet venabatur venatorem suum, valde appositum ratus, cum ætatis, tum auctoritatis robore, cœpti operis fundamentis; nec dubitans plus valiturum exemplo, quam verbo: præsertim quod non nemo mirabatur, & Hieronymus Natalis in os illi fidenter obiecit, cur, qui vellet Ignatianos effici alios, ipse non fieret? Eam ob rem ad spiritus exercitationes Sanctus Pater adducere hominem conabatur: nec destitit etiam, postquam Parisijs abierat, per grauissimam epistolam Venetijs datam, quæ edita extat in anni millesimi quingentesimi trigesimi sexti rebus, ad experiendas eas exercitationes adhortari. Sed ille maluit ad constitutam iam, certamque Societatem accedere, quam incertam dare nomen. Sub annum Seculi quartum & quadagesimum accessit. Quo anno cum Parisijs Romam venisset, & in culinæ, colendique horti laboribus, ceterisque Tyrõnum experimentis rudimenta nouæ vitæ vir adeo venerandus, adeoque & ætate, & sapientiâ consummatâ poneret; incredibili pietate & præsentibus eius rei spectaculum, & absentes fama succendit. Anno postea vndequinquagesimo inter ordinarios (ideest Votorum quatuor) professos adscriptus est. Cumque adhuc perpetuò apud Ignatium mansisset; anno quinto & quinquagesimo in Siciliam missus, Panormi aliquand u fuit. Denique ad Romanam, cum vehementer id cuperet, reuocatus domum, in eâ vitam finiuit. Propter grauem ætatem excolendarum operi animarum haud satis iam sufficiebat: tamen quicquid supererat virium intendebat, & aliquid in ea quoque re moliebatur. Ceterum cuncta iam prope studia ad agendum cum Deo, & Cælitibus conferebat, dispositione tali. Vbi tres, aut summum quatuor horas nocturnæ cepisset quietis; exurgens Sacerdotalis officij psalmos, ac preces, itemque solennes in Deiparæ cultum exquebatur. Inde cum iam ceteri ab quiete surgerent, descendebat in templum, & cunctas sigillatim obiens aras, bene longam apud quamque faciebat precem. Postea in Odam secedens diu perseuerabat pertractans mente diuinas res, & silentio orans. Secundum ea de peccatis confitebatur: quod quotidie studiosè faciebat, & ex confessorio supplex instabat, vt permitteret. A confessione sacrificium abibat. Sacrificium duas principio (priuatim enim faciebat) tenebat horas: sed immodicæ prolixitatis admonitus; tempus contraxit, & vnâ contentus horâ fuit. Sacro peracto suo, reuertebatur in Odam, & sacris omnibus quot quot fiebant in templo, vsque ad posterioris mensæ tempus aderat: subinde Virginis Deiparæ coronam, & preces alias interferens. Postquam Sacrificij in templo finis impositus erat, accedebat ad mensam, & animo laute saginato, terrenæ parti quod necessitas exigeret, parcè reddebat. A mensâ in cubiculum breui abditus reliquam Sacerdotalis psalmodiæ partem, & Officium Beatæ Virginis lentè inambulans absoluebat. Tum reliquum tempus per varias pias occupationes, ac semper Deiparam salutans, nunquam ab sancto quopiam cessans opere, tradebat. Eximia erga clementissimam cæli Reginam pietatis fructum cum aliâ, tum egregium extremo percipit tempore. Aliquot ante migrationem diebus, cum in eius cubiculo causâ nulla odoris neque ab morbo, neque ab senectute hominis, neque à Ministrorum curâ esset; adeo tamen ex ipsomet decumbente suauis afflatus odor dicitur; vt vehementer, qui aderant, mirarentur. Relictam ab Virgine seiebant eam suauitatem, quæ clientem suum benignè inuissset. Idem cum agens animam oculos in cælum præter solitum intendisset; quarenti quid hoc sibi vellet; respondit se Deiparam intueri. Decessit quarto nonas Martias. Lusitanus erat natione, in Algarbijs natus. Ferdinandus Iacenus mense proximo; quintodecimo Kalendas Maias è medijs laboribus ad emeritos emigravit. Commendatissimus erat vir & doctrina, & sanctitate: animam Patres benedictam vocabant. Patria Cordubensis, paulò quadragenario maior erat: paucis annis, circiter nouem, in Societate vixit: sed in locis, ac laboribus multis: Theologiam in Hispaniâ, & Romæ, & Viennæ in Austriâ aliquandiu docuit: deinde Patauino Collegio superintendens, Maceratensi Rector præfuit: postremò in Sanctæ Petri basilica, quo iusserat Pontifex aliquot

91
Eiusdem in
Beatam Virgi-
nem pietatis
fructus.

92
Ferdinandi
Iaceni mors, &
dores.

aliquot è Societate submitti confessarios in supplementum Pœnitentiariorum, quos, vt parum idoneos, Censores loco mouerant; multum laborum confessionibus audiendis exhaustis. Ad id loci Romana domicilia per se Generalis Præpositus, extra Prouincialis curam, administrat. Quæ, cum occupatio non levis esset, crescentis adeo ubique Societatis communia negotia retardabant. Ad hæc cum præcipui Patrum Romæ essent, neque vlla in Prouincia censerentur; incommodè sanè fiebat, vt ad Conuentus Generales eorum nulli aditus pateret, nonnulla talium personarum iniuria, maiore Conuentuum ipsorum damno. Ergo vt difficultas hæc tolleretur, ac minutioribus expeditis curis, vniuersæ magis familiæ Præpositus Generalis vacaret; quæ Romæ, circaque domicilia erant (exceptâ domo Professorum) vnâ cum ijs, quæ Prouinciam prius Tusciam faciebant, Præfidis vnus procuratori commissa, & Prouincia indè Romana, abolito Tusciæ nomine, constituta: perrexitque Christophorus Rodericius, qui antea præerat Tusciæ, Prouinciam ita amplificatam regere. Domicilijs tamen Romanis, dum longius sita Rodericius viseret Superintendentis nomine Ribadeneria præfectus: qui pariter hoc anno Sancti Ignatii vitam latinè scribebat. Hæc initio Martij constituta. Eodem tempore Franciscus Costerus inferiori Germaniæ, & Franciscus Adurnius Longobardiæ ordinarij Prouinciales præpositi, quas adhuc Prouincias Vicarij duntaxat nomine habuerant. Causarum Societatis in Romana Curia Generalis Procurator communibus Prouinciarum ali cœptus impendijs; ab domo Professorum in Romanum Collegium translatus est. Gesserat id munus initio Polancus: dein negotijs incrementibus Baptista Ribera: eo in Indiam profecto, Ioannes Victoria reuocatus ab Austria: illi postremò Ferdinandus Solerius successerat, qui cum Cardinali Cribellio venerat ex Hispania Romam. Simul est constitutum, vt apud Curiam Philippi Regis Hispanicarum Prouinciarum impensis Procurator collocaretur, qui negotia earum ageret. Postridie Kalendas Iulias in Romano Collegio, quo die & votorum solennis instauratio facta est, conuocatis quamplurimis ex Vrbe Socijs, proprias multarum procuratorum regulas, & communes, diuturnâ consultatione renouatas, redactasque ad arctiorem numerum, vti Conuentus nuper decreuerat, Pater Franciscus promulgauit, præclarâ adhortatione habitâ, qua ad earum custodiam Socios, & ad perfectionis studium incitauit. Inter cetera vtilitatem regularum explicauit hoc simili. Proponamus nobis hominem vndique ab latronibus pressum, iam iamque crudeliter enecandum: si qui fortè interuenirent, aggressique maleficam turbam oculos vni eruerent, alij linguam excarent, illi aurem abscinderent, hunc truncarent manu, non neminem pede debilitarent, alios alijs modis mutilarent; non ne is, qui ita liberatus esset, liberatoribus suis præbere se gratum deberet, ad seque recipere eos, & quando periculum esset, libenter custodes habere? Talis causa nostra est. Circumueniunt nos intestini, externique latrones: Regulæ nobis auxilio veniunt: quæ dum oculis, dum linguæ, dum auribus, dum manui, dum pedi, dum totis nobis modum imponunt; his membris aduersarios nostros, quibus contra nos utebantur, detruncant. Amare ergo eas, & propensius excipere animis, & sub earum custodiâ manere æquum fuerit. Imò & veneratione quadam dignæ sunt. Nam cui sacros è cera Agnos Pontifex ipse donaret; is nimirum gratos eos haberet, tum propter ipsam rem, & vtilitatem aduersus incendia, & alios casus, tum propter Pontificis, qui largitus est, dignitatem. Et regulæ nos modo quodam ab cupiditatis facibus, & ab immanibus procellis, periculisque eripiunt, & ab ipso traduntur Pontificum maximo Deo. Quantâ ergo curâ, ac veneratione haberi decet? Ad extremum, quoniam multæ, variæque regulæ sunt; earum, inquit, summam vobis toties à Beato Patre Ignatio repetitam breui proponam verbo: id est, vt omnia ad maiorem Dei gloriam faciatis: tum cuncta rectè, & ordine procedent: tum disciplina non grauis erit, sed per se, velut sponte naturæ sequetur: tum caritas quoque mutua pulchrè regnabit, & gaudebit quisque se loco, vel ingenio, vel doctrinâ præstari ab alio, quod ad maius id obsequium Dei, & maiorem gloriam intelligat pertinere: tum inuicem in cordis latitudine exhortantes, & gratulantes,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

K

tes,

93

Prouincia Romanæ iustitio, Tuscia abolita.

94

Prouinciales decreti.

95

Procuratores Generales ad id temporis.

96

Borgia de regularum vtilitate sententia.

97

Compendiosus regulas seruandi modus.

98
Senensis Col-
legij status.

99
Amerinum
Collegium su-
blatum.

100
Iulius Mancinellus ad Ame-
rinum Colle-
gium remou-
endum mittitur.

101
Calatabello-
se Collegium
remouetur.

102
Visitatores Si-
cilie & Nea-
polis.

tes, dicent: Benedicite Serui Domini Domino. Et Societati: Benedicat tibi Dominus ex Sion. Et tu benedic, Societas Iesu, Dominum, quæ fundata es, vt alios fundares: instituta, vt alios institueres: in sublime elata, vt alios extolleret à terra ad cælum. Benedicat tibi Deus in æternum, vt & tu illi, sicut adhuc, & imposterum benedicas. Eodem tempore, quo leges eas Romæ Borgia promulgauit; vt simul in Prouincias cunctas inducerentur operam dedit, sublati varijs, ac multiplicibus monitis, quæ vel Natalis, vel alij reliquissent. Itam paulatim, quasi consolidato ædificio, suisque nitente membris, fulturæ remoueantur. Cum Lauretanum domicilium videretur opportuna sedes Seminario Confessariorum; Nouitijs amotis, duos ibi collocauit Magistros, qui quæstiones conscientie explicarent, circiter triginta auditoribus attributis. Senis Grammaticæ sublata scholæ, cum haud extaret pretium, & philosophiæ institutæ Emmanuel Gomio à Monte Maiore docente. Id tentatum si forte pressum inopiâ Collegium eâ viâ exurgeret: vel desiderio scholarum inferiorum benignitas Ciuitatis excitaretur: tamen si homines naturâ benignissimos facultas potius eâ tempestate, quam voluntas deficiebat. Sancti Vigilij domus, in qua socij ad hanc diem inquilini agitabant, vnâ cum templo, consentiente Grosseti Episcopo, ab Pontifice adiuncta Collegio est. Hoc, & Perusinum Collegium, itemque Florentinum ex itinere Polancus visit. Amerinum sublatum est. Multas ibi indignitates Socij pertulerant, scholarum primò causâ, dein etiam templi. Tres in partes diuisa erat Amerina Ciuitas, quarum vnaquæque in orbem Magistratum gerebat, raro sine factionibus. Itaque cum publicæ scholæ Collegio ab vna earum partium, quæ tum præerat, demandatæ essent; materiam inde dissidiorum nonnulli partem reliquarum sumpsertunt. In his propinquorum Episcopi nonnulli erant. Episcopus erat Bartholomæus Ferratinus, cuius consilio, vt ingrauescentes tollerentur turbæ, ab hinc biennio Collegium desijt docere. Clauso gymnasio, templi restabat causa. Id cum Superior Antistes Societati attribuisset; nec quòquam Parochi, quod habebat insitum transfulisset munus; plurimum, diuque rogatus successor, vt transferret; alia, atque alia causans, id vt faceret nunquam adduci potuit. Ex hoc, alijsque compluribus argumentis haud obscure comperto non esse admodum ei curæ, vt Societatis Collegium Ameria haberet: adhuc mendicato esset vitandandum, atque è concionibus, alijsque ministerijs, si qui extabat fructus, factionum corrumperetur studijs: quodque quibusdam erat medicinæ, veneno aduersarijs esset: denique nec Ciuitas eo statu idonea videretur ad excipiendam Societatis culturam: paucique, qui ibi versabantur Socij, vt inter assiduas dimicationes pietatem haud multo plus augerent alienam, quam detererent suam; visum est Borgia, Prouincialibus, alijsque Patribus, quos per literas rite consuluit, eos alio transferre, vbi extra suam, atque alienam noxam publicè viles forent. Sic vti, cum ex Monte Politiano discessum; ita hic omnia procurata. Quæ moueri poterant, in pauperes distributa: templum ornatu, & sacra suppellectile auctam Episcopo redditum: eidemque tradita domus cum horto; quem ex piorum liberalitate Socij comparant, vt quos vellet pios in vsus conferret. Ad hæc rectè, ordineque gerenda Iulius Mancinellus Perusini tum Collegij Rector missus: eo-que gessit exemplo; vt non amicos modò, sed infensos quoque vehementer commoritur. Itaque plurimi Ciuium accurrere rogatum, vt subsisteret: pollicentes nonnum se priuato ære templum excitaturos. At in populo, tanquam in publica calamitate, luctus, & comploratio exitit. In Cœnobijs habita super ea re quadraginta horarum supplicatio. Ceterum cum Pater Generalis, re plurimum Domino commendatâ, statuisset non esse è diuina gloria diuturniorem ibi moram; exeunte Maio Societas Ameriâ excessit, undecimo circiter postquam adierat anno. Calatabello quoque in Sicilia hoc anno pauci, qui debebant Socij, cum bonâ Bibonensis Ducis veniâ, reuocati. Ad Siculam verò Prouinciâ Rheginum, translatum est ab Neapolitana Collegium. Et qui cunctam viseret Prouinciâ vere extremo missus est Ioannes Montoia Nolantiam inde à principio Collegij Rector. Eodem tempore ad Neapolitanam visendam missus ab Vrbe est Benedictus

Pal.

Palmius Assistent, cum Romæ magni ieiunij tempore ad Sancti Laurentij in Damaso, auditorio perinde insigni, ac fructu, sæpè vel quindecim Purpuratorum Patrum coronâ, concionatus esset. Et quoniam eò incumbere Borgia, ut omnibus absolutum disciplinis suum quæque Prouincia haberet gymnasium; Ioannem Mariam in Siciliam ire iussit, ut ordinaret studia: atque, ubi videretur maxime opportunum, doctrinam diuinam auspicaretur: quam, collato cum Visitatione, & Prouinciali consilio, Messanæ insequenti anno auspicatus est. Per huius autem anni autumnum eandem exoritur in Neapolitano Collegio Hieronymus Surianus, & Antonius Ramirus: & Patauij Carolus Pharaonus, & Ioannes Ricafolus, ubi & Dialecticam Antonius Lisi inchoauit, scholis humaniorum literarum, quæ frangebant, remotis. Interim, præter collatam ubique in omne mortaliū genus promiscuè operam; Messanæ militum Hispanorum egregiè succursum calamitati. Quinque vexilla sub anni finem cum ibi exposita essent, quamplurimos ex diuturnæ nauigationis laboribus, corruptisque cibarijs, grauis lues inuasit. Qui, cum eodem morbo Nosocomij magni Præfectus decumberet, & metu contagionis, ne mangnâ quidem mercede, ministeria inuenirentur; & Sacerdote etiam Hispano carerent; ab omnibus derelicti iacebant, passimque moriebantur. Recognitâ Domenecus, destinatis aliquot fratrum, qui corporibus, quandiu opus esset, ægrorum prospicerent; ipsemet, Rectorque Collegij Iacobus Suarius, & alij Sacerdotum ad consulendum miserorum animis illico accurrere. Nullum non subeundum fuit ærumnosi operis, odiosique laboris genus, inter squalorem, ac Sordes miserorum, & assidua ex contactu vitæ discrimina. Sed caritas amabiles ærumnas faciebat, honoratas sordes, secunda pericula. Adeoque in tempore id subsidium adfuit; ut præter multos ab leti faucibus haud dubiè ereptos, testetur Domenecus euenisse, ut quidam, tanquam diuinitus ad id momentum seruati essent, vix confessione secum patrata, expirarent: alij continuo vsum mentis, loquendique facultatem amiserint. Nec sua magnanimis operarijs de caritatis femente, ad geminam scilicet faciendam in Cælo mensem, defuit tolerantia seges. Rector Suarius grauius decubuit: Fratrum tres feliciter occubuerunt: Laurentius Sterellus, & Thomas Seuerinus, & alius adhuc tyro. Omnium digna tam nobili exitu virtus erat: sed Laurentij maxime eminebat. Bergomas patria erat ex oppido Alzano, in flore ætatis triennio ante in Societatem Romæ Iunio mense cooptatus, vertente anno in Siciliam venerat cum Patribus iuuaturis Melitenfes propugnatores. Tum Messanæ cum mansisset, & æditi munus ita tractaret; ut sedulitate, modestiâ, obedientiâ, caritate, assiduitate precum, omniumque virtutum exhibenda specie non modò carus domesticis, sed venerationi ciuibus, apprimeque ad pietatem inferendam utilis esset; vnum illud dolebat, quod materiam, non quantam auebat, exercendæ pro Christo patientiæ nostro in Orbe inueniret. Itaque ad ampla illa Indorum, & secunda Crucium arua votis omnibus, & precibus ferebatur: quod auidius oblatam Mamertino in portu occasionem arripuit, tamque lætus cum suo manipulo ad cæli patriam emigravit; ut, quanquàm perbreuis fuerit morbus, tamen longus ei præ abeundi cupidine videretur. Hic libet editam Panormi haud abhorrentem ab hoc sermone pompam subiungere. Homines facile quingenti ex ijs, qui templum Collegij frequentabant, proximis ante cineralia diebus, dum vulgò maxime obliteratâ mortalitatis memoriâ, ingluuias inter procaces iocos, ludosque bacchantium dominatur; suæ studia hilaritatis in apparandum spectaculum contulere: quod & sibi fructuosum esset, ac reliquos Ciuium humanæ conditionis admonitos ad seria retorqueret. Triumphum mortis nominauerunt. Ergo rite omnibus comparatis, ipsis cineralibus, alterâ noctis horâ procedere incipit pompa. Ad sexaginta lento gradu congeminati præibant: cæruleus his indumento saccus erat: cereus in manu lucebat candidus, symphonicorum sequente choro decenti vestitu. Ponè alto in feretro Christi à Cruce pendens præcella, atque admodum pia gestabatur effigies: vndique sacrorum cruciatuum dispositis argumentis, facibus compluribus, & quatuor adolescentibus Angelorum habitu circumstantibus. Proximè succedebat longum se flagellantium

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

K 2

tium

103

Sacra doctrina professores varij.

104

Messanæ ægris militibus succursum.

105

Laurentij Sterelli exitus, & mors, præclara.

106

Triumphus mortis Panormi exhibitus.

tium agmen : ducenti erant in atrâ veste : quibus intermixta ad pellendas tenebras sublimes ferebantur laternæ subfusco lumine. Illis acriter terga pulsantibus in noctis silentio, attonito populo, horribilis verberum audiebatur crepitus, & solum sanguine rigabatur. Medius incedebat alter Cantorum chorus squalidus, barbisque promissis, Anachoretarum specie, qui accommodato cantu, rerum fallaciam humanarum, seculique ludibria persequerentur. Ad postremum agmen apparebant homines duodecim facie, quali mors pingitur, caballis vecti deformibus, ac strigosis. Incedebant ordine singuli, primusque horribili personans tubâ latè cuncta terrore complebat : alter vexillum explicabat funestum : alij alia præferabant insignia, & trophæa mortis. Circa funalia gestabant picea homines cinereo recti colore. Carrus his proximè succedebat præaltus, scitèque elaboratus. Quatuor trahebant furui boues, regebatque auriga figuram temporis cultu, atque insignibus referens. Currum egregia undique pictura distinxerat. Signa duntaxat viscebantur, armaque, & victoriæ mortis. Quatuor in eo ardebant laternæ sanguineâ luce : circaque magnus, ac tristis è pice tetrâ funalium numerus. In summo curru ipsa stabat victrix, triumphansque mors. Texturâ erat horrificâ ossium, scœnariâ ingentem utrâque manu tenens falcem. Ad latera grandis arcus, & plena venenatis sagittis pharetra. Ad pedes ligones, ac palæ, ferramenta fodiendis sepulchris. Infra quindecim cuiusque sortis captiuos vinctos catenis agebat. Quorum priores lugubre non sine concentu immurmurabant carmen ductâ, ac miserabili voce. Ipsa sublimis adeo vehebatur ; vt tectorum fenestras æquaret : adeoque latè per vias, ac domos spectantium turbâ oppletas, salubrem spargebat terrorem. Hac specie per vrbs præcipuas vias ducta pompa cum admiratione, pioque omnium motu : vt vel ab ijs, qui quicquid ab Iesuitis prodijisset, damnare moris erat ; approbationem, ac laudem tulerit.

107
Bononiensis
Collegij incre-
menta.

108
Mediolanensi
Collegio tra-
ditur Aedes
S. Fidelis.

109
Turba ob eam
rem fuscitata.

Longobardiæ Prouincia non leue accepit hoc anno incrementum. Bononiæ ab Sanctæ Lucie Collegij templo Gabrielis Paleotti Cardinalis, Bononiensis Antistitis fauore partim in sacellum illi annexum, partim in templum Misericordiæ extra urbem, animarum procuratio translata. Et sanè optimus Cardinalis aduersus Societatem, pariter ac quiuus Sociorum, gerebat sese. Mediolanensi Collegium, quod iam triennium in conductis ædibus, locoque parum decoro habitum erat, steteratque, impensis in diem ab sancto Cardinali suggestis ; hoc demum anno firmamenta ab eodem certi vectigalis, & stabilem sedem accepit, nullâ conditione impositâ, nisi vt Collegiorum solennia præstaremus. Vectigal ex Aronensi Abbatia, quod Pontifex ratum postea in perpetuum habuit, attributum est. Sedes ad Sancti Fidelis loco adeo opportuno ; vt benè emptâ commoditas priori incommoditate putaretur : atque idcirco nihil vsquam receptaculi, cum plurima tentarentur, antea patuisse ; quod hanc Deus sedem reseruaret. Nec verò nihil Diabolus obmolitus est : qui quantopere eam rem exosam haberet, totius ordo negotij documento est. Parocho S. Stephanini (ita vulgus appellat) demortuo, Benedictus Alemannus, qui vnâ cum ceteris amicis in hoc excubabat, admonet Patres, impetrari eam Collegio ædem posse. Sed perspectis locis, cum proxima Sancti Fidelis Paracia opportunior ad incrementa domicilij, templique videretur ; Sanctus Cardinalis rogatur, parochis Sancto Stephano contributis, in hac collocare Collegium placeat. Sanctus Cardinalis (vt non raro, siue ingenio, siue studio optimum vbique assequendi, solebat) non nihil primò cunctari : demum cum vidisset coram quam illa ædes in stauratione egeret ; probauit rem : sed antequam planè conficeret ; explorari vicinæ animos æquum duxit. Cumque viritum interrogati nobiles, placere sibi ad vnum cuncti respondissent ; confirmato indè consilio, etiam è populo quosdam accersit. Horum vnus (incertum vnde offensus) vehementer reclamationem : ceteri ducem eum, vt multitudinis mos est, sequuntur. Sanctus Carolus, ne qua cui causa doloris offeratur, ita commouetur ; vt nisi fortè Cardinalis Cribellus interuenisset ; apertèque, & acriter siue eum, siue alium quempiam tandem locum attribuendum, Deique famulos vitro accitos tandiu sic haberi nec honestum Cardinali, nec è gloria Dei esse demonstrasset ; destitutus incepto fuerit.

fuerit. Aduersariorum dux quidam Panzana erat : qui sæpius in vnum coactos vicinos compulit primò, vt nomina quisque sua scripto profiterentur: deinde eorum manu succinctus ad Cardinalem ipse contendit. Adeoque parùm consideratè egerunt; vt mitissimo hominum Borromæo stomachum haud leuem commorint. Ergo reiecti ex meritis. Illi verò (vt appareret ab Satana misceri negotium) quos verecundia Sancti Pastoris sedare debuisset; ad Senatum rectà procedunt. Præses respondet, scire se Cardinalem esse virum bonum, nec nisi ea gerere, quæ cognoritur ex gloriâ Dei esse: irent: quiescerent. Hoc accepto responso, velut furore perciti, ad ipsam ædem pergunt: clauēs in potestatem redigunt, & apponunt custodiam, ne Patres in possessionem eâ nocte inducantur. Cùmque postridie Cardinalis è suis apparitorem, repetitum clauēs, misisset; isque etiam eum, penes quem erant, duceret; coniurati ad campanam euolant, citatoque tinnitu multitudinem ad arma cient. Illico turba omnis confluit: sed, vbi seriò viderunt agi; suarum trepidi rerum in sua quisque tecta sensim dilapsi. Has Diabolus moras non tam nostris, quàm ipsorummet, qui aduersabantur, vt postea falsi sunt, commoditatibus innectebat. Breui enim animos prorsus mutarunt: & Patres operam dedere, vt & ijs, qui turbas concierant, gratia erroris fieret, & æquè omnibus vicinitatem suam magis in dies optabilem religiosi obsequijs facerent.

Secundùm Pascha Collegium eò migravit, nemine magis lato, quàm Benedicto Alemanno, cum suis: cuius vxor totum annum post alias preces, quas singulis vespers exigebat à filijs, proprias addiderat ad impetrandum à Deo Societatis aduentum in S. Fidelis, quòd illa ædes minime distaret ab suis. Inter has verò turbas ipsi Benedicto memorabile caelestis tutelæ pignus contigit experiri. Nam è primis aduersantium quidam, cùm ficiarium quinquaginta aureis nummis conduxisset, vt ei, tanquam negotij totius auctori, actorique præcipuo necem inferret; ita euenit, vt qui dies destinatus erat facinori, eo die Benedictum febris in lecto detineret perinde leuis ac pertinax, æquè medico admirante, cùm causam mali nullam dispiceret: ac sese discruciente ficiario, quòd patrandi sceleris facultatem non inueniret. Cuius tamen nocentis salutis (quæ mira est Dei clementia) innocentis incommoditas seruiebat. Interim enim cùm fortè sodali quid moliretur aperuisset; is exclamans: Ergo ne pauperum parentem mactabis? Ergo piorum operum, quot quot Mediolani sunt, curatorem extingues? alijsque grauibz verbis ita commouit hominem; non modò, vt ad mutandam mentem, sed & ad veniam ab ipsomet coram Benedicto petendam adduxerit. Supplicem Benedictus primò excepit placidissimè, tum aureis donatum quinque & viginti, insuperque rogatum, vt perhomologesim reconciliare sibi diuinam studeret gratiam, & ministerium crudele nulli, quàm sibi, nocentius defereret; rectè animum dimisit. Simul autem ille pedem domo extulit, pariter febris euauit post octidui pertinaciam. Et Benedictus, vt Christi opus consummaret, maleficijs mox principem, & emptorem, qui vulgatâ re, malè sibi metuens, fugâ secesserat; omnem caritatem pollicitus, reuocare institit, maiore studio, quàm quo, vt semoueant inimicos, vulgò contendunt: nec destitit, quoad tandem ad reditum pelletum bonæ pacis fœdere, complexuque constrinxit. Dignus protectò vir, cui in tantâ rectè factorum sobole, progenies etiam, vt contigit, religiosa donaretur. Quippe è liberis, quos nouem suscepit, fœminæ omnes tres numero, repudiatis conditionibus & perhonestis, & locupletibus, in Parthenone nobili Sanctæ Magdalene: Virilis verò stirpis quinque in Societate (vt alibi etiam diximus) diuino se obsequio manciparunt. Ille verò benignitatem erga Collegium eò quoque cumulauit; quòd pernecessariam habitationi domum è proximis suo coemptam non paruo ære donauit. Accesserunt postea & aliorum singulari pietate ciuium alia tecta: nouo etiam, ac sanè magnifico cohonestata templo vicinitas, ipsiusque in id Sancti Fidelis corpus inuectum. Demum vbi Sanctus Cardinalis Academiam Braidensem instituit, Collegio ad eam translato, Professorum domus ad Sancti Fidelis, vt suis exponetur locis, statuta. Hoc anno, cùm latinitatis scholæ in Seminario haberentur; in Collegio duntaxat Dialectica, & quæstiones conscientiae explicatae.

110
Documentum
insigne diuinae
tutelæ & Bene-
dicti Alemanni
virtutis.

III
Brixienſis Col-
legij origo.

plicatæ. Brixie, & Auguſtæ Taurinorum nouæ cœptæ coloniæ: quanquàm potius natum Brixie, quàm introductum eò Collegium poteſt videri. Angelus ibi Paradifius agebat Sacerdos pius, ac boni publici ſtudioſus. Is, cum iam pridem Societatem adamallet, in eâque permanere valetudo non ſineret; inſiſtens cœptis iuuandorum hominum ſtudijs; circiter triginta partim Sacerdotes, partim inferiorum Ordinum in vnâ aggregarat familiam: cum quibus coniunctâ operâ, audiendis confeſſionibus, porrigendâ ſacrâ Eucharistiâ, erudiendis rudibus, inuiſendis cuſtodijs, & valetudinarijs, prorsus vt in Societate ſit, illibatâ, atque æquabili famâ, Deo Domino, & ſuis Ciuibus ſeruiebat. Duo habebant templa: ſed ad Sancti Antonij plerique ſedes erat. Ergo cum Franciſcus Adurnius Longobardiæ Prouincialis Brixia fortè tranſiret, ad hoſque diuerſiſſet: dum cum Angelo familiariter agit; eò paulatim delapſus ſermo eſt, vt ambo affirmarent e diuina gloria fore, ſi tota illa familia in Societatem tranſcriberetur. Explorat ſuorum animos Angelus, cuiusque reperit omnes ſententiæ, vt idem cuperent vehementer. Mittitur Romam communis Epiſtola ſingulorum manu ſubſcripta. Illud ad effectum rei maximè valuit, quòd nullam ab communi Societatis ſenſu alienam inſtitutionem, morem nullum imbibant. Exercitationibus cuncti Beati Ignatij exculti; iſdem, quibus Angelus Paradifius olim, aſſuefacti legibus; in humilitate, rerum piarum ſtudio, & obedientia eminebant. Quare cum recipiendos omnes, niſi quem fortè impedimenta inſolubilia excluderent, Pater Generalis ſtatuiffet; legauit eò cum literis Paulum Candium, qui ſanc tam illam familiam ſuo coram nomine ſalutaret, nullâ in præſens mentione factâ, reciperentur, necne. Optatiſſimus adſuit Candius & Epiſcopo, & Ciuitati, & maxime Angelo, ac Sodalibus. Poſt mutuam ſalutationem, in conſpectu omnium recitantur Patris Generalis literæ: quibus collaudans eorum pietatem, ſingularique voluptati, atque exemplo ſibi, ac ceteris Patribus fuiſſe demonſtrans, quòd tanto ſtudio, quantum ſubſcriptionibus quiſque ſuis declarauerant, ad diuinâ Maiestatis obſequium in hac minima Societate Ieſu dedicarent ſeſe: atque adeo eandem Dei Domini Maiestatem obſecrans, vt conſentaneum eiufmodi initijs impertiretur exitum, vnde optatum, ſpeque conceptum ad Dei laudem momentum exiſteret. Addebat, rei totius tranſactione in aduentum Patris Adurnij Prouincialis dilatâ; mitti ab ſe in præſens Rectorem Patauini Collegij Paulum Candium, qui coram explicaret ex hac re à ceteris, & à ſe perceptum gaudium, & incitamentum, ſuoque eos nomine inuiſeret, & ſalutaret. Id modò continebant literæ: vix tamen iſ perleſtis, Angelus ad pedes ſe Candij abiicit, cuiusque ſe totum poteſtati permittit. Ducem ſequuti reliqui, extemplo ſinguli humi pio certamine prouoluuntur. Nec potuit euincere Candius, vt exurgerent, ſtantesque amplexum reciperent: ſed cum perſeuerarent; peracta de genibus res eſt, eo ſenſu, vt nemo eſſet, cui non præfluentiâ ſanc tæ dulcedinis lacrymæ vbertim fluerent. Atque, vt agnoſcas innarrabiles diuinæ prouidentie vias; Alſonſus in his Agazarius Senenſis erat, iuuenis pius, ac nobilis: qui cum aliquanto ante tempore tacitis ad religioſam vitam ciceretur ſtimulis; atque ab Religioſo Dominicano, vt Societati ſe daret, eſſet admonitus; ab eâ tamen neſcio quomodo abhorrens, præclarâ Sodalitij Sancti Antonij Brixienſis famâ excitus, ad illud ſe contulerat: iſque nunc ita eſt immutatus; vt plurimum letaretur in id, quod fugiebat, ſe fugâ ipſâ delatum. Eòque gravior deinceps diuino muneri vixit, cum egregiæ virtutis opinione, commodus animarum, & præſecturæ domeſticæ adminiſter. Collegium Taurienſe parentem habuit Aleramum Becutum virum & ſuâ, & maiorum pietate clarum. Quippe conſtans opinio eſt e Becutiorum familiâ, quæ inter quatuor Taurinorum primas cenſebatur, extitiſſe olim Sanctum Turibium Aſturicenſem Epiſcopum, ad quem Leonis Magni Pontificis exſtat epiſtola. Alerami virtutem æſtimare vel inde promptum eſt. Feria ſexta maioris Hebdomadæ, dum concioni intereſt de Chriſti acerbis cruciatibus, cum trepidè ab vno duorum famulorum, quos domi reliquerat, cognouiſſet, alterum famulum, effraſto ipſius Heri cubiculo, ereptâque arculâ cum pecuniâ auſuſſe; id modò reſpondit: non id tempus eſſe talia curandi;

III
Dei prouiden-
tia inuocatio-
ne Patris Al-
ſonſi Agazarij.

III
Taurinenſis
Collegij exor-
dia.

III
Alerami Be-
cuti eius fun-
datoris vir-
tus.

nec loco est motus. Adeo pecuniæ antetulit pietatem. Cuius constantiæ nequaquam dilatus est fructus. Fidus enim ille famulus, ubi nihil denuntiatione sua commotum Dominum vidit; hoc indignius ratus furi rapacitatem feliciter cedere; sua sponte postulatis, impetratisque lictoribus, raptim insequutus est hominem, & comprehendit: & arculam domum intactam retulit adeo celeriter, ut redeunti ex concione Aleramo saluam offerret; insignem tempore eodem fidem, atque perfidiam experto, pariterque edocto quàm tutò pecuniæ pietas præferatur. Ex Indicarum lectione literarum cogitationem primum suscepit Societatem in Taurinos accersendi: egitque eum Ciuitate, ut consilio publico Collegium peteretur: collaturum se pollicitus ad impensas aureos centenos quotannis. Decretum conditum est, & alterum tantum pecuniæ aliunde adiectum. Sed cum ob tenuitatem vestigalium, & conditionum, quæ adiungebantur, reiectum negotium esset, ac ciuium studia propter varietates temporum refraxissent; Antonius Albosco indidem cuius excitaui. Is per studiorum occasionem cognito Collegij Montis Regalis in publicam rem profectu, dum ab fori strepitu curarum pertæsus mortalium, ad Carthusianos receptum parat, inter quos diem cum laude supremum egit; domum suam Societati ita legauit, ut, nisi ante biennium constitutum esset Taurini Collegium, cum redditu in octo minimum Sociorum alimenta, quod se sperare futurum in testamento prohtebatur; ad heredes deuolueretur. Addidit postea ex Papiensi Carthusiâ ad Aleram, quem æquè pium ac locupletem norat ponderosâ literas, adhortans, ve rem ipsè susciperet, perficeretque. Non magni fecit eas literas Aleramus, siue quòd nullo esset cum Albosco interiore usu coniunctus, siue tædio, ut sit (prolixiores enim erant) legendi. Itaque vix oculis delibatas in scrinium projicit. Ceterum cum exinde sic eueniret, ut ubi quid quæriraret, literæ se illæ in manus ingererent; rem instar prodigij admiratus, induxit animum tandem perlegere, vehementerque earum lectione commotus est. Sed antequam sententiam figeret, tacitè per amicos explorare Collegij Montis Regalis labores, moresque voluit: & ipsèmet, si qui interdum de Societate Taurinum adirent; humanum eis præbens se, totos oculo non curioso magis, quàm benigno lustrabat. Demum, quia nihil nec per amicos, nec per sese cognorat, quòd non vehementer probaret; sententia illa stetit: quoniam vltimus ipse Becutiæ gentis esset, bona sua eò, vnde primum fluxissent, referre: Christum Dominum, & Ciuium suorum animas instituere heredes. Non posse familias, quæ sic vitæ infererentur, intermori. Hæc apud animum suum ita cum statuisset; in præsens tamen aureos trecentos duntaxat, quantum ad ineundam ædium Alboschiarum possessionem satis duxit, annui vestigalis donauit: tum ut ex successu consilium maturius de reliqua hereditate caperet: tum ut, relicto aliorum quoque benignitati loco, Collegium tantò luculentius conderetur, quantò plures conferrent. Haud obscurâ propitij Numinis gubernatione, Taurinensis Collegij initijs quicquid inceptaretur obsecundauit. Ioannes Andreas tertius Collegij Montis Regalis Rector cum ad summam rei imponendam manum venisset; dum Sinfredi Comitem Ioannem Thomam Isnardum eximie probitatis virum, custodiæque Ducis præfectum religioso officio salutatur; is cum coronâ, qua magnâ, & honestissimâ cingebatur, sustulit ad cælum manus, & exclamauit: nihil fieri magis attemperatè potuisse, eodem momento ad ipsummet literas obsignari. Patrem Quintianum (religiosus erat Prædicatorum ex ordine doctus, ac pius, perque eas oras religionis catholicæ custos) quem adhuc sodalitatibus suæ magistrum habuerint, proximis diebus abiisse: se ad deliberandum de successore coactos, cum Societatis petentes opem, ad ipsummet Rectorem Montis Regalis scripsissent, Dei profectò manu eundem in conspectu representatum. Respondit Ioannes Andreas, nihil se obstaturum pijs eiusmodi virorum votis. Dum Taurini propter Collegij causam federet, ipsummet ijs quicquid in tenui homine esset industriæ, nauaturum: si exitum haberet Collegium, inde adiutores nunquam postea defuturos. Honestissima erat Sodalitas capitum ferme quinquaginta, quam paucis ante annis, dum religio sub externo dominatu maxime periclitaretur, ad eam conferuamdam

115
Quàm placide
Collegio Tau-
rinensi Deus
faueat.

116
Iacobus Aco-
ste primus Re-
ctor Collegij
Taurinensis.

117
Nobilem Vi-
toriam de
Hæretico re-
fert.

118
Vincentius
Parpalia tem-
plum coadit.

119
Scholarum
fructus Vien-
næ.

feruandam, inter se ciuium, & mercatorum primi coiuerant, sub clientela, ac no-
mine Sancti Pauli. Multis modis id negotij Collegio commodauit. Primum speci-
men editum est Societatis industriæ: totque, ac talium virorum magis amor, ma-
gisque conciliatus. Deinde ædes Sancti Benedicti, ubi Patrem collocarant, & cœ-
tus habebant suos, cum domum Alboschi conductor vacuam facere ad diem non
potuisset; inchoando collegio intra dictum tempus præsto fuere: postremò ipsæ
ædes Sancti Benedicti addictæ Collegio sunt. Sub extremum Martium hoc anno,
Rectore Iacobo Acofta, Collegium ad Sancti Benedicti constitutum. Mirè & Dux
eius aduentu, & Ciuitas, & Archiepiscopus Hieronymus Roboreus, & Aposto-
licus Nuntius Franciscus Bacodius, & Clerus omnis, Parochique lætati, eâ maxi-
mè spe, quòd ex vrbe, circumiectisque pagis pestifera errorum germina extirpan-
da confiderent. Magnum ad id afferebat animum Acofta. Continuò bis in hebdo-
mada Sancti Pauli sodalibus psalmos explicare, ac sacratoribus diebus in templo
Sancti Benedicti conciones populares aggressus, præclarum specimen dedit. Ita-
que ad amplius Sancti Delmetii templum transferenda concio fuit. Nec multò
post præclara è duobus Vgonottis victoria exhilarauit Ciuitatem. Congressus
primò cum discipulo. Cùm hunc ita reuicisset, vt palàm adegisset fateri id, quod
suscepisset tuendum, falsum esse; Magister ipsum se congressurum denuntiauit,
ostensurumque Iesuitæ, ac Taurinenlibus, quid inter tyronem gregarium, vete-
ranumque ducem distaret. Et sanè homo erat stultæ Deo sapientiæ apprimè con-
sultus. Satis habebat latinæ, satis græcæ literaturæ: philosophiæ, theologiæque
(vt inter Hæreticos) haud parum: ad hoc audaciæ plurimum. In proximis vrbi
casis concionatorem agebat, concursu, doctrinæque nomine magno plus satis.
Acoftæ haud integrum visum est publicè prouocato detrectare certamen. Postero
ergo die venit ad manus in publico plurimorum consensu. Amplius tres horas
dimicatio tenuit. Ter ita ictus Hæreticus; vt tanquam intercluso spiritu non
posset hircere: adeo vt omnes perturbatum, deiectumque apertè viderent. Cùm-
que repetito utcumque impetu aleam rursus, iterumque tentasset; ad extremum,
quanquam attritæ frontis, pudore suffusus ita discessit; vt diceret, conuenturum
se Acoftam priuatim: cunq̃ue eo, amplius rei cognoscendæ causâ, doctrinæ suæ
capita omnia per otium collaturum. Et quanquam fidem fefellit, nec redijt; ta-
men lucrum factum est ingens: quòd ita fero infracta sunt cornua; vt nec lucem
postea aspicere præ infamiâ, nec declamare ausus sit. Talia Collegij exordia cùm
vehementer Taurinenlibus probarentur; scholæ eò magis optabantur, quòd ex
Monte Regali exitu anni superioris reuocata eò Academia; Latinitatis, & Huma-
nitatis doctrina Societati destinabatur. Itaque & Duce, & Ciuitate diligenter
postulantibus, & ad Collegij incrementa quod necesse esset conferentibus, pro-
ximo anno tres magistri concessi. Sed præcipuum postea firmamentum Collegio
tum Alerami hereditas, tum Vincentij Parpalia liberale, ac religiosum donum
adiecit; condito templo, tribusque de Thebæa Sanctorum Martyrum legione cor-
poribus illatis.

Inter hæc Viennæ in Austria res gesta præclare. Scholæ & pietate discentium,
& doctrina quàm cum maximè floruerunt. Nomen earum, editis Dramatibus,
valde propagatum est: ipsorum incitatus discipulorum ardor gloriolæ gustu.
Inducta enim consuetudo, quæ quis digna lectu solutâ, vincitæque oratione com-
posuisset pulchrè descripta, cumque aliquo ornatu ad gymnasij parietes affigendi.
Multò etiam absolutior ad bonos mores inducta ratio disciplinæ. Inter cetera, vt
cùm ab gymnasio ad rem diuinam in templo contenderent; bini ordinatim proce-
derent: dein in templo suo quæque classis loco in ordines longos, ac rectos tribue-
retur. Quod cùm modestiâ insigni fieret; permouebat ea species non Catholicos
modò, sed Hæreticos etiam siue euntes, siue quasi bellè instructam aciem, flexis
nixos genibus toto dispositos templo spectarent. Indè fiebat, vt Hæreticorum
multi, quamuis præuiderent, si filios in disciplinam Iesuitis tradidissent, eos ad fi-
dem catholicam transiuros; potiore tamen ex ea institutione fructum duce-
rent, quàm si corruptis moribus sectam obtinerent paternam. Nec pauci ad re-
ctam

Etiam religionem traducti scholasticorum operâ: quorum in pestiferis submouendis ab manu habentium libris præcipuus excellebat ardor: adeo ut, cum interdum eiusmodi libros domini, ne pretium perderent, recusarent incendere; suâ ipsi emptarent pecuniâ, quò dein meritis darent flammis, & ruinæ causam proximis amouerent. Supplicatione, qua nunquam antea celebriore, diuinissimum Christi Domini corpus die solenni gestatum est. Terni procedebant vniuersi discipuli, ad quorum latera singuli hinc, & hinc cum facibus viri nobiles: dein vario ornatu Angelorum agmen: tum è tota vrbe symphoniaci, atque tibicines: mox alius Angelorum cum campanulis ordo, & Sodales Collegij. Laurentius Magius sub umbella, quam Nuntius Apostolicus, alijque viri principes sustinebant, diuinam gestabat Hostiam: iuxta quam non solum, qui thure veneraretur ibat; sed etiam Viennensis nobilis, quasi Dauidem imitatus, qui saltans arcam olim præiit, ferto redimitus flore, flores ante Dominum assidue spargebat. Magna dein turba cum facibus sequebatur. Ausit celebritatem triumphalis extructus fornix, & Angelorum specie pueri duodecim varijs dispositi locis: qui duodecim nationes referentes; suam quisque nationem propriâ dedicans linguâ, prætereuntem Dominum adorabat. Hac pompâ, itemque apparatu, quo Domini sepulchrum sanctâ hebdomadâ exornatum est, nihil memoriâ hominum ad eam diem magnificentius, ac religiosius spectatum Viennæ ferebant. Gemina omnia Pragæ acta: ubi plures centum sexaginta ad Ecclesiam orthodoxam reuocati. Sed Viennæ illud dolorem Hæreticis multo acerbissimum inussit, quòd ingens librorum impia documentum vis publicè incensa est. Id iam multorum annorum more fiebat. Sed siue quòd conspectus hoc anno factum sit, & nimium iam despici se Hæretici arbitrantur: seu potius, quòd aptiora credebant calumnijs tempora; graues ad Cæsarem querimonias ex ea re detulerunt. Iesuitas moliri seditionem, & cuncta turbare. Nunquam pacem Viennæ fore, quoad Collegium illud dissidiorum semen in vrbs visceribus hæreat. Agebat tum Pragæ Imperator, qui ad eum nuntium non abstipuisse irâ dicitur. Sed cuncta suauissimè temperanti Deo placuit, vt apud Maximilianum Magius Prouincialis inueniret gratiam: cuius oratione non placatus modò est; sed ita conciliatus, vt ad Pontificem, in commendationem Societatis, præclaras dederit literas: insuper rogans, vt attributum à Ferdinando suo parente Collegio Viennensi Monasterium Pontifex ratum haberet. Sub autumnum discessum Tirnauia est: cum assignatum ad alimenta prope Cassouiam Sacerdotum, quâ Turcarum, quâ Hæreticorum, & interdum Cæsarianorum militum direptionibus, nihil præter pericula afferret. E scholis quoque plus longè molestiarum, quàm fructus existeret, per æmulationem non bonam Magistrorum, quos conductos habebat Ciuitas. Ceteris quoque ministerijs, in paucitate rerumque vitæ necessariorum inopiâ, vix æquaret adiumentum alienum damna domestica. Iam pridem de soluendo eo Collegio agitabatur: remque Conuentus generalis Patri Francisco permiserat: sed vt maturaretur, communis calamitas fecit: suborto fortè incendio, ad centum quinquaginta vrbs tecta deflagrunt, vnâque Collegij ædes. Itaque cum neque extruendo templo, quo carebant; neque restaurandis ædibus quicquam suppeteret; placuit Patri Generali Collegium solui. Maximiliano Cæsari rebus Hungaricis adeo turbulentis visum necessarium consilium est. Nicolaus Olahus Strigonienfis Archiepiscopus, qui Collegium aduocarat, quamuis, vt ex vero & publicum, & Societatis amabat commodum, anceps distraheretur animo; tamen quia nec ad victum, nec ad ædes restituendas tantis in rerum angustijs sat poterat conferre subsidij; necessariam dedit missionem. Bona, quæ solo continebantur, ijs, qui dederant, reddita. Suppellex, & quicquid ex incendio reliquum erat, duorum Canoniorum manu diuisa in pauperes, ac pios vsus. In Germania superiore exhilarauit Catholicos Vindarici comitis ab Helffenstein conuersio. Is ab anno facile decimoquinto nobilis Lutheranus, cuius ditionem sex eorundem mangones errorum in hæresi continebant; diuinæ gratiæ, quæ & terrorem grauit ex morbo laboranti incussit, & per Canisium sepe de fallacijs Hæreticorum admonuerat, auxilio veritatem respe-

120
Supplicatio
ibidem magni-
fica in Solea-
nibus Christi
Corporis.

121
Procella Vien-
næ exoritur.

122
Sedatur Patriæ
Magij opera.

123
Tirnauien-
se Collegium so-
lutum.

124
Conuersio Co-
mitis ab Helf-
fenstein.

125
Calamitas Di-
lingani Colle-
gij.

126
Eduardi Thorn
fuga ad Hære-
ticos.

127
Hæreticorum
gratulatio.

128
Balthassar
Zugeri defe-
ctio.

respexit: publicèque execratus vanitates profanas, absolutus est à Patre Ioanne Raibenstein: vitæque cum eodem totâ ad tribunal poenitentiae retractatâ; protinus ad abigendos lupos, inducendosque custodes fidos conuersus, curare (vt æquum erat) suorum popularium salutem impensis cœpit, quàm exitium ante quæsierat. Hanc communem lætitiâ domestica deformauit calamitas noua, & defleta insolabiliter. Theodoricus Canisius Dilingani Collegij Rector, cum in quibusdam Sodalium plus libertatis, minusque quàm vellet modestiæ inter concertationes scholasticas animaduertisset; dum quæstiones ad religionem spectantes tractarentur, nominatimque Antonius Kleffelius, & Simon Demesius Leodienis ultra modum, impij Arabis doctrinæ addicti minimè placerent; tempestiuè ostium occlusurus Diabolo, atque interius cuiusque animum singillatim exploraturus, ad professionem fidei ex Pij Quarti decreto cunctos aduocandos putauit: occasione vsus, quod noui aliquot Magistri in decedentium locum docendi muneri succedebant. Ergo die, quo euectæ in cælum Matri Virgini gratulamur, in Sacellum domesticum vniuersi conueniunt: recitatioque diplomate Pontificis cum fidei formulâ; in eam doctores primi, ac præceptores, alique deinceps ordine iurant, donec ad Eduardum Thorn Anglum ventum est. Erat is adolescens annorum quatuor & viginti, non illiberali specie. Exegerat in Societate prope biennium haud mediocri cum approbatione: atque adhuc nouitius Rhetoricæ operam Dilingæ dabat. Is quoniam cunctabatur, admonitus, vt accederet, iusqueiurandum conciperet; palàm miser testatur eam rem sibi non licere saluâ conscientiâ: causam alio loco proditurum. Consternauit omnes nec opinata vox, & grauissimo percussit vulnere: tamen vt hominem adhuc non improbum norant; interlucebat dolori aliquid spei (si simplicitas inconsulto adolescenti illuisset) in moderatorum, eorumque, quos non ignorabat se sapientiores, fore potestate. Ita è Sacello discessum. At Eduardus Theodoricum seorsim adiens lætifera animi sui plagam nudat: se in venerationem Imaginum, obedientiam Romani Pontificis, atque alia his consentanea iurare nequaquam posse. Iubet Theodoricus tantisper ab ceterorum remotum consuetudine diuinæ luci impetraudæ insistere: suppeditantur libri, & scripta catholica: accedunt theologi, docent, reuincunt: totâ interim domo multò maior sollicitudo, ac mœror, quàm si è graui aliquo infortunio ante suos oculos infelicem adolescentem agentem viderent animam. Ille contra iam hæretico palàm ore ad obtestationes, ad consilia, ad euidentia argumenta nil respondere, nisi aliter suum spiritum testari sibi, nec se aliter sensisse vnquam: & quantumvis quicquid Pontificum, quicquid Conciliorum, & quicquid huiusmodi aliud fingi potest, contraria omnia decernerent; de sua sententiâ certum esse. Demum inquirendo eò ventum est, vt comperiretur, cum procul patria, egestas vagum premeret; sacrilego è simulatione quæstu inito, haud quàm pietatis, sed ventris causâ religiosæ militiæ dedisse nomen. Nihilò tamen segnius remedia omnium generum tentabantur: sed incassum. Peruaserat in venas impij simulatoris tartareum virus: agebantque in præceps per mysteria diuinissima toties violata sacrilegia tot infanda. Paucis demum post diebus, dum Ingolstadtium ad Prouincialem parum cautè mittitur; in proximam Dilingæ Hæreticorum urbem, nomine Luringam, fugit. Visâ est Hæreticis digna triumpho materia. Quarto Nonas Septembres cuncta Ciuitas in ædem ibi principem cogitur. Aderat suâ cum aulâ Vvolfgangus Dux Palatinus, & aliquot Hæreticorum Ministri: quorum cum vnus germanicè verba fecisset, gratulans populo, atque insultans catholicæ Ecclesiæ; Eduardus latinè exorsus primùm Iesuitis, deinde catholicæ fidei renuntiat: ac præcipua Hæreticorum deliramenta profitetur. Vbi ille tacuit, altera successit germanico sermone concio: in qua tum explicatum est miserum in modum deceptæ multitudini quid Eduardus professus esset: tum contumelijs, ac probris pro libidine Iesuitarum nomen profcissum. Neque hic non ster luctus, atque hæretica stetit lætitia. Breui post Balthassar Zugerus natione Germanus, missus Dilinga Monachium grammaticam docturus, in prostibulum idem inde transfugit. Incertum an hic quoquæ simulatione semper fuisset vsus, an ab

ab Eduardo, siue aliunde corruptus: qui tamen duro, atque intractabili ingenio nihil de se vnquam bonæ spei præbuerat. Offendit haud dubiè inusitata res populi mentes. Tametsi enim non pauci ad eam diem Societatem deseruerant; nihil tamen tam execrandi exempli contigerat. Arreptâque occasione Tilmannus Heshusius, vt Societati longè, latèque conflaret infamiam; pestilentem contra eam euulgauit libellum: alique Eduardi facinus deprædicarunt. E duobus illis, qui maximè erant suspecti, Kleffelius dum ad Prouincialem mittitur, diuino quodam miraculo se planè confirmatum asseruit. Simon ad Hieronymum Natalem missus in Belgium est. Neuter, vt anno millesimo quingentesimo sexagesimo nono dicitur, in veritate perstitit. Deus tamen famulorum suorum propugnator, vt electâ eâ peste sincerum reliquum Societatis seruauit corpus; ita effecit, ne vnus, aut alterius cæca impietas tam præclaris diuinæ eius gloriæ procurandis cœptis officeret. Nec de Catholicis desuere, qui Tilmanni criminationes, illustratâ veritate, repellerent: inter quos & poëta Ingolstadtensis defensionem haud malo carmine vulgauit. Eodem tempore alius Parisijs, alius Basileæ contra Iesuitas prodijt liber. Quibus Pater Borgia nullum præclarior respondendi genus dicebat esse; quàm viuis quibusdam monumentis per euangelicæ Sanctitatis vbique propositam formam, & constantiam rectè factorum. Quanquàm garrulos theologastros malè admodum Patris Hieronymi Torrensis tum theologiæ in Dilingano gymnasio professoris liber accepit, aut potius immenso affecit beneficio, si vt placeret ad curandam capti animi cecitatem. Ponderosum opus, atque neruosum est ex Sanctissimi Patris, maximæque Ecclesiæ orthodoxæ Doctoris Augustini sententijs fermè contextum: cui vt aduersus Augustanam confessionem opposito, quàm pro sentiendi normâ Lutherani vulgò sequuntur; Augustiniana confessio nomen fecit: valuitque multum tum per sese ad confessionis illius vanitatem redarguendam: vnde factum, vt non pauci Hæreticorum, qui sincerâ mente legerunt, respicerent: tum exemplo, vt alij deinde Catholicorum confessiones eiusmodi ex alijs Sanctorum Patrum collectas scripsit, publicarent. Ceterum, è modestissimo transfugarum euentu cautiore effecti Patres, tum exigendâ ab ijs, quos receperent, fidei explicatâ professione, tum adhibendo disputationibus modo, prouiderunt, vt de Diabolo inueniant, quàm fieri posset, victoriam reportarent. Nec verò maius Laubingæ damnum, quàm Elbingæ lucrum est factum: vbi in fidei catholice propugnatione experimentum altissimi pectoris edidit Ioannes Iacobus Astensis Bransbergenſis Collegij Rector. Vrbs est Elbinga Prussiæ nobilis, & frequens, germanicis milliarijs quinque Bransbergâ distans, in ditione Poloni Regis, ac diocesi Varmienſi. Ab Rege siue Hæretici alicuius gratiâ extortum, siue dolo subiectum diploma dudum habebant, quo fiebat potestas confessionem Augustanam sequendi. Inde iam nullum prope catholici cultus reliquum erat vestigium. Verum & propter ciuium frequentiam, & ad famam apud circumiectos populos, ac postremò quia non paucos, in tantâ propinquitate, Bransbergæ rectè institutos Elbinga corrumpebat; intererat plurimum eam urbem ad fidei catholice reuocari partes. Id Cardinalis Hosius Varmienſis Episcopus, cum pro sua ingenti caritate vehementer cuperet; vnâ cum Parocho catholico, quem Rex (ad quem id eò loci spectat) mittebat; eò Patrem Franciscum Sumerium, & Ioannem Astensem concionatores misit. Elbingenſis Senatus missum à Rege Pastorem suscepit; concionatores item ab Episcopo missos recepturum spondit, si consentanea Augustanæ regulæ loquerentur: clauēs tamen Sacrarum, ne fieret catholico ritu Sacrum, recusauit tradere. Nihilominus Patres, qui necessarium apparatus secum detulerant, Sacrum publicè, quod longo intervallo omisſum erat, ambo fecerunt. Et quoniam erat dies Apostoli Bartholomæi memoria ferrius; concionati quoque sunt. Paulò post eodem reuertitur cum Patre Petro Phæe idem Astensis. Atque is quidem matutinis horis copiam habuit concinois: Petrus autem, vbi post meridiem ad suggestum venit; occupatum ab Hæretico reperit. Id proximo die Dominico metuens Astensis, quoniam in celeritate erat victoria; vnâ ipsam horam suggestum, ante definitum concioni tempus, inſe-

129
Libri contra
Societatem ab
Hæreticis edi-
ti.

130
Obreclatori-
bus satius mo-
ribus quàm
scriptis respon-
detur.

131
Patris Torren-
sis edita respon-
sio.

132
Augustiniana
confessio Au-
gustanæ op-
posita.

133
Elbingæ ma-
gna constan-
tia cum Hæ-
reticis pugna-
tum.

134
Patris Ioannis
Astensis pro reli-
gione pericula.

insedit: si nihil aliud, saltem impietatis prædicationem impediturus. Non frustra fuit. Stato tempore nugis pestilentibus grauidus adest Minister hæreticus, nomine Sebastianus: qui ubi exclusum se vidit; dolorem nequaquam dissimulauit. Ergo tum suâ sponte populus, ut qui ex longo tempore errori insueuerat, tum Satani instinctu Ministri, tumultuari: pedibus, manibus, crepitaculis strepitum cieri: terrere infestis clamoribus Astensem: pomis, atque adeo saxis appetere. Constantissimè inter hæc Dei præco obtinebat locum. Vnum illud deprecabatur, parcerent tantisper saxis, ne fortè, dum in se mittunt, alios è turba ferirent: expectarent quoad factò dicendi fine, ine quum discendisset: tum comprehenderent, tum flagris conciderent, tum saxis obruerent, tum demum, quàm maxime libido ferret, carnificinâ conficerent: paratum se pro Dei verbo vel sæpius mori. Quibus dictis, & oris imperturbatâ constantiâ, plerique in admirationem acti audientiam præstiterunt. Vbi pro voluntate perorauit; suadebant amici, ut quàm occultissimè proriperet sese. At ille, ad mortem iuxta ac vitam paratus, ne sua fuga in Religionis ignominiam cederet; toto expectante atque inspectante populo, per medios illos securus, atque hilaris lento incessit gradu: & fuere segriores hostes ad inferendam, quàm ipse ad subeundam necem. Nec postea defuit Cardinalem, orare, Martyrij desiderio ardens, ut se iterum eò mitteret. Sed Cardinalis non fecit potestatem, antequam de re totâ admonitus Rex auctoritatem regiam interponeret. His autem rebus ex Hosio cognitis Rex, simul Regis, simul Episcopi violatam maiestatem, prohibitis suo fungi munere Parocho, & concionatoribus, quos ipsi misissent; iurè commotus, dignum catholico Principe decretum ad Elbingenses misit: centum millium Hungaricorum dictâ multâ, ni delegatos ab suis Principibus diuini verbi, & sacrorum mysteriorum dispensatores exceperissent. Inde quietius Astensis, ac Petrus auditi. Et quoniam Petrus probabatur populo magis; is assidue iussus est, ad colligendas domus Dei reliquias, Elbingæ subsistere: ac demum sacrâ Christo nascenti nocte, cantoribus Bransbergâ deductis, Solennia magno cum splendore celebrata: proque ingenti numero habitum est, quod è Ciuibus triginta cælesti accubuerunt mensæ catholico more. Bransbergæ interim, & Pultouæ Collegia corroborabantur. Pultouæ duodecimo Kalendas Iulias noui templi inchoata edificatio, Andrea Noscouio Fundatore, Plocensi Episcopo ceremonias obeunte. Qui bonus Antistites, cum è præcipuis curarum Collegij firmamentum haberet, eique domum nuper, hortumque benè magnum, adiecisset; nono Kalendas Nouembres decessit. Et Patres tum supremo ei affuerunt tempore, & diuina impertierunt præsidia: tum vitâ functo non consuetis modò precum suffragijs; sed dato Dialogo, atque eleganti Epicedio grati fuere. Porro tum alias ob causas debet hoc anno Societas multum Polonia: tum quod illi duos, quorum initio meminimus, Stanislaus Kostkam, & Varseuitium dedit. Herbipoli, ac Spiræ noua Collegia constituta sunt. Spirenses Canonici in maximo Cleri conuentu anni principio adeo rem vserunt; ut suffragijs plerisque statueretur Concionatores de Societate, itemque Magistros, quàm fieri pacatissimè, maximoque silentio posset, sed omnino accersendos: & Patres aliquid concedendum putarunt tempori. Illud inter cetera temperamenta ab Natali propositum placuit, ut Spiræ non nisi quos agendæ res postularent, degerent: qui verò in supplementum, necessarij forent; alibi subsiderent: quo minùs conflaretur inuidiæ, dum pauci Spiræ, non magnum aliquod corpus Iesuitarum cerneretur. Ergo ad habitandum domo, quæ primarij concionatoris fuerat, assignatâ: duobusque Sacellis, altero Sancti Laurentij titulo, altero Sancti Nicolai, cui schola erat annexa; Rector, & concionator futurus Hermes Halbauranus (Halpaurorum scilicet ille interdum vocat) missus est Oeniponto: ubi aliquandiu Reginarum confessionibus operam dederat: quæ subindè non pauca Spiram, ad ornatum sacrum, miserè dona. Tres item Moguntia adfuere Magistri, qui tertio nonas Maias docendi labores exorsi, pleniora, quàm pro spe, habuerunt auditoria: & mox præceptores adiecti duo, qui cultiorem tractarent humanitatem, & oratoriæ artis præcepta traderent. Omnium studiosissimè pro Collegio & aduocando certarunt, &

pro

135
Polonia dedit
hoc anno So-
cietati Stan-
islaus duos sum-
mae virtutis.

136
Spirensis Col-
legij exordia.

pro retinendo, ornandoque laborarunt Andreas Obersteinius tum scholasticus, postea Decanus Spirensis Ecclesiæ, decuncta re catholica optimè meritis: & Mauritius Vinchelmannus prudentiâ iuris, ac legum inclytus inter primos: & Philippus Simon integerrimus vir, idemque ciuis honestus, qui Collegio Canonicorum à secretis erat. Hi tres inter Collegij recentis patronos merito suo principatum adepti. Haud lentius Herbipolitana Ecclesiæ requirebat auxilium, cum clerus perindè, ac populus miserum in modum fide, ac moribus deprauatus, Episcopo, propter infirmam valetudinem, non nisi voluntatem præstante optimam, omni fere humanâ ope destitutus iaceret. In magno ieiunio præsto his fuit Canisius. Quo tempore, præter cetera, Ecclesiæ Sanctæ & Iudæam adiunxit virginem, & Hæreticos quosdam restituit: & dioceseos ordinandæ auctor fuit Antistiti: quod is statim, aduocatis doctis viris, curare cœpit: ad hæc auxit Collegij sitim, atque expectationem quamaximam concitauit. Sub anni extremum Georgio Badero Rectore, cum Socij partim Româ, partim Dilingâ, plerique ex Rheni prouinciâ conuenissent, numero condeuiginti, magno Episcopi, ac Ciuitatis totius gaudio in templo, ac scholis consueta munia auspiciati sunt. Sex distinctæ discipulorum classes, tres latinæ linguæ rudimentis destinatæ, totidem dialecticæ, rhetoricæ, poëticæ (quo poëticæ nomine in Borealibus Prouincijs classem designant, quam alibi Humanitatis vocamus) Quatuor orationibus, solemni de Sancto Spiritu sacrificio præparatis exordijs, postridie eius diei, quo Sanctæ Catharinæ Virginis, ac Martyris studiorum patronæ instauratur memoriâ, faustis auspicijs initum doctrinæ curriculum. Hic libet Borgiæ, atque Natalis in diuerso genere eximiam notare virtutem. Est in legibus Societatis, vt nihil accipiat præmij, vnde cuiusquam spiritualium munerum, in quibus ea ex instituto versari debet, merces rependi videatur. Eam ob rem ne in Collegijs quidem condendis fas est vllam conditionem admitti, per quam, ad præbendum concionatorem, aut confessarium, aut Theologiæ professorem Societas obligetur. Huic legi eas solùm pactiones, quæ cum Fundatore fierent aduersari Natalis interpretans, quia raros alloqui inueniebat, qui non aliquod fidei pignus exigerent; rationem eiusmodi iam pridem in Hispaniâ condendorum Collegiorum excogitarat, vt Fundator quidem retribuis instructum Collegium donaret Societati, prorsus conditione omni remotâ, quæ ex formulâ iuris teneret. Ipsa vero Societas, cognito quid Fundator expeteret, ad id, si videretur, obstringeret vltro sese: explicans, atque præcipiens suis quid in quoque Collegio præstari vellet: ita vt id non esset cum fundatore contractus, sed lex tantum, aut iussum, quod Præpositus suis ferret. Hac formulâ, vt antè non semel, nouissimè cum Episcopo Herbipolitano, & Canonicis Spirensibus Natalis vsus, reque vel sic agrè transactâ, cum arctiores fidei nexus flagitarentur, pro potestate sibi delatâ, constitutionum scientiâ, & more ad id tempus recepto nihil dubitabat, quin Præpositus Generalis has quoque duas actiones comprobaturus esset: cum certior Româ sit, videri hanc quoque formulam ab sinceritate Instituti alienam, & planè corrigendam. Res eras difficili loco. Agebatur non modò Visitatoris auctoritas, sed periculum erat, ne irritati Collegiorum molitores cœpta interficerent, ingenti cum catholicæ fidei damno, nec sine domesticâ ignominia, quod non destitisse ipsa cœptis, sed repulsa Societas videretur. Rationem itaque sententiæ suæ Natalis ad Franciscum diligenter, ac fusè scripsit: addens ad vltimum etiam preces, vt necessitati Germaniæ aliquid indulgendum putaret. At ille, vt ceterarum tenax virtutum, & præcipuo quodam sensu paupertatis amantissimus erat, immotus in sententiâ persistit. Cuius deliberatam voluntatem ubi Natalis accepit, ita fideli famulo diuina præsto fuit gratia, nihil vt planè commoueretur: atque adeo eodem die lumen quoddam mentis tributum sibi diuinitus in Symbolum fidei testatur ipsemet, nec postea verbum contra addidit. Superque hæc benignissimus Dominus hinc studium Patris Francisci, quo Societatis Institutorum perfectionem integram conseruatam volebat: indè Natalis simplicem obediendi voluntatē respiciens, ita rem temperauit, vt cuncta venirent prosperè: cumque bonâ fundatorum gratiâ, conuentorum formula

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

L

mula

137
Eiusdem fau-
tores.138
Herbipolitani
incrementa
Collegij139
Patris Canisij
fructus.140
Natalis obe-
dientia, & Bor-
giæ paupertas

mula, ex Patris Generalis sensu, de integro conciperetur. Quam ille post hæc formulam per cunctam Societatem seruari iussit: vt, quas res constitutiones excipiunt; in ijs, hoc est in confessionibus, concionibus, Theologiæ doctrina, ne ipsa quidem sibi Societas ius vllum imponat: sed ei fundatores credant, idque, propter quod cõdita est, vltro præstituram confidant: de ceteris rebus aliquid pacisci nefas non esse.

141
Missio Franc.
fordiensis re-
uocata.

Idem sub tempus duo, qui Francfordiæ docebant, reuocati. Vrbem, & quod ibi Cæsares nominantur, & duplici quotannis rerum omnium, præsertim librorum, mercatu totius Germaniæ celeberrimam, vehementer adiutam cupiebant Patres. Verum cum neque affulgeret spes implendæ aliquando familiæ: quique ibi docebant nõ cum incommodo solum; sed etiam cum famæ periculo alibi cibum sumere, alibi nocturnam quietem capere cogerentur in domibus partim religiosæ cautioni aptis; visum est nequaquam affingendæ alicuius infamæ materiam Hæreticis nil magis venantibus porrigi oportere: cum alioqui Dilinganum quoque recens exemplum consulendum accuratiùs ipsorum securitati Sociorum moneret. Quamvis ergo tantam inerudiendis pueris collegissent famam felicitatis; vt quidam Hæreticorum, qui rem obscurare non poterant, in vulgus spargerent, Iesuitas, vt tantum promouerent discipulos, Magicis quibusdam veneficijs vti: reuocandos tamen, vt dixi, maioris boni respectus suasisit. At Christianus Aluerius è Moguntino Collegio in Oppidum, cui nomen Vvimpelinga, rogatu Canonicorum Vvormatiensium, quorum in diocesi Oppidum est, profectus, rem catholicam periclitantem egregiè tutatus est. Sæpe is populus à vero Dei cultu defecerat: nuperque in Augustano conuentu impetrauerat, vt liceret vnum, aut alterum habere confessionis Augustanæ Prædicatorem. Hoc aperto aditu, Hæreticus Minister, cum assensibus suis, catholici domum Pastoris, & reditus Ecclesiæ occuparat: ruebantque in præceps omnia, ni maturè, vt est factum, subuentum esset. Patris Christiani operâ multa correctâ, reuocata publicarum supplicationum religio: reddita catholico Pastori domus: suum Ecclesiæ vestigal, sua templo sanctitas restituta. Quæ salubri doctrinâ, piæque vitæ consuetudine, non tamen sine ingenti labore, & assiduis periculis, obita. Hæreticus buccinator, quod & suam tegeret ignominiam, & violentius baccharetur; æquior sibi causam esse vociferans, profitebatur de cetero palam Iesuitæ doctrinam, & eloquentiam esse vberiore: edoque inuerecundiùs ad quiritationes, ac dolos, ad vim, & mouenda, & concitanda omnia vertebatur. Indè miseri, & cœci homines, furialibus Ministris instincti vocibus, vbi caput pietatem vident attollere, de eius restitutore primùm eijciendo, dein enecando coniurant. Iamque ab Senatu, vt exturbaturum se Christianum, polliceretur, expresserant: aderatque sententiæ dies: cum repente totus ordo, tametsi hæreticus (dexterâ sanè Excelsi immutatus) pro exilij sententiâ, publicè in laudes Patris erupit: suosque adhortatus est, ne bono, ac docto homini esse molesti vellent. Hac verò spe coniurati deiecti; templi fores armati insident, vt egredientem è concione confodiant. Sed voluit Deus, vt re ad Consulem, qui fortè erat catholicus, delata; is pro potestate conatum sacrilegorum coërceret. His per sacræ inediæ quadraginta dies gestis, Patrem Moguntiam ex obedientiâ repetentē Catholici omnes cum lacrymis prosequuti sunt: nec quievere, donec iterum summis precibus impetrarunt. Apud quos aliquandiu pari sedulitate, successuque versatus; circa annum extremum, concionator Herbipolim abiit, orientis eius Collegij lumen, ac robur futurus. Haud minùs salutarem operam Treuirensis Collegij Rector Hermannus Tiræus in Pago sanè frequenti, Neumagenum vocant, non procul Treuiris præstitit. Ibi Comes Vvitgenstein hæreticus, arcem habet. Is, cum Treuirensis Antistes, idemque Princeps Elector obiisset; Christi gregem Pastore orbaturum iniuriæ opportunum videns; in luporum fauces conatur inijcere: obtendens etiam iure patrocini ad se eius procuratorem Ecclesiæ pertinere. Summum ergo proximè discrimen simplex agrestium turba venerat, nisi septimo Idus Aprilis Iacobus ab Els, vir & nobilitate generis, & studio religionis inclytus in demortui locum Antistitis subrogatus esset. Huius missu Hermannus cum Neumagenum venisset; tantâ egit vi, tantum in religiosâ multitudine excitauit

142
Pater Christianus
Aluerius
religionem
Vvimpelingæ
sustinet.

143
Pater Hermannus
Tiræus
Neumageni gesta.

veri,

veri, antiquique cultus amorem; vt, lupis eiectis, arcem se Comitum incensuros minarentur, si inquietare, & mouere loco auita sacra pergeret. Hoc, & superiore anno Treuiris grafsata pestilentia, priore tres Sacerdotes, & vnum laicum, posteriore vnum Sacerdotem abstulit, omnes virtute nobiles. Ceterum quantum esset erga Socios Treuirensium Ciuium studium, hoc quammaximè tempore spectatum est. Nihil de se solliciti totam prope eò verterant curam, vt salui essent Patres, vsque eò, vt cum de aduersa valetudine Patris Hermanni Rectoris increbuisset rumor; pro ea institutæ supplicationes, multæque, ac longæ peregrinationes à viris pariter, foeminisque haud paucis susceptæ sint. Loco pestilentia amissorum, copiosum Deus supplementum Tyronum misit. Quorum vnus Moguntia Ioannes Creton Antuerpiensis insigni documento voluntatis diuinæ vocatus est. Romam cogitans, excolendum se prius exercitationibus spiritualibus præbuit: inter quæ cum sæpè interiore instinctu ad capeflendam potiùs arctam diuini seruitij, quæ ducit ad cælum, viam, quàm Romanum iter impelleretur; odio humilium ministeriorum deterritus, salutarem impulsu strenuè repellebat. Ita quæ destinatum iter ingrediret. Verum vix millia passuum septem præciderat, cum languore insolito, & tanquam stupore opprimitur per cuncta membra diffusum: ac videbatur sibi audire vocem sæpè ingeminantis: reuertere Ioannes, reuertere. Sique de progressu cogitaret; inualefcebat languor: si de reditu; vigor continuo membris redibat. Hæc inter experimenta aliquandiu luctatus, cedendum Deo bonus Ioannes putauit, ac Moguntiam reuersus, cum totam rem Patri Rectori non sine lacrymis exposuisset, testatus graue nequaquam fore, si in vilium, quæ ante horruerat, operum tractatione atatem omnem contereret; ceruicem, animo simul, & gaudio magno, suaui Christi iugo subiecit. Colonia cum Pater Petrus Buseus è gymnasio nostro Decanum, vt vocant, artium ageret, vt institutam à Pio Quarto formulam fidei profiterentur licentiæ gradum petentes induxit in morem: qui hodieque mos salubriter viget.

In inferiore Germaniâ vsque ad Maium ineuntem Geusiorum tumultus desinere. Antuerpiæ circa Idus Martias grauis seditio biduum, ac tres noctes tenuit: in qua, tamen nihil factum est sanguinis; tamen viri, foeminæque religiosæ, per summam indignitatem, è suis eiecti cœnobijs: nec pauca Patribus Franciscanis donauit Deus, vt pro suo nomine paterentur. Eo sedato motu Mercatores haud se tutos fore rati; dispersi alij aliò: Mechliniam Hispani, quò & Patrem Robertum Claiffonium voluerunt sequi, recessere. Interim Valencenæ deditæ regijs: eaque re turbatoribus quoque Antuerpiensibus animi imminuti. Quò cum quarto Kalendas Maias Gubernatrix accessisset, simulque redijissent Mercatores; Claiffonius ipfis Kalendis Maijs concionales conuentus repetijt: cui subsidio ad diuina, domesticæque negotia, sacerdotem, & laicum Prouincialis misit. Ita lentos progressus res inter tumultus habebant. Tornacenses, rebus iam quietis, Collegium repetebant: ac deberi quodam modo sibi tum alijs nominibus, tum eo profitebantur; quòd primi Belgarum Societatem consilio publico suscepissent. Verum interim dum aliquid certi ad idoneum vectigal fundandum expediretur; quatuor tantum Sodales concessi: qui Ioanne Mortagna præside primò apud Ioannem Gobertum Sacellanum, vt nominant: deinde in conductâ quadam Carthusianorum domo, ingens Ciuibus bonis solatium, habitarunt. Sub Idus Martias, cum quammaximè tumultus gliscebant Antuerpiæ; Cameracum quoque prope summum discrimen fuit. Quippe ex Geusiorum audaciâ, cum furor ad Hæreticos quoque alios vicinos pariter, atque longinquos, tanquam contagione se funderet, qui erant Cameraci Lutherana peste imbuti, in agris, & vrbe coitiones coeperunt facere. Tum verò postquam se extimularunt inuicem, numero insuper freti, aliquid palam audendum putant. Tercio Idus Martias in forum fermè quadringenti conueniunt: dumque inambulant ceteri, vnus cum supplici libello ad Senatam, atque Prætorem accedit, rogans, vt sibi, & illi Ciuium multitudini, quæ inambulabat in foro, confessionis Augustanæ placita, vtique cum sit Cameracum Romani Imperij Ciuitas, palam sequi liceat: proque suæ religionis instituto templum excitare

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

L 2

ne

144

Treuirenum
in pestilentia
de Collegio so-
licitudo.

145

Ioannes Cre-
ton Vocatio
notabilis.

146

In Belgio pu-
blica res tran-
quillior.

147

Tornacense
Collegium re-
stitui ceptum

148

Cameraci peri-
clicata religio.

149
Egregie acen-
sa.

150
Patrum labo-
res.

151
Audomarense
Collegium fun-
datur.

152
Hugonotto-
rum furor in
Gallia.

153
Oliuerij dere-
publica meri-
tum insigne.

ne prohibeantur. Auidē forensis globus expectabat impij exitum postulati. At Prætor, ubi susceptum libellum perlégit; quidque contineretur animaduertit; nullo edito responso, in ipsum Hæreticum internuntium repente ipsēmet manum iniicit, atque teneri denuntiat. Stricto Hæreticus pugione excutere ab se manum Prætoris conatur: sed diuinorum tutori diuina tutela non defuit. Paucorum prædiariorum occurſu non solum antesignanus ipse inhibitus, victusque est; sed totum ē foro agmen metu confestim euauit. De perduelle capto, iamque diuinæ, atque humanæ ob intentatas Prætori manus reo Maiestatis, eodem die sumptum exemplum. Hoc pacto simul vrbs, & religio catholica periculo maximo erepta maturē est. Quō autem peiora erant tempora, ac spiritus Hæreticorum insolentiores; hoc erat intentius Socijs excubandum, hoc plura in vrbe, forisque toleranda. Nunquam priuatim, nunquam publicē opponere sua pectora pro domo Dei, quæ tam validē quatiebatur, murum desistebant. Et quanquam operam in vrbe, maiore, quā dici possit, cum fructu posuere; tamen ita vicinis in pagis, oppidisque (cū vndique Satanici incurſarent lupi in Domini gregem, neque vlli præterea obstarent custodes) Deo benē iuuante, gesserunt rem; vt omnium esset sententia secundū Deum, fidem eius tractus catholicam, sedulitati illi deberi. Inter hæc cū de Collegijs Duaci, ac Leodij statuendis vehementer ageretur; ad Sancti Audomari tantū deducta colonia: quæ prima Belgicarum annuis, perpetuisque ab sua origine nixa vectigalibus instituta est. Gerardus eam Americoursius primus Audomaropolitanus Episcopus, idemque ad Sancti Bertini Abbas instituit ē pecunia, quam Sacerdotali frugalitate, ac parsimonia adalendos pauperes studiosos, vtileſque Ecclesiæ suæ ministros seposuerat. Is anno millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, cū nefarios quosdam id clam moliri cognouisset, vt in Monasterium suū, itemque in cōtubernium pauperum, quod constaret, hæresum labem inferrent, deque malo eiusmodi in præſens, atque in perpetuum, quoad posset, arcendo cogitaret; piorum suāſu opem Societatis expetiit. Agebat tum Euerardus Prouincialis, cum Balduino ab Angelo apud Ioannem Lentaillieur Abbatem Aquicintinum: eique ipsi, & Monachis eius Sancti Ignatij exercitationes de more proponebat. Scripsit ergo ad Abbatem Episcopus, vt illud sibi auxilij ab Euerardo impetraret. Anni mox inſequentis initio Audomaropolim profecti Euerardus, & Balduinus, cum alia effecere, tum edocuerē Episcopum non posse Societatem (quod ille principiō solum optabat) suscipere procurationem Contubernij ab eo conditi, nisi Collegium suorum excitaretur. Ex eo tempore bonus. Antistes fundandi Collegij cogitationem complexus nunquam conqueuit, quoad (quanquā calamitas temporum retardauit) perfectam rem cerneret. Primus Collegij Rector Balduinus fuit. Quinto Idus Apriles Magistri tres principijs imbuiere literarum rudem ætatem aggressi: sex postmodū, vbi adesset copia scholarum, futuri. Ceterū, ad Geusiorum in Belgio comprimendos tantisper motus, haud valuit parū expectatio primū in dies Philippi Regis, dein Francisci Toleti Albani Ducis aduentus cum potestate ditioni regiæ, loco Margarete Principis præfuturi. At verō, tanquam ex vno ex-turbatæ loco tartaræ furia, in alium rabiem, ac vastitatem ferrent; ita dum Geusiorum impetus elanguescit in Belgio; Hugonottorum incitatur in Gallia: nec sanē vnquam ante periculosius. Dirum cogitatu nefas: sed Deus auertit. Dispositis per varia regni loca insidijs, diuque clanculum comparatā vi, Regem opprimere, atque præcipuas inuadere urbium decreuerunt. Qua in re prohibendā, Societatis operā non modicē vti placuit diuinæ bonitati. Oliuerius Parisijs, Augerius Lugduni præuenere impiorum conatus. Auenionenses quoque Patres saluberrimam Ciuitati suæ nauarunt operam: quanquā initio, dum insidias detegunt, minū inuenirent fidem. Postremus Septembris, ac ferme dies celestis militiæ Principi sacer dignus erat visus Hæreticis, quem immanissimis sacilegijs, & infādo parricidio funestarent. Per id tempus agitabat Parisijs Petrus Kostka nobilis Polonus, ex eadem, qua noster Beatus Stanislaus gente, qui dein Culmenſis fuit Antistes. Is Oliuerio, quo familiariter utebatur, monitum se pro-

xiua

xima nocte ab Gallo quodam amico, nobili quidem, sed hæretico, indicat, ut periculo subtraheret sese. Postridie Regem Meldis, quò animi causâ secesserat, interceptum iri, & Lutetiam cœde, incendioque vastandam. Aedes iam quatuordecim, comportatis facibus aliâ, atque aliâ regione, ad incendium instructas: ut is eodem tempore spargentibus flammam, ac distrahentibus Ciues; vrbs facilius in potestatem veniret coniuratorum. Hæc audiens Oliuerius, eoque interrogando progressus, ut rem nullo modo negligendam existimaret; rogauit amicum, ut secum eius rei ad Magistratum deferre indicium velleret. Fortè eadem penè horâ nonnulla ad Magistratum manarat suspicio in fidiarum: sed adeò obscuro indicio; ut nil mouendum censeret publicè. At verò ubi tam clarè rei seriem, & ordinem à Petro Oliuero cognouerunt; vtriusque commendatâ plurimum fide, extemplò nuntium euolare ad Regem iubent, & ad urbem præmuniendam applicant curas. Iubent singulas familias pro ædibus quamque suis vel ingens aquæ vas, vel scalas proponere: totâ nocte ad primæ contignationis fenestras nutrire lumina: Præfectos singularum regionum suas habere in promptu copias, atque his similia plura, quæ postulabat vsus. Ipsi præterea, cum magna militum manu, totam noctem perambularunt urbem: magnâque comitate, tanquam beneficij memores, ad Patrum Collegium aliquoties aduenire, iubentes bono animo esse: illico se, si quid fortè ingrueret, adfuturos. Ita seruata ab incendio, & vastitate vrbs est: ac veluti fuerat indicatum, pice, stramine, aliâque ad concipiendam flammam idoneâ materia refertas postea domos inuenerunt. At Rex cum aulicorum quorundam suasu parùm se maturè loco mouisset; proximè ab exitio abfuit. Sed diuino protegente numine, strenuâque, ac fideli Heluetiorum operâ, qui equitatus Condæani impressionem non semel fortissimè sustinuerunt; tandem Parisios, cum decem ac septem horas, ut fama fuit, in equo, & ieiunus per sedisset, incolumis deductus est. Porro ipsius Regis, ac Magistratus animo hoc Societatis officium, & fidei documentum altè in seduit. Compar discrimen, geminamque felicitatem Lugdunenses experti. Erat Turnone Augerius, cum aurâ quadam maturescentis, iam iamque erupturæ, in commune Galliæ exitium, impiorum conspirationis afflatus, properè Lugdunum, ut ei vrbi, si qua re posset, supremo in discrimine præsto esset, intelligens quantum in eâ momenti foret, reuertitur. Regium Prætorem Biragum, Archiepiscopum, itemque Magistratum, sedulo adit: monensque, ac per debitam Regi, atque Deo fidem obtestans, cum magnitudinem periculi vix animo caperent, prope inuitos compulit, ut caperent arma, excubias diligenter agerent, communirent portas, ad omnes, qui impendere possent, improuisorum casuum ictus intenti. Nec quicquam siue prouisum, siue properatum est frustra. Cognitum est paulò post, si quatuor tantum horas cessatum foret; urbem in Hæreticorum manus fuisse venturam: cum, qui intra moenia colebant Hæretici, portas eadem nocte occupaturi, atque Hæreticorum ducem Dominum de Nouaus cum exercitu ex composito admissuri essent. Quibus id conuenisse ferebatur, ut vrbe potiti, Augerium igne torrerent viuum. Sed aliter Deo visum. Non tamen eadem Viennam, Valentiam, Matisconam, aliaque circa oppida prosperitas texit: sed occupata, & vexata miserrimè ab impijs sunt. Qui Nemausi præcipuè omnem non barbarici modò, sed etiam satanici furoris supergressi videntur modum. Quæ ego dira exempla, ne toties, funestâ sacrilegiorum commemoratione, bonorum fauciem animos; libens prætereo. Circa Turnonem cum fremerent, inuiolata iactabant forè cetera. Vni Iesuitis, & quos in Collegio eorum reperissent, interminabantur pestem. Iamque aderat proxima post nonas Septembres nox, quam sibi vltimam omnes boni præceperant animis. Itaque Pater Claudius Matthæus Rector, Conuictoribus ad suos dimissis, Socios conuocari omnes iubet: dumque illi conueniunt; à Proninciali literas accipit, quibus monebat, ut omni ope seruare studeret fratres, ac Billomum, si discrimen immineret, transmitteret. Quas ubi literas legit, ad coactos iam fratres ingressus, tempus adesse ait promendæ vniuscuiusque, probandæque constantiæ: quo nimirum tempore sanguis, & spiritus in Christi Iesu obsequium reddendus

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

L 3

154
Seditio pro-
uidetur.155
Augerij curâ
seruatum Lug-
dunum.156
Turnonensi
Sociorum ad
mortem Hæ-
reticis oppe-
tendam præ-
paratio.157
Patris Claudij
Matthæi ad So-
cios adhorta-
tio.

dendus sit. Pro sua igitur quisque parte daret operam, ut cohæreret Deo, paratus ad mortem, antequam dies crastina illucesceret, ut prope certum videbatur, oppetendam. Sextum illum annum agi, cum eodem in Collegio, & conclau eodem Socij omnes, inter quos & ipse interfuerat, eandem ob causam vitam suam in voluntarium sacrificium Deo deuouissent. Augere se vehementer eandem cernere in ipsis animorum præparationem, ut nemo omnium sub Christo duce, Sacrosanctisque eius signis ignauus esset, ac degener. Quæ cum dixisset, sententiam singulorum explorat, satis ne haberent animi ad sanctissimam fidem catholicam, si opus esset, sanguine contestandam: singulisque certatim maximâ alacritate, & constantiâ, se cum diuinâ gratiâ quam paratissimos profitentibus; lætus tantâ animorum excessitate, planèque commotus: Atque ego, inquit, infinitâ cum animi mei voluptate, suscipio sacrificium hoc sanctissimum, ac Deo Domino vestro, omnium nomine, offero: obsecrans, ut in holocaustum ipse, atque odorem suauitatis dignetur accipere: nobisque omnibus opem largiatur, quæ perfectè, & constanter id ipsum re exequamur, ad gloriam diuinæ suæ Maestatis, ad salutem animarum nostrarum, ad utilitatem, ædificationemque totius Ecclesiæ Sanctæ. Tum subiecit: Fratres mei mihi in Christo carissimi, habemus à Patre Provinciali literas, per quas recedere nos Billomum iubet. Hodie tam inclinatâ iam luce commoueri non possumus. Cras, si Deo cordi fuerit eò usque nobis spiritum prorogare; cuncti iter ingrediemur: quanquàm vero mihi simillimum videtur noctis huius nos calamitatem haud euasuros esse. Quod si euadamus; & locus ex Oppido egrediendi detur; scitote pericula nihilò minora in agro, quam intra mœnia nobis proposita esse: ita vias omnes Hæretici insident. Proinde quisque coniunctum cum Deo seruare animum studeat, rogans, ut ipse tantâ in necessitate propitiussadsit, constantiamque, & robur inspiret. Et quoniam posthac nunquam fortasse uiui inter nos reuifemus; agite in caritatis mutua documentum, ac pignus, atque in osculo sancto pacis complectamur inuicem, & ultimum salutemus. Tum omnes pleni lacrymarum, caelestisque consolationis, quantam nunquam facillè antea degustarant; pro certo habentes suprema illa officia esse, dulcissimumque Iesum daturum, ut in cælum cuncti, quocumque loco mors raperet, conuenirent; ibique sese reuifèrent; in mutuos ruere amplexus. Hinc nocte ferè totâ in precibus traductâ, ubi primum diluxit, terni varijs vijs digressi, Deo duce, Billomum cuncti sospites conuenerunt. Et ipsum mox Billomum in periculo versatum est. Ceterum neque Billomo, neque Turnone perduelles potiti. Tolosa quoque est trepidatum, cum circa impiorum insania ferret, ageretque omnia; ac rogatu Magistratus ad paucos dies intermissa scholæ, quæ nouâ iam in domo bellissimè procedebant. Hic magnum, & gratissimum vulgò nomen erat Societatis. Summo in templo per quadragesimam Edmundus, ac vicina in vrbe, cui nomen Muretum, Annibal Codrertus Tolosani Collegij Rector concionati cum auditorum frequentia, tum fructus ubertate, sua adæquauerunt vota. Illud Mureti nouum accidit, & saluberrimum visum est, quod cum, præter quotidianas conciones, ter in hebdomada Annibal catechismum explicaret; dein (quemadmodum fecerat superiore anno Edmundus Tolosæ) interrogantes inuicem super auditis, ac respondentes iubebat pueros disputare. His rebus Tolosatam pariter, vicinorumque animi populorum mirè conciliabantur: eoque maiore studio, amplioribusque promissis Collegium reuocare certabant Apamienses: quibus tamen, uti nec alijs populis, ac præsertim Massiliensibus, apud quos Antonius Possuinus, & Claudius Matthæus egregijs concionibus, aliisque ex more functionibus Ciuium studia suscitarent, præ paucitate operarum, mos geri non potuit. Edmundus suâ maximè operâ conseruatam perpurgare urbem, pergens, dum Lugduni assidue vel in templis, vel in custodijs publicis, vel in priuatis colloctionibus; patrocinium veritatis exercet; amplius duo millia dicitur ad rectam fidei doctrinam reuocasse. Iussus, cum aliquot præterea doctoribus, bibliopolarum tabernas recognoscere; infinitam secreuit librorum vim pestilentium; ad nutum postea Regis abolendorum. Ex quibus ingens aceruus nocte

158
Billomum Socij
secedunt.

159
Annibal Codrertus Mureti
prosperè Apostolicum opus
obit.

160
Apamienses,
& Massilienses
peroptant Col
legia.

161
Ab Augerio
præclare gesta
Lugduni.

Domini natali incensus tres dies latissimum bonis spectaculum præbuit: Ad hæc Magistratibus serio rem capessentibus, catholicoque populo sancto fidei ardore succenso, Hæreticorum sana æquata solo: Ministrorum pars in vincula coniecti, quidam necati, alij expulsi: præter quos etiam vnde viginti Pædagogi exterminati, qui vel palam, vel clanculum improuidis adolescentulorum mentibus instillabant venena impietatis: eoque impensius Ciuitas ad Gymnasium Societatis firmandum curam intendit. Quam in rem, paulò ante hunc tumultum, Patribus Collegium, in quo inquilini agitabant, vnà cum certo vestigali donarat. Ille quoque Edmundi, ante tumultum, fuit concionum fructus, quod cum Nosocomium neglectum iaceret; commendatione eius incitata amplius ducentæ Matronæ nobiles, vltro ad sancti illius tutamen operis dederunt nomina: ex quibus ordo confectus est, vt bis quaque hebdomadâ ægrotis earum aliquot pro gentis more ministrarent: vnde fieret, vt cum huius sapius in anno circumageretur orbis; opus esset utilitatis maximæ, non magni laboris. Auenione non Ciuibus modò, sed etiam profugis adiuuandis, qui vndique se ex vastitate eò receperant, successu optimo impensa curæ. Auctus hinc discipulorum numerus. Ad centum viginti præterea affluerent Parochi: quibus tum alimentis, humanisque subsidijs, tum causarum conscientia explicatione, ac cetera ad eos spectante doctrinâ ita subleuandis, institutisque data est opera; vt, si pax redderetur, ad suos ex calamitate lucrum referrent. Collegium Parisiense, inter bellorum strepitum, quoddam diuinæ indulgentiæ documento, confirmatum est. Sulpitius Clericus adhuc Tyro, anno ferme in Societate exacto, quinque, & triginta annorum ætate, opificio sutor, pietate, & candore animi insignis, iacebat depositus: quem pridie, quàm decederet, inuisens Oliuerius, nunquid haberet, quod à migratione retardaret, interrogat: cumque ille nil planè se habere, imò vehementer cupere ad Deum proficisci respondisset; subiecit Oliuerius, hilaritatis gratiâ, vt sit: Ergò, Sulpiti frater, desit tuere nos vis, ac suture orbatos relinquere? Non fiet à me tibi abeundi potestas, nisi suturem tuo loco alium reddideris. Ille rem serio accipiens: Pater, inquit, istuc præstare ego quî possum? quod tanta cum ingenuitate dixit, vt Oliuerio, & circumstantibus, vitam præsertim eius innocentissimam respicientibus, spem faceret, impetraturum à Deo, quod peteret. Quare Pater, conuerso in serium ioco: quin adeo, inquit, non vnum velim pro te suturem; sed duos reddas: neque id difficile tibi fuerit, si, vbi veneris ante Dei conspectum, precaberis, vt, pro infinita sua clementia, quandoquidem, quem dederat suturem, dignatus est ad se aduocare; duos inopi Collegio pro eo reponat: atque hoc petere te ex obedientia profitebere. Ad quæ Sulpitius suauiter renidens: faciam, inquit, Pater, vt iubes. Et planè fecit. Tercio post obitum die Sutores duo artificij sui benè periti, quodque erat optabilis, igne caritatis flagrantés admitti in Sociorum numerum rogant. Quibus rite admissis, alter, qui Maturinus vocabatur, Billomæum, alter, cui nomen Antonius, loco Sulpitij, ministerio suo Parisiense Collegium iuuerunt.

Iam verò dum in Belgio, & in Gallia Hæretici adeo intualescunt; etiam in Scotia, præterquamquod Elisabetha Regina Angliæ subdebat assidue stimulos, arretere insolentius animos, vt eò Pontificius Nuntius penetrare nequiverit: quamuis egregiam ad expediendum aditum Pater Edmundus Haius nauarit operam. Quæ res vt intelligatur, hinc repetam narrationem. Regina Maria ex Gallia reuersa in Scotiam, vt suo loco est memoratum, catholice fidei causâ, quam strenuè tuebatur, cum assiduas inter insidias versaretur, hortatù suorum Henrico Stuardo nupsit: ex quo etiam anno superiore quarto decimo Kalendas Iulias filium enixa est: eum, qui, hæc condentibus nobis, Angliæ, & Scotiæ regnum obtinebat. Interim Guilielmus Dumblanensis Antistes, Regis Scottorum, ac Regiæ nomine, Romam gratulaturus nouo Pontifici; & obedientiam rite exhibiturus venit. Ex quo Pius Quintus, cognito regni statu, pijsque Regiæ conatibus, atque eam consilio iuxta, & pecuniæ subsidijs indigere, pro sua imensâ totum beandi terrarum orbem cupiditate, Nuntium Apostolicum, qui ei præsto esset,

162
Lugdonen-
sum ardor ad
uersus hære-
tes.

163
Augenij ope-
ra Nosocomio
consultum.

164
Auenione &
ciuibus, & ad-
uenis opera
nauata.

165
Sulpitij Cleri-
ci mors me-
morabilis.

166
Scotiæ status.

167
Pij Quinti
Scotiæ iuuā-
di ardor.

168
Duo Socij eum
Apostolico Nū-
tio in Scotiam
missi.

169
Edmundi Haij
in Scotiam
profecio.

170
Lutetiā redit,
beneque ope-
ram locat.

171
Visitatores
Hispanicarum
Prouinciārum.

172
Antonij Cor-
dubæ vita in-
signis.

esset, spondens, donec vel vnus restaret sacrorum calicum, eo quoque diuendito, non destitutum auxilio esse; Vincentium Laureum Episcopum Montis Regalis, cumque eo duos de Societate, quos ante indicauimus, destinauit. Nuntius accelerans cum die Sancti Laurentij Parisios attigisset, nomine Reginae Mariae rogatus est, uti tantisper subsisteret, dum in conuentu nobilium ageret de puero ritu catholico baptizando. Hoc enim si impetrasset; facile illud quoque impetraturam sperare, ut cum dignitate, ac ueneratione, quam res posceret, Nuntium Sanctissimi Domini reciperet. Hanc ob causam dum subsistit Nuntius; Nobilitas de baptismo filij consensit: de recipiendo Nuntio abiit in alia omnia. Tempora nimis aduersa ferebant autum iri turbas, suspensiones, odia: cum praesertim tantā in regno iam ferē vulgō inuidiā Pontificium nomen laboraret. Hæc eadem Vincentio Parisijs obtrudebant multi. Sed is hæresis flammam vel suo sanguine ardens extinguere; ut tentaret omnia, cum Episcopo Dumblanensi Patrem Edmundum Haium praemisit, qui rerum statum diligenter inspiceret: ac si quo modo posset, sibi aditum aperiret. Dumblanensem, atque Edmundum tertio Nonas Decembres Rothomago profectos secundus ventus paucis diebus in Scotiam derulit, in exitu anni proximi millesimi quingentesimi sexagesimi sexti: sed repente noua incidit incendij materia. Henricus Stuardus Rex, Mariae coniux, extinguitur. Indè ita flagrare, ac misceri omnia; ut humanis auxilijs nihil videretur loci reliatum. Ita Sanctissimi Pontificis conatus irriti euasere. Edmundus duos menses frustra potius, quam sine fructu, cum magnis luctatus difficultatibus, Lutetiam Idibus Martijs hoc anno redijt: cuius & operam, & prudentiam, & in adeundis periculis magnitudinem animi admodum Nuntius Apostolicus, & ipse Pontifex probauerunt. Magna ille praeterea in Regno modestiae reliquit exempla contemnendis honoribus, quos amici, & propinqui vltro offerebant. Multis locis inaudita diu catholica tuba personuit. Sæpè aduersus impiorum calumnias dexteritate summā dimicauit: vbique se pro catholico, & Iesuitā constantissimè gerens. Inter cetera quendam non ignobilem errorum magistrum elinguem reddidit: ac virum cum primis nobilem Ecclesiae restituit: alios ad bonam frugem reuocauit. Postremo cum Londino transiret in reditu, strenuam dissimulato cultu Catholicis quoque eius urbis consolandis curam impendit: ipsumque per literas inclusum in carcere Londinensem Episcopum ad patientiam excitauit.

In Hispania domi, forisque pacatus hic annus, & vber frugum sanctarum fuit. Visitatores in lustrandis Prouincijs salubriter occupati sunt. Bartholomæus Bustamantius post Boeticam, Toletanam visit. Aegidius Consaluius Complutensis Collegij Rector Aragoniam. Michaël Turrianus Lusitaniam. Castella designata fuerat Antonio Cordubæ, sed mors eum ad Prouinciā beatiorē transtulit. Itaque secundum Aragoniam hanc quoque Aegidius visit. Antonius Laurentij Suarij de Figueroa, & Catharinae Fernandiae à Cordubā Marchionum Plegi, & Comitum. Feriæ filius, stirpis claritudinem, & honores amplissimos, etiam Cardinalatum, ad quem destinatus erat, eminentissimā humilitate transcendit. Hausto in pueritiā ab Ioanne Auilā illo celebri pietatis lacte, sub annum millesimum quingentesimum quadragesimum nonum, cum studeret Salmantica, titulo Rectoris eius Academiae insignis, licet tum maximè contra Societatem calumniae streperent, Patrum exemplo, & consuetudine, vitae suae rationem longè in meliorem mutauit. Magnis indè gressibus vltà assidue nitens, ad vltimum, raro Francisci Borgiae facto, qui Ducatu post improprium Crucis Christi habito, mentes omnium late concusserat, excitatus, & Auilæ confirmatus consilio, hortatuque; anno ad redemptionem gentis humanae millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo eidem Borgiae, Ognati in clarissima obscuritate agentis, socium se, atque discipulum dedit. Quod ubi Magister Auilæ cognouit, ad agendas Deo de beneficio grates tantò accuratius quantò maioribus fuerat honorum, & publicorum munerum periculis substractus, praclaris adhortatus est literis, quæ editæ extant eo initio. Cognitā mutatione tuā, eiusque causis, & quæ sequuntur. Multa talis viri accessu venere in Societatem commoda. Nam non ipse modò suis redditibus magnā ex parte, quamquam

recu-

recusato Fundatoris nomine, Cordubense, & Salmanticense muniuit Collegia; sed cunctæ eius propinquitatis, ac gentis intimè per eam occasionem conciliatæ, siue ad Collegia propaganda, siue ad obtrectiones maleuolorum, aut imperitorum hominum refutandas, præsidium, ac patrocinium fidelissimum præstò semper fuit. Quindecim in Societate Antonius vixit annos, valetudine nunquam prosperâ, quamvis ad labores, & domesticæ disciplinæ seueritatem sic quasi firmissimâ vteretur. Consolabatur autem se eo maximè in valetudine malâ; quòd bonâ non satis benè vti sciret. In præclaro eius virtutum choro humilitas (scholæ Christi propria laus, tenèrè vîsa est principatum. Homuncionem dixisses per iudicium publicum infami aliquâ deformatum notâ: ita se in cultu corporis, vitæque omni habebat contemptim: crebròque solebat fœminarum quarundam ab turpi vitâ conuersarum commemorare sanctitatem, ad quam per humilitatem ascendissent, ex acri dolore veterum turpitudinum ortam: ex eâque cogitatione, quòd se proximè fauces tartari, flammæque sempiternas, quas commeritæ erant, quasi oculis assiduè intuerentur constitutas. Ex animo verò tam altè sensu humilitatis imbutum mirum erat ad tumidos spiritus, superbiamque detestandam pariter, atque euertendam, quàm significantia, & efficacia erumperent verba. Id adeo patuit, cum eâ super tentatione consultus à quodam Sociorum, qui nonnullo orationis dono præditus, euanescebat in cogitationibus suis, præque se eius doni expertes haud magni faciebat; paucissimis verbis omnem contumaciam dissipauit: tanquam superbix stirpem ex corde hominis apprehensam manu radicitus euellisset. Tædio eius honorificæ præfationis, qua Dominus Antonius vocabatur; præcipuus auctor fuit, vt in Conuentu Generali omnino de Societate remoueretur. Admodum tamen suauis in conuictu, & consuetudine erat. Precandi studio valde adiectus. Nam, & supra communes ex lege preces; addebat singulis noctibus integram horam: eamque, & ceteras in tantâ corporis infirmitate nixus genibus, mirâ constantiâ peragebat: ac præterea peculiari quadam affabilitate, obseruantiaque tractabat eos, in quibus orationis donum præcipuè eluceret: imò & mirari solebat, quî fieri posset, vt vllum genus hominum, quamvis de vulgo, & opificibus infimis, vitam viuere sine preceatione posset. Nequaquam tristi, ac duro, sed leni potiùs ducebatur spiritu: Sociosque adhortabatur, vt suauiter, summæque cum fiducia agerent cum Deo: illud probè intelligentes, ac reputantes accedere sese ad Patrem. Quo in nomine quanta vis, ac significatio insit vt adumbraret; dicebat: Deum similiter nobiscum facere, atque inter homines parentum nonnulli maximè indulgentes: qui infântulo filio haud satis habent bellaria in manus inferere; sed etiam ne, excidant, ipsimet, manu eius apprehensâ, digitulos in pugnum constringunt. In officiis caritatis erga proximos cupidissimè assumebat, quæ maximè essent cum humilitate coniuncta. Inuisebat diligenter ægrotos in Nosocomijs, eorumque confessiones patientissimè, & amantissimè excipiebat. Erga domesticos verò ægrotos sic animis afficiebatur; vt valetudinarij, cui fuerat præfectus, liberandus curâ fuerit: quòd alieni commiseratione languoris ultra modum ipse langueret: præque sollicitudine fraternæ salutis funditus perderet suam. Studiosissimus erat benignè faciendi egenis: quos, cum aliter subleuare nequibat; gaudebat interesse ad ianuam, vbi aliquid eis stipis tribueretur. Opida parua, & Pagos euangelizans obibat libentiùs, quàm insignes Vrbes: sed patriam fugiebat, cum diceret, ne Christo quidem Domino ad votum labores in patriâ respondisse. Si laborum sibi ipse genus deligere permisus esset; rudem atatulam initia religionis, & literarum docendam sibi sumpsisset. Quamquam erat probè ad regendos alios idoneus, & primus Cordubense Collegium rexit, & Salmanticensi præfuit Superintendens, atque alias subinde nunc Prouincialis adiutor, nunc etiam Vicarius, muneris publici partes attigit; tamen præoptauit subesse. Atque ad occupationum id genus declinandum iustâ valetudinis excusatione utebatur: quam dicebat experimento sibi compertum satis ad euangelizandum, quamvis ærumnosè, per Pagos sufficere: penitus autem negotijs præfecturæ debilitari, ac perdi. Conseruandæ studio, promouendæque Societatis ardebat in-

credi-

173
Eiusdem Hu-
militas.

174
Titulos abhor-
rebat.

175
Studium pre-
cationis quan-
ti faceret.

176
Qua fiducia
agendum dice-
bat cum Deo.

177
Caritas erga
proximos.

178
Pietas erga
diuinissimam
Eucharistiam.

179
Seraphim à
Bustamantio
vocatur.

180
Martini Gomij
eminentes vir-
tutes.

credibili: sincerus obedientiæ cultor: Præpositorum cum Generalium, tum ce-
terorum obseruantissimus. Quorum causam cum palam tueretur; id tamen cogni-
tâ suâ adeptus erat innocentiam, vt in motibus, quicumque in Hispania extitissent,
caritatem, ac venerationem apud alteram quoque obtineret partem: quem illi,
haud ausi condemnare, non perturbatione ductum; sed potius præ suâ bonitate
inductum aiebant. Erga Sanctissimum Christi corpus veneratione, atque amore,
eximio ferebatur. Siue domi priuatim, siue in templo verba esset facturus; ante il-
lud diu perseverabat abiectus in genua: ex eoque accipiebat oraculo, ad eam in-
cendebat fornacem, quæ ad concionem ferret. Vnde fiebat, vt potius tela, quàm
verba mitteret: quæ in audientium se corda intimè penetrantia tenaciter adhæ-
rescerent, & suum illic exequerentur opus. Cum autem contento semper stu-
dio ad honesti cucurrisset verticem; tamen postremo tempore ita addiderat gra-
dum; vt videretur sentire se proximum palmæ. Itaque, quemadmodum ad Præ-
positum Generalem Bustamantius scripsit, humanarum perturbationum si quid
prauum, ac rude supererat, correcto iam prorsus, atque elimato; aptus immor-
tali ædificio lapis erat. Totus verò igne diuino successus vnus celestium Sera-
phim videbatur. Nec modica in totum profligandæ eius valetudinis causa existi-
mata est contentio, qua proximo anno in Professorum nouâ domo Toleti, laxatis
feruori habenis, tanquam robustus tyro ad laboriosa perfectæ vitæ rudimenta se,
retulit. Indè ad reficiendam valetudinem Oropesanus Comes Ferdinandus Alua-
rius Toletanus, cui & naturæ necessitudine vt consobrinus, ac multò magis vir-
tutis merito carus erat; precibus summis, vt Oropesam mitteretur cum expressisset;
ibi morbo inualecente, cunctis sacrorum præparatus adiumentis, mortem cum
æterna vita mutauit, septimo Kalendas Februarias. Corpus Oropesanorum Com-
itum sepulchro ad sancti Francisci cœnobium conditum, postea Montellam
translatum. Cum iam periculose laboraret; ad eum in supremo articulo conso-
landum iuit Compluto Ioannes Rodericius, vir vnicè meditationi diuinarum re-
rum deditus, Deoque coniunctus, & propterea Antonio carus. Cui, vt Fran-
ciscus Ruitius auctor fide dignus pro comperto refert, Antonius ipse, pro quo iam
vitâ sancto sacrificabat, visus est adeo clarâ coruscus luce; vt indè intelligens Ro-
dericius beatis iam cæli gaudijs perfrui; nunquam postea preces pro illo facere
ausus sit, sed illum pro se supplicem adhibuerit. At Borgia pro gratæ memoriæ
officio, tanquam pro fundatore duorum Collegiorum, solemniter persolui precum,
& sacrificiorum per cunctam Societatem voluit. Excellentis virtutis, atque do-
ctrinæ iuuenis Granatæ amissus Martinus Gomius: is, qui olim Compluti, cum ma-
gnâ in celebritate apud Academicos, & in Theologorum Collegio versaretur,
dato Societati nomine, primus dicebatur ex eo Collegio ad religiosam vitam tran-
sisse, & munimenta euertisse, per quæ Collegij eius Alumni, cum passim ex alijs
religiosi fierent, ioci causâ ferebantur in tuto esse, & extra aleam positi. Quo-
rum euersio munimentorum primum, nec vulgare Martini operum numerari po-
test. Proximum fuit editum vulgò religiosæ exercitationis exemplum: vt qui ape-
ruerat ad scholam Christi viam, idem & scholæ eius documenta præberet. Vix
domum receptus erat, cum obsonatoris iussus obire munus; adeo notus Compluti
adolescens emptitandis olusculis, & quæcumque necessaria vsus haberet, omnium
in se oculos conuertebat: ita suo ipse contentus negotio; vt id omnibus longè
præferret clarissimorum Doctorum honestamentis. Post breue tyrocinium ibi-
dem Compluti, atque Septimancis positum, & Theologicæ doctrinæ prope emen-
sum orbem, missus in Bœticam; Philosophiam summâ cum laude multos annos
Cordubæ explicauit. Iamque pari cum approbatione eadem explicabat Hispali:
cum reiecto ex ore sanguine, tandem Granatæ, quo curationis causâ traductus erat
mortalem sarcinam posuit decimo septimo Kalendas Maias. Magnis laudibus,
magnoque consensu cuncti eius ætatis Patres ornamenta hominis cum ingenij,
tum morum celebrant. Cum præstanti doctrinâ naturalium rerum, ac diuina-
rum, acrique iudicio pulcherrimè consociata fuisse studium sacrarum precum, &
sui corporis afflicti, custodiam silentij, suauitatem, ac lenitatem consuetudinis,
sedu-

sedulitatem operis, & omnium denique formam virtutum mirè ad normam domesticam exactarum, inter quas modestia, & obedientia eminerent. Ac modestiam quidem in gymnasio maximè, docendique muneribus effulsisse. Neminem auctorum non appellasse verecundiâ magnâ: nunquam se venditasse: ad pietatem omnia retulisse, ut appareret non quemcumque, sed religiosum Magistrum esse: in literarijs concertationibus parcum verbis, clamore modicum, rationibus, ac ac responsis fortem, itemque consideratum: nihil ut ex ore siue sedato, siue in æstu contentionis effugeret, quod reprehensum vellet, quoque efferri ipse, vel aduersarius villo modo deprimi, aut morderi videretur. Indè dum ex vnâ parte vera, constansque moderatio, ac verecundia: ex alterâ solida rerum scientia, & ingenij solertia mutuis sese ornamentis decorant; summam non apud domesticos modò; sed apud alienos quoque venerationem, atque beneuolentiam adeptus erat. Porro, quod ad obedientiam spectat; nihil facilius, ac tractabilius eo: non constantiâ solum, & labore implebat; sed & simplici mentis assensu, & oris alacritate mirificè commendabat obsequium. Vnum modò expetebat, quod principio in rudimentis Tyrocinij parùm diu se fuisse arbitraratur; in ijs, Tyronum instar, deintegrò exerceri: & factus est voti compos: ita tamen, ut Nouitijs ipse Magister præficeretur. Denique mortem ipsam carere pretiosâ notâ, regioque obedientiæ signo noluit. Post longam ægrotationem, benignam virtutum materiam grauius iam laborantem, inter consolandum, ut sit, præses Collegij Plazæ interrogauit, quando nam vellet ad superam patriam proficisci: cui Martinus haud cunctanter respondit: Equidem crastino die post susceptum Christi corpus (pietate enim præcipuâ diuinissimum mysterium venerabatur) modò per te liceat, Pater, libens abibo. Ac Plazâ referente: Numquid Deus ego sum, cuius in potestate vita, & mors sit? Ille subiecit summisione, ac fiducia singulari: Perinde est: nam certè mihi loco Dei es, Pater. Ad quæ verba Superintendens commotus, signum Crucis super ægrum figurans, ac benedicens: fiat, inquit, Dei voluntas. Res profectò notatu digna. Postridie Martinus, cum plerumque noctis quo cogitari prouum est sensu, in comparando sese posuisset; post susceptum salutis æternæ pignus; citiùs semihorâ, nullo in vultu, nullo vsquam in reliquo corpore argumento mortis relicto; sinu Domini sui, quem susceperat, uti nemo dubitauit, euectus; ad æternam euolauit quietem. Permultum interest quo quis animo disciplinam quamlibet, præsertim religiosam, capessat. Ille cum Societatem adamasset admiratione virtutis, consummatæque perfectionis, quam in ea persuasum habebat vigere, ideoque esset complexus, quod nihil fieri ab se inter humana maius posse arbitraratur; præstanti illo iudicio, tanquam pro metâ sibi proposito, ita diuinum famulatum exorsus, ita ad vltimum prosequutus est; ut quam Ordini vniuerso inesse rebatur sanctitatem; eam ab semetipso constanter exigeret. Patriam habuit dioceseos Toletanæ Oppidum, quod patriæ vocabulo Pignal vergens nominat ætatis: nec dum trigessimum attingebat, Societatis vix tum nonum implebat annum, cum sublatus est, casu opinione vulgi acerbo; sed præmatura esse possunt Iustorum funera, acerba non possunt. Vallisoleti Professorum excitata domus. Cum enim instaret Borgia, ut ex conuentus Generalis decreto singula, quoad fieri posset, in singulis Prouincijs instituerentur; nihil dubitatum est, quin Castellana Prouincia suam Vallisoletum, pro amplitudine, ac frequentia Ciuitatis, deberet. Collegium ibidem iam stabat euntis seculi anno tertio & quadragesimo inchoatum in Sancti Antonij clientelâ: quia primi conditores, post mutata aliquot diuersoria, tandem in ædibus, ac Sacello Sancti Antonij Patuini constiterant. Has ædes iam olim emptas, & alijs adiunctis amplificatas placuit relinqui Professis cum parte supellectilis, & Collegium propius Academiam admoendum; quod factum est, amplâ comparatâ domo in Sancti Stephani. Paraciâ malè quidem materiata; sed percommodâ situ. Quæ relicta Professis æstimari ex æquo ac bono iussit Borgia, & pretium Collegio cum fide solui. Quo die assumptæ in Cælum Virginis anniuersarij honores instaurantur, diuisa familia. Duo supra viginti ad Sancti Antonij mansere: viginti quatuor in Collegium nouum.

181

Modestia singularis.

182

Obedientiæ summa.

183

Quo animo ad Societatem primum accessit.

184

Vallisoletanæ domus initia.

185
Collegij prima
firmamenta.

186
Gasparis Al-
fonsi, Castrij
in Societatem
liberalitas.

187
Anna Pacia
diuinitus mo-
nita Collegij
necessitatem
subleuat.

188
Collegium
Sancto Am-
brosio dedica-
tur.

189
Apum exami-
na in Collegij
exordijs visa.

190
Villaregium
Tyrones ducti

nouum migrarunt. Sancti Antonij Collegium vltimus Rector administrauit Ioan-
nes Baptista Segura: cum paulò ante Petrus Martinus pro Rectore administrasset:
vterque deinde in odium fidei ab Ethnicis interfectus. Segura in nouum occiden-
tis orbem destinato, cum Ioannes Suarius, qui ordinarius praeses designatus erat,
Vallisoletum abesset; nouas familias primi omnium habuere duo Vicarij: domum
Professorum Hieronymus Ripalda, Collegium Ioannes Fernandus, qui Theologi-
cam doctrinam pariter ibi tractabat. Neutra familia fundatorem certum habe-
bat, sed priuatâ multorum liberalitate sustinebantur: nisi quòd tribus ante annis
perpetuam Collegio pecuniam Matrona Salmanticensis Vallisoleti degens, cui no-
men Maior Viueria, in duodecim Scholasticorum sumptus donarat: qui deinceps
alijs alij perpetuò succedentes ibi educarentur, pro Instituto Societatis, postea
in animarum producendi salutem. Aliquid adiectum & hoc anno firmamenti
est, Pontificis voluntate huc translato, quod ex Gasparis Alfonsi Castrij testamen-
to exactum est. Sacerdos hic admodum pius, & locuples Societati ad Oppidum
cui nomen Villar, partem hereditatis legarat, commendatâ oppidanorum cultu-
râ. Quam cum ab anno seculi eius vndesagesimo aliquot ibi Socij constituti
impigre exercerent; intentâ ab coheredibus, & creditoribus lite; fundus amissus
est, certâ adiudicatâ pecuniâ, quæ Vallisoletano Collegio attributa. Eodem quo-
quæ Septimancensis collata domus, cum doceret vsus parum idoneam Tyrocinio
sedem esse, quod propterea Methymnam quinto ante anno translatus erat. Alia
deinde accessere paulatim incrementa, inter magnas quidem rei familiaris diffi-
cultates, sed cum singularibus pariter benignitatis diuinæ experimentis: quorum
illud his inijs non obscurum fuit. Cum vetus æs alienum premeret, pensioque
vrgeret, quæ sine ingenti famæ, fideique iacturâ differri non posset; appellatis ali-
quot ex amicis, ita euenit; vt nemini seu facultas, seu voluntas adesset opis feren-
dæ. Reliquum ergo fuit, quod & primum fuerat, ad misericordiæ cælestis inex-
haustos thesauros enixè confugere. Indictis vesperi inter Socios precibus, pro
difficultate quadam domesticâ; postridie manè ab Annâ Pacia famulus cum aureis
trecentis nummis adfuit. Cumque mox ei Pater Franciscus Porrius gratias de
benignitate ageret; Nihil opus est, inquit, gratiarum: nam prope coacta misi.
Cum enim ad quietem secessissem; omnis à me fugiebat quies, & vox quædam
animo insonabat: qui fieri potest, vt ipsa fomnum capias, cum Societatis Iesu Col-
legium tantâ necessitate conflictetur? & quanquam destinasset animo opem
ferre; & cogitanti quid mitterem, statim venissent in mentem loculi cum summa,
quam misi; tamen ita inhærebat adhuc infixæ pectori sollicitudo; vt prope missura,
eodem momento nocte intempesta, fuerim: neque lux vnquam redire lentius visa
sit. Auxit gratiam muneris ipse, quo acceptum est, Sancto Ambrosio sacer dies.
Qui Sanctus Doctor collegio tutelaris adscitus est ab euentu tali. Quo tempore
Sociorum quasi examen ab Sancto Antonio in paratas Collegio ades migravit;
pariter examina duo apum ad earum parietem conuolarunt: inuentisque cauer-
nulis, non solum aliquandiu constitisse; sed & fauos confecisse; eosque exemptos
constat. Quod cum Patres animaduertissent; dum quod vocandum Collegio no-
men, qui cooptandus Patronus esset, consultant; reputantibus illas dulcissimi
succis, materiæque lucis altricis ingeniosas opifices, cum infantis Ambrosij inse-
discent ori; manaturam inde suauitatem, ac lucem significasse; optimâ præceptâ
spe aliquid ad animarum cæleste mellificium eam quoque familiam collaturam;
visum est euenisse oblatum diuinitus patrociniū Doctoris eius, quem infantie
vtriusque eadem nutrices quadam ratione germanum fecissent. Abulæ latinita-
tis nunc primùm scholæ institutæ tres, magno Ciuitatis gaudio, bonoque. Seg-
uie philosophica adiecta doctrina. Madriti impositum templo fastigium, atque
encenia ritu christiano, Regina, aulæque prope vniuersâ, alijsque Dynastiis ornan-
tibus, celebrata. Villaregium Tyrones sub Pentecostem à Bustamantio deducti,
quibus Ioannes Emmanuel Leonius Institutor datus. Tantâ hæc res Ioannem Pa-
trem domicilij eius parentem compleuit letitiâ; vt gratulatorias ad Borgiam
plenas pietate literas dederit, grates inter cetera Deo agens, quod sibi concessisset
(ita

(ita ipse loquitur) Angelos in terris videre, Vniuersa colonia breui numerum, quinque & viginti expleuit. Ingens cuncto in populo Villaregij, perque pagos circumiectos amplius viginti, ad quos identidem factæ excursions, consequuta morum conuersio, ac præcipue in familiâ Fundatoris: quæ Dominorum incitata exemplo, Sociorum operâ ad expiandas, regendasque suas animas vti cœpit. Pueris prima literarum initia docendis vnus assignatus est Magister: quod ita processit feliciter; vt permulti longissimo spatio Villaregium eâ causâ mitterentur. Tyrones cum domi studio, quo inter primitias spiritus æquum est, suæ ad plenam, absolutamque virtutem institutioni vacarent; subinde prodibant in publicum: nec solum docebant catechesim; sed etiam decantabant in frequentioribus locis; eaque re tum facillè pellexerunt puerorum animos, qui deinde magno agmine se discipulos, & adiutores associabant, tum penitus ineptas, noxiasque cantuunculas ab ore vulgi summoerunt. Ocaniæ Theologiæ instituta disciplina, vt Complutense Collegium, quod prægrauabat inopia, discipulorum eò misorum leuaretur impensis. Ibi Iosephus Acosta, & Alfonso Sandovalius docuere primi. Valentia, cum adhuc intra domesticos parietes stetit sacre doctrinæ professio; vulgari cœpit hoc anno Petro Ruitio, & Ioanne Louera professoribus: nouitijs, ad quos alendos haud sufficiebat Valentinum Collegium, translatis Gandiam: & scholis latinitatis inde sublatis. Hæc, aliaque Aegidius Consaluius Visitator opportunè instituit. Multis præterea in Collegijs, quod maxime commendabat Borgia, Nouitijs à ceteris separati, & præcipuâ institui curâ cœpti. Quæ cum ferme vbique disciplina vigere pulchrè soleat; vegetiore tamen quadam specie, ac lætiore prouentu per id tempus Methymnæ, sub Balthasaris Aluarij cura, florebat. Ei viro, cum superiore anno Tyronum pariter, ac totius procuracionem Collegij suscepisset; breui tantum in animis ad sanctitatem eximiam prouehendis solertia, & efficacitatis diuinitus tributum apparuit; vt experientibus mirabili bono, ceteris vix vero simile esset. Abulæ proximis annis, dum Minister, aut vicarius Rectoris (quæ prima gessit munera) præesset; cum ceterâ industriâ nauis Sacerdotis, tum exercitationum Sancti Ignatii excitato vsu; multum apud multos profecerat: Mariâ præsertim Diazâ, & Beatâ Teresâ Iesu, quæ iam Sanctis adscripta est, ad insignem perfectionem exultis. Ceterum cum se ipse vsu limasset, & auctoritas quoque iam ætatis accederet; vbi Methymnæ simul in Tyronibus erudiendis, simul in veteranis tractandis prosperrimi quidam euentus conspecti sunt; famam repente est clarissimam consequutus. Maximi viri, sapientiæque interioris intelligentissimi eum maxime mirari, & assumere sibi Magistrum. Castellani Patres iam tum Præpositum Generalem rogare, vt Prouinciæ eum toti præficeret: & Ludouicus quidem Sanctanderus hanc testimonij grauitatem adhibuit. Haud equidem, inquit, video non in Prouinciâ modò nostrâ, sed ne in ceterâ quidem, quam norim, Societate, cui maior in quo pari religio sit; quique amplius rerum tractatione piarum apud subiectos siue veteres, siue recentes proficiat. Magnâ integritate, singulari mediocritatis prudentiâ, & suauitate est, Idem vigil, & intentus: & quicquid agat, maxime consideratus. In consuetudine, vitæque suæ ratione modestus, & humilis. Consilia, vt audit libenter, & exquirat; ita sagacitate valet in optimis deligendis. Tolerantissimus laborum. Hominum quoque, quas perferri oporteat, imbecillitates, benè sustinet; & alienas hac viâ prudenter nouit voluntates capere. Constitutionum, & legum, & quæcumque Præsides mandent, custodiam summæ curæ habet, ab seque prius, quam ab alijs exigit. Apprimè studiosus rerum, quæ ad suum Collegium, quæ ad Prouinciâ, quæ ad cunctam Societatem pertineant, Orationi porro ita deditus, quam qui inter nos maxime. Apud extrarios cautus, ac lenis, atque ita religiosè vrbæ; tanquam totam in aulâ vitam exegerit. Vtrumque munus, & Magistri Tyronum, & Rectoris Collegij, neutro alteri quicquam obturbante, tam cumulatè explet; quam equidem nisi vidissem, non crederem. Itaque vtroque vt bono fruuntur; cupiunt homines eius curæ, vel inter Tyrone, subesse. Hæc Sanctanderus vir admodum grauis, ac sanctus, longèque Balthasare annis, & re-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

M

ligio-

191
Tyronum fru-
ctus in exteris192
Balthasaris
Aluarij Sancti-
tas.193
Sanctanderi
de eo iudiciū.

ligiosâ vitâ prouectior ita testatur; vt simul profiteri non dubitet, nemini se vnquam ita subiectum fuisse: cumque ad conciones aliò euocaretur, quamuis paratum ad iussâ, quamuis haberet animum; tamen non posse sine aliquo doloris sensu gubernatorem Methymnensem relinquere, in quem præclarissima Deus dona, perque eum in omnes siue domesticos, siue externos, qui homine vterentur, conferret. Vtebantur oblatâ opportunitate Patres: tanquam nobili, ac felici magistro quàm possent plurimos vel formandos, vel perficiendos tradebant: non solum Tyronum, sed ex ijs, qui post literarum consummata studia, tertium, vt vocamus, probationis annum obibant. Hanc enim quoque Institutorum Sancti Ignatii partem Borgia in rem conferri volebat: eò magis, quòd & disciplina (vt iam diu seniores queri cœperant) labem facere sensim videbatur, & aliquantò maior ad agendas animarum causas suppetebat copia. Sed, vt intelligeres seniorum querimoniam vel ex hominum ingenio nasci, antiqua tempora laudantium: vel certè si quid tanquam in cute mutatum coloris esset; tamen corporis ipsius sanguinem incorruptum, & vitalia sincera esse; mirifico studio stitiebatur ab omnibus, cumque manifesto profectu accipiebatur disciplina. Marcenense Collegium tertio ante anno susceptum incolis huius anni initio, Gaspare Salazario Rectore, frequentatum est. Duces Arcos id condidere Ludauicus Christophorus Pontius Leonius, cui plurimum noster Ordo debet, ob perpetuam tutelam iam indè susceptam, gestamque Hispali Constantini Lutherani temporibus: & Maria Toletana eius vxor, Soror Antonij Cordubæ nostri, cuius paulò ante beatum finem descripsimus. Hæc in omni pietatis cultu nulli foeminarum secunda, adeo benigna in egentes, vt post exinanitas arcas, nec vestimentis quidem, quibus sese tangebant, parceret; in Societate amandâ, omnibusque modis fouendâ, nec parenti Catharinæ, quam nos meritò parentis loco numeramus, nec Antonio ipsi germano cedebat. Ipsa propriè Marcenense Collegium piâ postulandi contentione, vt à Patribus acciperetur, cum exorasset; vltro condendum, & muniendum ita suscepit; vt eò curas omnes suas, eò dotalia ornamenta, eò quicquid pecuniæ à viro sibi præberetur, conferret. Sed absolutionem operis, ab hinc biennio sublata terris, videre non potuit. Vidit nimirum quantò securior, tantò letior è cælo: fruiturque etiam nunc, ac sine fine perfruetur frugibus animarum, quas facta semel sementis apud suos Marcenenses, id est solum Collegium perenni viriditate profert, nec, vt spes est, proferre vnquam, quoad mortale durabit genus, desinet. Nouam Coloniam Prouincialis Auellaneda, vnâque Visitator Bustamantius deduxerunt. Sacerdotes ducti quatuor, Sacerdotij expertes nouem. Collegium interea Gaditanum, tanquam adulta iam vinea, maturâ exuberavit vindemiâ. Restituta est Sodalitas Sanctissimi nominis Iesu ad temerè iurandi prauam consuetudinem, execrandique tartaream scabiem latissimè dominantem, tollendam. Primus omnium ipse Gaditanus Pontifex, dein Prætor, Senatus, & honestissima quæque nobilitatis capita in eam Sodalitatem conuenerunt. Et quoniam magna est Gadibus Seruitiorum Maurorum copia; horum quoque, probante Antistite, Sodalitium factum, & accommodatis nationi legibus temperatum. Inter cetera, vt quisque redibat Domino sacer dies, ad Collegium christianæ doctrinæ causâ ventitabant. Indè ordine egressi, magnâ per urbem voce, quæ didicerant, cantantes incedebant. Interdum ad littus, vel in forum ducebantur eodem agmine: ibique ad eos, aliosque, qui plurimi sese agglomerarant, appositè fiebat sermo. Haud minor multis Christianis captiuitate exemptis impensa cura. Cum enim Andreta classis regiæ præfectus septem cœpisset Maurorum biremes, magnamque vim Christianorum, qui in ijs ad remum adacti durissimam tolerabant seruitutem, asseruisset in libertatem; ex his, dum alij ad alia templa gratulatum Deo latabundi festinant; trecenti confluxerunt ad Collegium, quos Petrus Bernardus, in locum Iacobi Lopij, iam Rector, sermone pro tempore adhortatus, in gemitum partitos agmen, ipse cum Ambrosio Castillo per urbem deduxit, manantibus præ lætitiâ ad tale spectaculum Ciuitati cunctæ lacrymis. Vbi in templum maximum ventum est, rursus eos consolatus Rector, & ad cauenda peccata, quæ sunt

194
Marcenense
Collegium in
colitur.

195
Mariæ Toleta-
næ in Societa-
tem benigni-
tas.

196
Gaditani Col-
legij profectus

197
Sodalitas no-
minis Iesu re-
stituta ad tol-
lendū iuran-
di & execran-
dium.

198
Maurorum
quoque factū
Sodalitium.

199
Mancipij Chri-
stianis ex Tur-
ca ereptis con-
sultum.

200
Petrus Bernardi
Rectoris in ea
relabores.

sunt omnium malorum semen, & in duriores, quam vnde exierant, mancipant feruitutem, atque ad expiandum confessione animum hortatus est. Nec mora, cognita re, Episcopus multos præter Sacerdotes Collegij, alios aduocari Confessarios iussit. Perpurgatis animis miseri homines, tanquam reuocati ad vitam, ad diuinissimum quoque epulum corroborandis viribus admissi sunt. Vbi miserationem maximè excitarunt, cum seminudi, tantumque rudi illo nautico centone tecti, quò honestius ad cælestem mensam accederent, circumstantes rogabant, ut tegmenti aliquid commodarent; & alij sàga, alij pallia, alij alia raptim sibi detracta commodabant. Nec in vrbe, quam in agro profectum est magis: rem in primis promouente Antistite: qui diocesim lustrans secum aliquot Collegij Patribus ductis, & materiam suggerebat eorum industriæ, & industriam auctoritate fecundabat. Hispali ad vicinos populos, sed felicissimo cum euentu nobilem in Vrbem, hodie Xerezium, olim, ut plerique volunt, Asidonam nomine excursum est. Hieronymus Portillus, dum Peruanam nauigationem opperitur, ac Georgius Aluarius, cum tribus præterea Sacerdotibus eâ peregrinatione perfuncti. Hi cum scholarum sibi Magistros, præcipuamque nobilitatem conciliassent, ita concionum grauissimarum frequentia, clarisque Euangelicæ virtutis exemplis Clerum, populum, omnes commouere Ordines; ut ex ætate operatâ literis, nullus omnino è reliquâ Ciuitate, virorum iuxta, ac mulierum, summorum, atque infimorum, paucissimi reliqui fuerint, qui non ab vltimâ pueritiâ generali confessione animos renouarint. Cum ingens numerus puerorum per vrbem duceretur summa canentium religionis capita; iucundissimum edebant spectaculum primarij viri, qui admiscebant se innocentium choris: ac fermè nudato capite alij regebant ordines, alij iuuabant canentes, alij, ut in magno concursu, tumultum, atque turbas prohibebant. Id verò totum eò visum est singularius Dei opus; quòd aliquot ante annis Magister Auila diu re frustrâ tentatâ, tandem velut imparatam, nec dum idoneam ad statum pietatis excipiendum reliquerat Ciuitatem. De Collegio instituendo actum seriò est: sed admodum serò transactum. Non ab simili felicitate Petrus Domenecus, & Hieronymus Mur, cum Petro Ludouico Borgia Magistro Militiæ Montefanæ, Patris nostri Francisci Borgiæ fratre, qui à Philippo Rege gubernator, & dux generalis Oranum, in littore Africæ sitam vrbem mittebatur, medio vere profecti, milites, oppidanosque instituerunt. Ad annos ibi tres Domenecus, quinque Hieronymus cum fratre Ginezio mansit: qui præter cetera munia, cum Arabicè optimè nosset, interpretis vice apud Gubernatorem, si quando res posceret, fungebatur. Hoc primùm anno & in Canariis, quas vocant insulas (Fortunatas prisci nominauerunt) Societatis nauigauit industria, ductu Bartholomæi Turriani Episcopi, cuius de sanctissimâ Trinitate monumenta præclara exstant. Ille vir doctrinâ nescias, an sanctitate maior, ut primùm Episcopus nominatus est, literas ad Borgiam tales dedit. Aueo vehementer, maximè venerabilis Pater, ne ignores, te à me deamari. Ita enim res habet. Nemo omnium est, in quem magis affectus sim: cui plus cupiam, tribuamque. Cæterum tempus incidit mihi permolestum: in quo consolationem, & opem expeto ab sanctâ Societate, quam suauissimè semper dilexi. Res autem asperæ sunt, in quibus necesse est ad amicos confugas, eos maximè, quorum beneuolentia vno nixa est Christo Iesu. Verè affirmo tibi, Pater, nunquam ausum meo deliberatâ sententiâ Episcopatum optare, quamuis, ut hominem inanem, tentamenta eiusmodi & me vellicarent: quæ propitio Christo, perinde ut toæda irritamenta, repuli. Sed tandem tamen ita factum est, ut Philippus Rex noster, ac Dominus Canariensem mihi Ecclesiam imponeret. Assensum ego complures dies sustinui, dum venerarer Deum, ut vtra pars honestior illi, & gloriosior futura esset, in eam inclinaret cor meum. In quo sanè indulgenter accepit me, & in summâ quadam animi æquabilitate constituit. Ad postremum timens, ac tremens ceruicem supposui, orans Christum Iesum, ut ea susceptio fieret mihi materia laudandi eum, & ipsius Crucem sequendi in sanctâ Canariensi Ecclesiâ. Illuc adire sine Societatis præsidio equidem nunquam ausim. Certum quippe habeo amplius

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

M 2

vnum

201

Xerezij res gestæ Hieronymi Portilli, & Georgij Aluarij opera.

202

Oranenſis Miſſio per Petrum Domenecum & Hieronymum Mur.

203

Miſſio Canariensis Turriani Episcopi poſtulaute.

204

Eiusdem Episcopi literæ ad Borgiam.

vnum ex eâ Sacerdotem, quàm triginta, qualis ego sum, Episcopos, profecturum. Ingens messis est, & ingens ad legendam apparatus. Siquidem Prætor, Iudices Quæitores, qui recens decreti sunt, mecum omnes amore sunt coniunctissimi. Mihi autem decretum est Societatis Patres in oculis semper ferre: quæque ad humanos vsus pertinebunt, in me procurationem recipio. Quin & duces mihi eos, rectoresque in rebus omnibus destinaui. Quod nisi præstem; tum me omnino vnum habeto. Accedit quòd & earum apud Regem procuratores Insularum id ipsum ex me institerunt, Societatem vt eò ducam. Itaque, Pater, intelligis, vbi Ordinum simul Laici, Sacrique conspiret gratia, & præeat Antistes; non posse non centesimam redire frugem. Equidem sic arbitror, me Canariæ Episcopum ab vna Societate factum: non studio apud homines, sed meritis apud Deum. Qui quamuis vitia in me innumerabilia viderit, quæ solus emendare ipse potest; tamen & amorem videns, quem mihi erga Societatem idem ipse indidisset; voluit eo loco statuere, vel vile adminiculum, per quod gradum illa inde in cunctas Occidentis Indias faciat. Ergo, per affixum Cruci Christum Iesum, obsecro te, summe venerande Pater, ne me indignum hoc beneficio ducas, ne miserimus hominum viuam. Quin ita censeo nequaquam id mihi negari fas esse, quin sancto Spiritui repugnetur. Sacerdotes quinque, duos adiutores eorum velim. Ac precor istos Patres, Fratresque dominos meos, apud Deum agant, suam mihi vt opem ad ministerium tam grande largiatur: ac nominatim supplicent tuam mentem ad vota inflectat mea. Nihil euenire mihi infelicius, nihil nuntiari tristius posset, quàm has abste preces repudiari: iterumque affirmo talem repulsam aduersus sanctum Spiritum fore: qui tuæ Paternitati bonus inspiret, nosque omnes efficiat feruos suos, atque perdoceat omnia, præter Iesum, vel quod propter Iesum sit, nihil esse. Ad has literas alias, atque alias sententiâ, & grauitate eadem adiecit: nec quieuit, donec Sacerdotum par egregium Iacobum Lopium, qui Collegio Gaditano præfuerat, & Laurentium Gomium, totidemque adiutores Ludouicum Ruitum, & Alonsum Ximenium impetrauit. Hoc anno Sanlucari profecti, quo die ascensus in Cælum Christi colebatur, secundoque longè prouecti cursu proximè abierunt ab summo discrimine in Maurorum tres biremes illapsi: sed voris ad Deum supplicibus, repente impetrato (sic opportunitas auxilij fidem fecit) validiore vento, tandem incolumes, octauo postquam è Bœticâ soluerant die, ad Tenarîsem insulam, vnam è Canarijs appulerunt. Excepere populi ingenti gratulatione iam notum, carumque famâ Pastorem: sed & nomen, & caritatem præsentia statim experimenta auxerunt. Ipsæmet lustrare ritu Apostolico Diocesium: verba ad concionem facere: erudire rusticanam multitudinem, & pueriles greges: aures præbere cuilibet de vulgo peccata exonerantium: inuisere, solarique decumbentes: carcere vinctis adesse: suam rem communem cum egenis habere: comitatu modico, sed probo contentus, vitam agere frugalitate spectabilem, maiestatemque tueri nullo alio, nisi splendore virtutum. Immensum profectò pondus est auctoritatis, atque existimationis. Non Antistitem modò, sed omnium prope mortaliū mitissimus erat, ac simplicissimus Turrianus; & tamen ob perspecta, quæ commemorata sunt, sanctitatis documenta, demissamque in animos opinionem summæ eius integritatis; ita non amabatur solum, quod consentaneum erat, sed etiam formidabatur ab omnibus; vt raro alius magis. Inde dumeta vitiorum facillimè excidi, perpurgarique Domini agrum, reuirescere pietatis stirpes, sanctam vbique cælestis amœnitatem veris enitescere: vt nunc demum verus Insulis vocabulum Fortunatis conueniret. Iam Patribus de Societate, Fratribusque, quos duxerat, supra quàm sponponderat, & Pater, & Frater, & prope famulus esse. Illi verò contendere vsque magis vires, magisque non sustinere, vel talibus exemplis vinci, vel tantam benignitatem non exæquare vitâ, manûque. Eniti Laurentius, sed cum breui morbus cum implicuisset; Iacobus Lopius vicem multorum: ad omnia manum admouere: ad omnes Episcopi vsus præsto esse: sapius in die & concione, & catechesi desudare, duò è decem maximè præcepta tractans, secundum; ac sextum: eò maiore vbique profectu; quòd ab ipso statim initio, manifestis

205
Iacobus Lopius, & Laurentius Gomius ad Canariensem Missionem designantur.

206
Episcopi Turrianus virtus.

207
Patrum Maurorum primio Canarijs labores.

nifestis palam est factum prodigijs, adesse præstanti operario præsentem cali fauorem. Dicebat per Pentecostem, sub quam appulerunt, apud Augustinianos in sanctæ Crucis Insulæ Tenarise, cum in æstu concionis repente in flebilem clamorem erupit. Profundite imbrem lacrymarum, profundite, non ex oculis, sed ex corde, nec consuetas lacrymas, sed cruentas. En homo iam in decenni concubinato audit me, qui, priusquam quicquam cibi degustet, inexpectatus occidet, rapieturque rationem Deo vindici redditurus. His dictis, orationis redintegrato filo, institutam disputationem pertexit. Ecce autem, dum ad mensam Episcopus, & cœnobij Prior, nostrique Patres, & alij confident, cum interrogasset Episcopus, quid ea verba sibi vellent, & Pater negaret quicquam ab se tale dictum (adeo extra se raptus effuderat) medio illo in sermone dixerit nec ne dixerit, trepidè Monasterij fores pulsantur, ut ad hominem exhalantem animam aliquis Sacerdotum accurrat. Profiliuit ipsemet Pater Iacobus: & in vicinum tectum inductus hominem reperit mensâ positâ dum ad vescendum mappam explicat, repente exanimatum, ceruice in alterum sellæ latus reflexâ: quam foemina vnâ sustinens manu, alterâ thoracis ei laxabat fibulas. Hæc erat, quam supra decem annos habuerat, concubina. Ille quantumlibet appellatus, atque excitatus, nullum doloris, nullum omnino sentientis signum edidit. Confectum iam nimirum miseri negotium erat. Cuius horridi euentus vulgatâ famâ cœgit ad curam sui incuriosos mortales respicere, & dura pectora ad recipiendam in tempore medicinam molliuit. Itaque planè morum insignis conuersio consequuta est. Sub autumnum extremum satis iam in magnâ Canariâ, circaque rebus constitutis, ad laborantes maximè partes leuandas impiger Præsul intentus, ad Insulas nauigauit duas (Lanzarotem, & Fortemuenturam vocant) procul à magnâ Canariâ triginta fermè vnam, alteram quadraginta leucis. Quæ cum longo tempore Episcopum non vidissent, & obruta insitiâ, ac vitis iacerent; tanto motu, atque ardore ad pia remedia concurrerunt; ut Pater Iacobus nusquam sibi conspectum maiorem affirmet. Itaque duorum spatium mensium nemo fermè in neutrà reliquus factus est, qui non accuratissimè Sacerdotibus conscientiam aperiret. Et Sacerdotum assidue sedentium in sacro tribunali, vnus ipse Episcopus erat: ad quem ex Aethiopicâ illâ plebe infimi quique viri, foeminaeque adibant. Sed frui tanto bono Insulis Fortunatis diu non licuit. Cum vtrâque in Insulâ ægrotasset, & quia posterior morbus pertinacius inhærebat, nec vlla aderam leuamenta, reuehendus in magnam Canariâ fuisset; malo insuper nauigij vexatione irritato, præsertim dum cursum accelerant, ut hostilia duo Maurorum nauigia effugiant; in portu Canariæ, qui leucâ distat ab vrbe, permunitus diuinis planè Sanctorum instar cursum sanctissimæ vitæ ipsis Februarij Kalendis confecit: eò nominatim lætus, quòd & in expeditione, & quasi in acie: ad hæc (ut euangelicam paupertatem semper coluerat) quòd in aliena domo, in alieno lectulo, inter obsequia aliena mori contigisset. Circumstantes, ut sanctitas mortis incredibili solatio permulset; ita cum ipsos, tum Insulanos vniuersos inopinata iactura acerbissimo dolore afflixit. Non vnum, sed multa Societati Collegia meditabatur: & in eam rem quàm optimo iure potuit, donatione, ac testamento rerum suarum pleraque destinauit. Neque id minus Insulani effectum optabant: nihil iam acrius metuentes, quàm ne Societatem simul amitterent. Pridie quàm Episcopus, & quidem ut tempore, ita mortis sanctitate proximus in vrbe Canariâ Laurentius Gomius decesserat, magnâ religione, & innocentia, prudentiaque, & animarum caritate Sacerdos: quem religiosi quotquot aderant Ordinum, Prædicatores, Franciscani, Augustiniani, cum Clero, ac Ciuitate omni exequijs honestarunt: additâ concione, quam Augustinianorum Prior habuit in verba, quæ ipsemet dicebatur Laurentius moribundus proposuisse: & postea Clerus pecuniam contulit ad cereos cœmendos, qui ad tumulum toto anno arderent. Ergo cum vnicus superesset de Societate Sacerdos Lopius, consensu omnes, qui res administrabant humanas, atque diuinas diligentissimè cauerunt, ne quâ ei, si fortè redire vellet ad suos, exitus pateret ex Insulâ.

208
Mira Iacobi
Lopij prædicatione.

209
Mors, &
mors optimi
Episcopi.

210
Patris Laurentij Gomij obitus, virtutesque.

211
Religiosorum, & Cleri sentus de eius morte.

212
Eboræ tem-
pli in æta fun-
damenta.

213
Cardinalis
Henrici in So-
cietatem libe-
ralitas.

214
Bracharæ in-
choatū ab An-
tistite Collegij
templum.

215
Conimbricæ
impetrata
pluuia se fla-
gellatū sup-
plicatione.

216
Sociorum ca-
ritas corpori-
bus prodest ac
animis.

217
Virtus & obi-
tus Ignatij Vo-
gadi.

In Lusitanā Prouinciā cū multa alia Michaël Turrianus Visitator alibi ordina-
uit, tūc Eboræ, atque Conimbricæ institutionem Tyronum. Eboræ quinto
Nonas Octobris, qui dies sancti Francisci honores præit, Archiepiscopus solenni
ritu, magnæque ceremoniâ, inter chori sui carmina, templi fundamenta auspica-
tus est. Urgebat ædificationem, qui & impensam subministrabat, Cardinalis
Henricus. Idem sancti Saluatoris Monachas è regione Collegij sitas ære suo aliò
transfudit, vt, Cœnobio deleto, aream pro Collegio aperiret. Idem & sancti An-
tonij Collegium Olisippone bono reditu auxit, certam pensionem quotannis ad
plenam dotem suppleturus. Inchoauit & Bracharenfis Antistes magno splen-
dore sui Collegij templum, additâ ad populum, vbi solennibus ritibus perfun-
ctus est, graui, appositâque concione. Conimbricæ, cū vehementer imbrium la-
boraretur inopiâ, populo ad opem diuinam conuerso, fermè quingenti ad Col-
legij templum venerunt, accerrimè sese diuerberantes: quos cū post seueram
lacerationem domum recepissent Patres, & rescire xenijs, curareque aggressi, vi-
tiosum sanguinem vel ore suo exugendo è cruentis tergis traxissent; eâ pietate sic
permouerunt, vt plerosque omnes de criminibus simul confessos dimitterent, &
corporibus sanatos, & animis. Nec surdæ pijs precibus aures fuerunt diuinæ cle-
mentiae: sed effusum piè sanguinem tempestiua, ac liberalis pluuia repensauit. In
hoc Collegio Ignatij Vogadi, Eboræ Francisci Coëllij insignes fuere obitus. Ignatius
in Africam cum Ludouico Consaluo, & Ioanne Nunnio, qui postea Patriar-
cha Aethiopiæ fuit, olim profectus; ad consolandos, redimendosque captiuos,
vndecim annos, ac dimidium in eo sancto negotio egit: cuius temporis annos
quatuor in Lusitanorum præsidio, ceteros Tituani, inter Saracenos vixit, post
discessum Consaluij, ac Nunnij omni Sociorum, & solatio, & ope destitutus.
Quippe tanta virtus erat, vt eam ita solam, tamque iniquo loco Patres tutam
conferrent, Christiani longè, latèque sermonibus celebrarent, Saraceni admira-
rentur. Patientiam ante omnia suspiciebant. Namque cū vulgo Sanctus ab
ipsis haberetur Mahometanis, nec auctoritate parum apud Ciuitatis Præfectos
valeret; nemini erat dubium, quin, si ad eos factarum sibi iniuriarum querelam
deferret, multis se molestijs liberare posset, & ipsi fatebantur noxij non impune
sibi futurum. At ille inter multa capitis pericula, cū petulantioribus Barbaro-
rum passim esset irrisus; ab his probis, & contumelijs operiretur, ab quibusdam
etiam caderetur; in placido perseverabat silentio, nullum commotioris animi
documentum edens, suo muneri tranquillâ mente, vultuque bono intentus.
Christianis captiuis amplius quadraginta morbo oppressis in summâ humanorum
auxiliorum solitudine strenuè ministrabat, conquirebat cibos, & idem coquebat,
& porrigebat: adhibebat quicquid nancisci remedij poterat: solabatur mœren-
tes, confirmabat morientes, mortuorum curabat corpora, & sepulturæ manda-
bat: interim, & missâ ad se stipe non paucos, vt cuiusque pietas maximè pericli-
tabatur, redimens, ad Christianorum remittebat oras: omnes ad tolerantiam,
ærumnarum, ad conseruandam in religione constantiam, ad vitæ innocentiam
modis omnibus incitabat: vt multis sanè nominibus in eorum parte futurus sit, à
quibus in magno iudicio Christus Rex esurienti sibi, & sitienti, & nudo, & ægro-
to, & vincto, & hospiti adhibita solatia, vniuerso audiente mundi theatro, pro-
nunciabit. Patriam habuit in dioecesi Visensi pagum nomine Villa Regis. Prima
puer literarum rudimenta didicit: & dato in Clerum nomine; in ordines minores
adscriptus est. Ferebatur iam tūc paruus ad pietatem: nullo die, quantum con-
sequi posset, rei diuinæ non intererat: diuinis Concionatorum vocibus mirificè
tenebatur. Demum lectione libelli de Mundi contemptu, & Patris Francisci
Stradæ concionibus in vrbe Portus animum ad Societatem appulit: & sub anni
vndequinquagesimi initium admissus est. Reuersum ex Africâ perdiscere Patres
volebant quod ad Sacerdotium satis foret: at ille præ demissionis studio, ita ra-
tiones exposuit, quibus docuit apriorem sibi sanctam rusticitatem esse; vt in suâ
relictus quiete sit. Itaque in Marthæ laboribus, nunc triclinij instructor, nunc
coquus, aut ianitor, aliàs aliter, prout obedientia versaret, magno cum exemplo
perfe-

perseueravit, quoad tabe consumptus sexto decimo Decembris die religiosum sacrificium consummauit. Franciscus Coëlius absolutissimæ innocentia iuuenis, & ipse Visensis patriâ, sed ipsâ ex vrbe, excreato in studijs Theologicis sanguine, suauissimam, vti iustorum est, reliquit memoriam sui: cum diu non nisi ferè de excellentibus eius virtutibus sermo esset, & quas quisque obseruaret, eas commemoraret, atque extolleret maximè. Excelitas animi dicebatur omnino mirabilis in longâ, difficilique ægrotatione, & Crucis amor inexplabilis: ad hæc obedientia summa, efficacissima: item prudentia in piâ consuetudine, quam cum tyronibus instituebat: sed super omnia mentis attentionem ad diuina, & exercitationes assiduas, variasque virtutum, quas in libello eius repererunt, exstimabant humanis viribus intolerandas, nisi si cui, perinde vt illi, iam diuina quodammodo in naturam vertissent. Fuere grauissimi viri, multumque cum eo, indè vsque ab tyrocinio (septem tantum annos, ac totidem menses in Societate peregit) versati, qui affirmarent, nil se vnquam in eius dicto, factoue notare potuisse, quod vel leuissimæ noxæ speciem haberet: cum alterâ ex parte viuum esset omnium simulacrum virtutum. Paucis ante mortem diebus, ingresso in decumbentis cubiculum Georgio Serrano tum Eborensi Rectore, cum aliquot focis; veluti è somno experrectus: Quis ille, inquit, est, qui modò denuntiabat me sexto Kalendas Iunias ad fruendum Deo abiturum? Cumque Rector, alijque negassent se quippiam dixisse; ille obtulit: hi rem notarunt. Euentus certam fuisse denuntiationem ostendit. Sexto enim Kalendas Iunias immaculatum spiritum Spiritibus beatis immiscuit. Quo beneficio prædiscendi obitus nonnullo iure videtur famulorum suorum tam multos Deus ornare; vt, quando curâ suâ diuinæ gratiæ allaborantes faciunt, ne mors imparatos offendat; diuina benignitas addat, vt neque obrepat ignaris.

Ingens in Indiam missum est hoc anno subsidium Sacerdotes egregij septem, tresque non Sacerdotes. In Sacerdotibus fuit Pater Organtinus Gneccus Brixien- sis, qui iam tum vigesimum quintum agebat annum, cum anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto mense Decembri, vnâ cum duobus fratribus Ioanne Antonio, & Ioanne Baptista, quos ipsemet ad id excitarat, ad Societatem Ferrariæ accessit, matre viduâ, tametsi nullum præterea reliquum habebat filium, non modò eos non retardante, sed etiam, vt erat egregiæ pietatis, summâ cum lætitiâ, atque actione gratiarum Deo reddente: quæ etiam solebat prædicare. Organtinum olim pro Christo multa passurum. Et ipse quidem iam indè à primâ pueritiâ ad Martyrij cupiditatem tacitis instinctibus pulsus, cum de Indijs nihil dum audisset, & secum, & inter pueros æquales solebat frequenter cum suspirio dicere: O si daretur mihi aliquando pro Christo inter Turcas mori! Cuius voti competentem ex parte factum, perlata postea inter Iapones tot per annos ærumnæ documento sunt. Beatâ Virgini Lauretanæ Societatem debebat. Herniâ enim fedâ laborans, cum vouisset Lauretanam Cellam aditurum, si sanaretur; & statim mirè conualuisset, moxque voti soluendi causâ Lauretum adijisset; ita comiter, sanctèque ibi est tractatus à Patre, in quem incidit; vt decreuerit vitam eandem sequi. Quod reuersus Ferrariam cumulatè, vt dictum est, persuit. Tempore eodem & Societatis, & Indicæ professionis amore succensus est: illâque impetratâ, non destitit fatigare Lainium, vt hanc quoquæ concederet. A quo bonâ spe sustentatus, ybi primùm renuntiatus est Præpositus Generalis Borgia; libellum ei huius sententiæ dedit. Ego, Pater, cum primos ad Societatem vocatus accepi; peculiari quodam instinctu perpelli me sensi ad patiendum permultum in Indiâ, & ad vitam pro Dei gloria perdendam, vsque eo, vt dies, noctesque ea menti meæ cogitatio obuersaretur. December proximus nonum claudet annum mei ad Societatem accessus: totoque hoc tempore voluntas hæc in animo meo non vixit solùm; sed confirmata, & amplificata est: sæpè etiam contra spem potiundi. Quin adeo quondam, cum diu malè valerem, & tamen perstaret Indiæ amor; vereri capî num à Deo is esset. Quare ad clementissimum Dominum conuersus, oblatisque per amicos multis ob eam rem sacrificijs, ac precibus, vt, si ab ipso impul-

218

Francisci Coë-
lij mores insi-
gues, ac mors.

219

Patris Organ-
tini ad Socie-
tatem, & ad
Indiam voca-
tio.

220

Per Laureta-
nam Virginem
mirè conuale-
scit.

221

Quam arden-
ter Indiam ex-
petere.

impulsus ille foret, valetudinem mihi, viresque ad exequendum concederet; ita conualui, corroboratusque sum, ut nunquam commodiore valetudine, & firmiteribus viribus usus sim; quam nunc vtor. Commissa in seculo sese mihi offerunt interdum: ac, tametsi non perturbant; tamen vehementer commouent, ut existimem alijs ea vindicanda poenis, quam hisce quotidianis: statimque menti occurrat præclara tolerantiae materia, quæ Socijs inter Indos affluit: tumque ita cupiditas inflammatur; ut precum mearum, itemque diuinarum Hostiarum, quamplurimas nequeam huc non referre. Nec raro videor mihi iam in regionibus illis esse, ac multis cruciatibus distorqueri. Quia etiam tentare ipse me volui, num planè animo, studioque dura perpetiendi facta ipsa, ac toleratio responderent; comperique cum diuinâ gratiâ ita esse: ac longius processissem, ni metus me coercuisset sanctæ obedientiæ violandæ: tamen hac qualicunque exercitatione ita me sentio præparatum; ut si tua Paternitas ad Indiam me, vel quodcumque terrarum, sine omni comœatu, atque subsidio peregrè iuberet ire; non solum cum assensu voluntatis, atque iudicij; sed cum quadam etiam corporis alacritate profecturus essem. Addam & hoc, quandoquidem cum eo loquor, quem iam habemus in Christo Patrem: cui libenter, ac simpliciter totum aperio animum meum: Expertus haud semel sum, quicquid Deus voluit, ut absè diuturnis precibus poscerem; id mihi tandem concessum. Quæ ex re & hanc voluntatem interpretor ab eo esse, & exitum habituram confido. Quæ terrere, & auocare, difficultatum obiectu possent, procliuia mihi se offerunt. Linguas earum gentium, quod tanti est momenti, videor mihi haud magno negotio percepturus. In summa (ut mittam plurima) hoc alio vnum: Sæpè multum mihi cadere lacrymarum cogitanti vel me in ijs regionibus multa iam perpeti, vel tantum animarum perire: quod nemo sit, qui porrigat ad salutem manum: & interdum in hac cogitatione sic exæstuo; ut velle videatur animus è vinculis corporis exilire. Quoniam tamen id modò, quod diuinæ voluntati placitum sit volo decerni; quicquid dixi, si quid obistere perfectæ posset obedientiæ, irritum planè, indistinctumque esto. Voto quin etiam me, si permiseris, obligabo quæcumque aspera per omnem vitam citius patiend; quam ut vllâ cum obedientiæ labe hoc mihi concedi perurgeam. Quamquam, si negabitur, oportebit te, Pater, suppliciter rogare Dominum, ut hoc desiderium temperet. Nam, ut nunc quidem est, tanto in æstu consistere diu vita nequaquam posset. Hanc immensam ærumnarum pro Christo exhauriendarum sitim Organtinus ad Indiam tulit. Quo mihi loco gessit animus Saluatoris nostri gratiæ cunctis sensibus gratulari. Quotum enim quemque inuenias ex ijs, quos tot inter pericula per immensa illa Orientis, & Occidentis maria auri cupiditas rapit, cuius ita vehemens, & imperiosa sit, & inexplibilis auaritia, ut huiusest caritas? ut erat Alcarazij illa proximo volumine memorata? Cuius viri mentio admonet, ut & illud adnotemus, quam sint obscura mortalibus consilia æternæ mentis. Nam Alcarazij, & Organtini cum simillimus ad Indos impetus fuerit; dissimillimus exitus fuit. Quod in alijs quoque permultis licuit animaduerti, qui cum æquè summâ flagitatione institissent, constantique demum prope pertinaci, & improbâ profectionem eiusmodi expressissent; partim infelices exitus, partim faustissimos sortiti sunt. Organtinus sexto decimo Kalendas Apriles, vnâ cum Socijs, Olisipone soluit. Quatuor illo anno profectæ naues: in tres Socij distributi: quarta quoque aliquot eorum optabat solatio in casibus, tam longæ nauigationis: sed abundè visi muniti sunt, quod Henricus Taucra è sacro Dominicanorum Ordine, cum duobus de familiâ eadem viris in eâ vehebatur. Is ibat Cocinensis Ecclesiæ futurus Pastor, loco Georgij Temudi, qui in Goanam succedebat sedem, cum Gaspar Archiepiscopus deponendæ sarcinæ veniam à Pontifice impetrasset. Nisi quod hæc naus vehementer ob vectorum multitudinem conflictata est morbis, secundissimâ omnes nauigatione usæ. Quinto Idus Septembres ad Goam pariter appulerunt. Duo hic annus habuit in Indiâ ad propagationem fidei momenta insignia. Celebratum est Goæ ab Archiepiscopo

222
Quam esset
obedientiæ
max.

223
Maior vis ca-
ritatis Christi,
quam insana-
rum cupidita-
tum hominū.

224
Nequaquā ex
exitu res iudi-
candæ.

225
Concilium
provinciale
primū Indiæ.

copo Gaspare primum Prouinciale Concilium: Fanaque omnia Salfettanæ regionis, atque Bardefiæ, vnâ cum Idolis euerfa. Concilio religiofarum familiarum præfectos, tresque de Societate Antonium Quadrium Prouincialem, Franciscum Rodericum Goani Collegij Superintendentem, ac Melchiorem Nunnium Collegij Cocinenfis Rectorem Antistes voluit interesse: qui tres, pro excellenti sapientiâ, rerumque peritiâ Indicarum, confessione omnium, vt in talium personarum summâ penuriâ, optimè de Goanâ Ecclesiâ non in præfens modò, sed etiam in omne posterum tempus meriti sunt. Quippe huius Concilij decretis post hæc magnam partem Christiana res in Indiâ administrari cœpta: ipsaque Synodus etiam eâ repræclarum de Societatis hominibus declarauit iudicium suum, quod eos iussit decreta, canonesque componere: ac primam concionem, cum inchoaretur Concilium, Antonio Quadrio, vltimam, cum promulgaretur, quod in diem Sanctis omnibus dicatum incidit, Francisco Roderico demandauit. De tribus præcipuè capitibus in Concilio actum. Primum de adducendis ad Christianam religionem Ethnicis: tum de Ecclesiasticis rebus: postremò de moribus corrigendis. Eodem tempore Archiepiscopus Gaspar abdicans sese, vt impetrarat, in Georgium Temudum sacrum transtulit magistratum. Inter cetera visum est Synodo, vbi præsidia Lusitanorum exigua essent, religiosos homines vno ex ordine satis fore. Ita commodius per varia loca diuisi operarum paucitatem posse. Occasione vsus eâ Quadrius, quia Armuziæ Dominicanorum quoque nonnulli erant; totam illis procuracionem vltro celsit, Patre Ioanne Mesquitâ, & socio reuocatis. Idque eò libentius fecit, quod post Berzæum Gasparem, nec corporum, nec animorum periculis, quæ cultores subibant, Armuzianus ager fructus reddere videbatur pares. Hunc finem Societatis Armuziana sedes habuit. Idola, vnâ cum eorum delubris Franciscanorum Patrum operâ in Bardefijs terris, Sociorum in Salfettis euerfa. Ad id, quod indignum erat in catholici ditioe Regis, regnare palam, colique Diabolos; vehementer Ethnicorum superstitionem firmabant publica illa munimenta, & officina impietatis: nec leuiter obuersantia quotidie ante oculos pristini cultus argumenta Neophytorum quatiebant animos. Itaque, quod sæpè ante ex occasione cœptum erat; hoc demum anno expressum ab Antonio Noroniâ Prorege, vt funditus Idola, & Fana omnia aboleri iuberet. Debetur egregij operis sua non exigua portio Iacobo Fernandio Salfettanæ arcis Præfecto. Quippe & literis fatigauit Proregem, & simul facta ab eo potesta est; strenuè aduersus infera monstra suscepit bellum. Fauitque Deus, vt res tanta, quanta superioribus annis vix concipi votis poterat, quanquam summo cum gentis, ac Brachmanarum ante omnes dolore, tamen pacatè, ac sine vilo prorsus tumultu transigeretur. Initium factum Nonis Martijs ab omnium principe Fano meretrici impurissimæ dedicato. Mardor id nominabant. Publica illic impensâ gregem foeminarum cuiusvis libidini gratis prostituerum aiebant. Structura erat Fani magnifica. Itaque quærenti meteriam Proregi ad bombardarum fulcra; suggestere Patres ex eo Fano auferri optimam posse. Indè Sacrarium, infame illud impudiciæ Iacobo Fernandio demoliendi negotium datur. Illico is, & Pater Ludouicus Goës, cum idoneâ manu profecti, scorti simulacro (magna erat moles) in frustra comminuto; Fano in præfens, tecto dumtaxat materia causâ sublato, parcut. At paulò post cognito Brachmanas cum Lusitano quodam id agere, vt reliquias à Prorege illas, ac situm emeret, ipsis postea, ad noui Proregis aduentum, quem faciliorem sibi sperabant, quo pretio vellet reuenditurus; funditus euersum est: inque areâ mediâ, vbi tumulus aliquot gradibus assurgebat, procera Crux, impudiciæ trophæum, omnisque vexillum sanctitatis locata. Firmissimo hoc propugnaculorum Dæmonis solo æquato, alijs paulatim omnibus vastitas infertur. Præter exigua penè innumerabilia iustæ magnitudinis ducenta octoginta, in quibus quædam sanè magnifica, vel igne, vel manu corrupta Fana: intra quæ Idolum angustâ cellâ, & tanquam specu tenebricoso, graueolenti, spurco, spurcissimum ipsum condebatur: planè vt congrueret habitatori domus. Nec Idola solum, stabulaque eorum deleta; sed & Mahometica duæ ædes diruta, in quibus

226

Tres de Societate Concilio interfunt.

227

Decreta, canonesque componunt.

228

Armuziana sedes a Societate relicta.

229

Fana, & idola in Salfettis & Bardefijs Terris sublata.

230

Antonio Noroniâ Prorege & Iacobo Fernandio Arcis Præfecto Religio proficit.

231

Mardor Fanonum meretrici dicatum prosternitur.

232

Crucis vexillum erigitur.

233

Duæ Mahometicæ ædes diruta.

bus è mediteraneis profecti impij Pseudopropheta suum colebant, sensimque venenum impura secta spargebant: vt nisi celeriter occurreretur, haud æquè facile olim vitata eâ peste indigenarum mentes purissimis Christi Domini sacris imbuerentur. Hac Idolorum strage reposita est in Indiâ clades Diabolo, quam hoc anno ipse in Galliâ, & superiore in Belgio imaginibus sacris, & templis catholicis per Hæreticorum furorem intulit. Pater Ludouicus Goës, post egregiè nauatam in Salfettana expiatione operam, tanquam de euerso, vastatoque Dæmonum regno laurcam accepturus; die Sancto Iacobo sacro migravit è vitâ in Goano Collegio. Annum ætatis agebat sexagesimum tertium, initæ Societatis octauum: qui cum animam prope ageret, rogatus à quibusdam circumstantium Fratrum, vt in ipsos conuerteret oculos: Sinite, inquit, ita esse: nam coram me Sanctissima Virgo adstat. Et planè creditum est misericordiæ parentem clienti suo consolando adfuisse summo illo tempore; adeo excellenti religione semper eam ipse coluerat. Ceterum in Salfettis, sublati Dæmonum prostibulis, ad extruendas vero Deo domos adiecta est cura. Absoluta est sacra ædes superiore, anno in Curkalino pago inchoata: & Kalendis Maijs sacrum solenni ritu primum in eâ factum, cum in Apostolorum Philippi, & Iacobi tutelâ esset, ibidemque Sacerdos cum adiutore Socio collocatus. Multi insuper indigenarum ad Euangelij lucem traducti. In Goanâ quoque insulâ multum profectum est non magno negotio. Ad arcem Pangim Pater Alexander Valla, cum valetudinis causâ eò secessisset, ingentem Ethnicorum numerum baptismi amore succendit: quorum quadringentos quinquaginta nostræ Societatis Patres non pauciores alij Sacerdotes varijs in paræijs abluerunt. Denique per anni curriculum, vel in Collegij templo, vel in alijs, ad quæ Socij ex Collegio Catechismi causâ itabant impulsu ab ipsis, & eruditi circiter bis mille octingenti ad Christianum fontem admoti. Nihilò minùs strenuè in reliquâ Indiâ, nec minùs prosperè laboratum. Trauancoridis orâ populos Franciscus Petrius è Sinis reuocatus, quanquàm ætate, & laboribus fractus inuasisit. Iam sermè christiana cuncti Sacra susceperant. Sed valde cauendum erat, ne supremo vitæ tempore, vel præsidio Sacerdotis carent, vel auitarum quicquàm superstitionum resumerent. Idcirco edixit vbique Pater, vt ægrotus, quicumque is esset, Canocopolam continuò admoneret (is est probatæ virtutis templi custos) ille Patrem sedulo accerseret. Qui Canocopolam admonere neglexisset; nequaquam Christianorum cæmeterio conderetur, sed in profanum insepultus abijceretur. Eadem pœna (quod id grauissimi anathematis loco gens habet) in vsurpantes superstitiones Ethnicas constituta. Demum amplius centum ad caulas Domini adiunctis ouiculis; quarto mense Coulanum, vbi Socijs præerat, remeavit.

In orâ Commorinensi quadringentorum quinquaginta ad Fidelium gregem accessio facta. Malabaricæ linguæ schola, quam Georgius Temudus tum Cocinensis Præful in Manariâ exoptabat, Punicali, quod opportunius visum est domicilium, sub Patris Henrici disciplinâ instituta est, missis Goâ qui discerent, & Petro Ludouico quondam Brachmane, qui Patrem Henricum iuuaret. Malacæ nouum extrui templum est captum: quod sacro cranio vnus ex vndecim millibus Virginum locupletatum est. Id Pater Ioannes Baptista Ribera ab Vrbe Româ detulerat. Malacenses publicâ supplicatione, & concursu omnium ordinum, festoque sonitu, & bombardarum lætis explosionibus exceperunt. Melchior Carnerius Nicenus Episcopus è naui reuerenter extulit: præstolantique in littore cum Pontificali ornatu Episcopo Malacensi, in manus tradidit. Is in sacram Collegij ædem solenni cæremoniâ intulit. Pollentem vim sacrorum Cinerum & mare sensit. Cum enim Ribera ab Goâ Malacam peteret, indè cum Petro Bonaueturâ, & Alexandro Vallâ perrecturus ad Sinas, ortâ in tenebris noctis tempestate, scapha à puppi ad proram traiecta grauissimè vndarum impulsu caput ad nauim allidi: cui malo dum nautarum ars in procellâ, ac tetrâ caligine minùs sufficit; rogatus Ribera, vt si quid sacrarum Reliquiarum haberet, in mare demitteret (mira res) vt primum ijs, quas apud se gestabat, & quidem incertino-

minis,

234
Pater Ludouicus Goës pie moritur.

235
Beatissima Virgo illi adstat.

236
Templum nouum in Salfettis conditum.

237
Patris Alexandri Vallæ opera baptizati Goës.

238
Francisci Petrij per Trauancoridem oram peregrinatio.

239
Commorinensi fide progressus.

240
Templum extructum Malacæ.

241
Reliquiis sacris habita veneratio.

242
Earundem mirum auxilium.

minis, aquas tetigit: vt ventus, & pontus stetit, factaque est tranquillitas magna: commodissime abiungi scapha potuerit, ac reliquum noctis tranquillo tanquam in portu traduceretur. Indè Malacam delatus, posteaque repetito cum Socijs cursu, Amacum Sinarum portum Augusto medio tenuit. Obijt hoc anno in Iaponiâ Firandi Ioannes Fernandus vir laboribus, & rectè factis cumulatus: qui cum Xauerio in Iaponiam profectus, primas difficultates in incognitâ, adeoque nostris diuersâ terrâ, ac linguâ perrumpens, octodecim annos perstitit: multumque & factis, & dictis ad Iaponicæ Ecclesiæ fundamenta contulerat: vt prædicaret Cosmus Turrianus, si citius decessisset, futurum fuisse, nequaquam vt posset sine eo noua illa moles sustineri. Haud dubiè præcognouit, prædixitque vitæ suæ finem. Supremis vocibus nil nisi Christi Domini cruciatus, gloriam iustis in cælo paratam, aliasque hisce similes res, quas ipse Iaponicè solitus erat pro concione disserere in mente habens, & ore, sexto Kalendas Iulias ad immortalitatem excessit. Accidit & Neophyti finis, dignus planè qui hîc adnectatur. Nexici, quinque procul Firando leucis, inter Christianos tertio ante anno de Ethnicæ Domine voluntate factos, fuit etiam Bonzius, qui ante paganos in superstitione erudiebatur. Is vocatus est Thomas: proque Mystæ erroris, institutus veritatis interpres; non diligentiam modò, sed etiam exemplo agellum ita illum colebat; vt pulchrè viret, floreretque eius causâ Nexici pietas. Fodere erat cunctis acceptior; quòd nihil ex quopiam mercedis, doniue recipiens, ad exercendam tantò magis virtutem, victum sibi labore, ac manu quærebat: vetulâ Christianâ, quæ domesticæ vitæ adiutrix esset, oris quanquam monstruosi, quia tamen virtutis erat eximia, in matrimonium ductâ. Mirabantur id amici connubium: quibus ille non ægrè satisfaciebat, cum demonstraret, nequaquam eas nuptias ab se voluptatis causâ contractas, sed vt haberet humanarum necessitatum, pietatisque Christianæ confortem. Verùm Ethnicæ Domine, quæ foeminam ei aliam destinarat coniugem, incredibilis indè dolor coortus. Quamobrem irâ furens imperat minaciter Thomæ portentosam anum protinus domo abigat. Quod cum is per Christianam legem negaret sibi fas esse; ad insaniam impotentis Domine declinandam, solum mutat. Tum barbarâ calliditate mulier simulans ante eam diem ignarum sibi Christianis legibus diuortia prohiberi; securo iubet animo remeare in patriam, ac vetulâ suâ frui: satis sibi, cumulatèque factum. Vixigitur domum redierat, cum ab misis à Domina sicarijs, quibus officiosè ad littus occurrerat, vulneribus dirè appetitus, oculis, manibusque in cælum sublatis, piè Iesum inclamans, haud dubiè meâ quidem sententiâ, in odium fidei interficitur. In Insulis Xiqui, & Goti instituta superiore anno cælesti Agricola nouelleta feliciter adoleuere. In vico Insulæ Xiquianæ, cui Fucurum nomen, Gaspar Villela, cum Melchiore Iaponio centum fermè ad Ecclesiam aggregarunt: in ipso Oppido Xiqui trecentos octoginta, ipsumque in his Ioannis Toparchæ fratrem, cum multis propinquis, alijsque primis, & Bonzio prope octogenario è celeberrimis Iaponiæ sapientibus: cui quòd tali ætate Christum suscepit; Simeon inditum nomen. Septem fermè Xiqui leucis distat Cabaxima: parua Insula; sed portu eâ tempestate frequenti. Nemini enim præternavigare licebat, nisi Cabaximam appulso nauigio, solutoque portorio, commercij potestas per Toparcham fieret. Quæ ab Imperatoribus postea Meacensibus Iaponiam per omnem sublata portoria sunt. Præcipuus Cabaximanorum erat Cosmus, quartum iam annum Christianus, pietate, ingenioque, vt rebus ceteris, apprimè florens iuuenis. In hac quoque Insulâ trecenti magnam partem à Cosmo edocti sacro baptismate initiati: Bonzique in ijs duo, quorum alteri, per Sociorum absentiam, Neophytorum cura permissa. In Insulis Goti Ioanne Baptista Montano cœpta vrgente, Ociquæ mandato Reguli sacra ædes extructa est: cui mirâ sedulitate Christiani domum addidere ad diuersorium Patris. Primus in eâ æde baptismus circiter octoginta capitum fuit: multoque accessissent plures, atque ipsius Toni filius; nisi moram Dæmonis satellites, vt ferè vbique vsitatum est, obiecissent. Nouorum Christianorum, vt erat in omni genere pietatis virtus excellens; ita ostendebat summa bonitas simplicem eorum fidem

243

Ioannes Fernandus de Iaponia optime meritis obijt.

244

Thomæ Iaponis mors in odium fidei.

245

Progressus religionis in Insula Xiqui.

246

Et in Insula Cabaxima.

247

Et in Insulis Goti.

248

Fidei Neophytorum, & sanctæ Crucis mira vis.

249
Ximabaranz
Ecclesiæ vexa-
tio.

250
Constantia
Christianorū.

251
Eorundem
Caritas.

252
Meaceosis Ec-
clesiæ status.

253
Aethiop. & A.
bathiæ status.

254
Fremona pa-
gus catholico-
rum.

255
Ouiedi Pa-
triarchæ vir-
tus.

fidem sibi esse pergratam. Ex morbis incurabilibus nullā medici, nullā medica-
menti ope, fide dumtaxat in Christi Iesu benignitate fixā, multi conualecebant.
Quin & illud memorabile contigit. Cum & alibi per Iaponiam, ac præcipuè in
hac Goti regione belluarum magna vis cicurum, serarumque morbis interiret;
quidam Christianorum suis bobus, vel cruciculam e collo, vel candelam die Pu-
rificationis Deiparæ consecratam appendebant; alij suā ipsi manu supra eorum
capita signum formabant Crucis: ac, stupentibus vicinis Ethnicis, belluæ ser-
uabantur illesæ. Sed miscenda sunt tristitia lætis, ut ubique sit Christi sponsa, velut
lilium inter spinas. Dum in his terris non improspere diuina res procedit; Xima-
barana Ecclesia, Ecclesiarum Iaponicarum ocellus, graui procellā iactatur. To-
nus, qui ad hanc diem non alienum se Christianis præbuerat, à Bonzio quodam
infatuatus, vehementer diuexare eos, atque ad deferendam fidem minis urgere
cœpit. Regulus Bartholomæus re cognitā reuocare hominem ab diro cœpto
conatur, sed nequicquam. Tonus quippe respondit: omnia se eius causā fac-
tūrum: de Christianis stare sibi sententiam, vel e viuis vniuersos auferre, vel ad ve-
tusta sacra retrahere. Hæc ubi compererunt fida pectora, Christi milites, do-
mos, patriam, fortunaque omnes deserere, quā in defectionis impiæ neces-
sitatem adduci maluerunt. Itaque cum vxoribus, liberisque partim maritimo, par-
tim pedestri itinere Cocinocum, ubi Pater Cosmus habitabat, migrarunt. Xi-
mabaranus Tonus fugitiuorum domos publicari iussit, intentaque custodiā vias
obsideri, ne residuis fugæ locus pateret; e quibus tamen non pauci magno cum
vitæ discrimine ad tutiora animis loca euaserunt. Porro Cocinonenses in exci-
piendis profugis, hospitaliterque habendis, egregia præbuere documenta eius
mirificæ caritatis, quæ in primæuæ Ecclesiæ seruire alumnis solet. Nonnulla per
id tempus in Bartholomæi ditone tranquillitas erat. Indè proferendæ religioni
liberius infusatum. Nec aberat spes Arimanum lacatam eius fratrem, quem in-
præsens deterrebat ciuilis tumultus formido, breui ausurum palam Christo se
subdere. Nam Gasparem Villelam accitum in aulā suā iussit de Christianæ reli-
gionis institutis ad Proceres disputare: ex quibus subinde quidam vitali fonte tin-
gendi Cocinocum mittebantur. Interim Ludouicus Froës, ut inter turbulenta
bellorum, haud parum promouens Sacaij tenebat se, aditum Meagensē in vr-
bem captans. Excurrebat interdum ad insulam Sangam ad arcis Imorienfis ra-
dices positam, quò Christiani Meaco, alijsque circa regionibus ad præcipua con-
ueniebant diuini cultus solemnia: Sancio in primis læto, & caritatem erga hos-
pites eximiam expromente. Is erat Christianus Dynasta Sangæ insulæ dominus,
vir in his, quæ ad religionem spectarent, ardore, studioque mirus. Hæc incre-
menta cum Christiana res in Iaponiā caperet; Pontificiæ ad Andreā Ouiedum
Patriarcham perferuntur in Aethiopiam literæ, per quas ad has oras transfereba-
tur. Res autem Aethiopica hoc statu erant. Inter ciuiliū, externorumque
bellorum motus, quibus Abassia omnis ardebat, catholicæ insectatore fidei Ada-
mante sublato, regno adhuc fluctuanti successit filius eius adolescens Malaquas
Saguedus nomine. Ouiedus, & Socij, post diutīnam longarum, perque dif-
ficiliū peregrinationum vexationem, ab Asmachē Isaac Barnagazia in orā Ti-
grai maritimā soli aliquid, ubi sedem figerent, impetrarant. Ita confluentibus
eō Lusitanis, alijsque Catholicis; duo pagi conflati sunt: quorum is, cui Fremona
nomen, felicitis adoleuit. In his nunc quidem (nam paulatim aucta frequentia)
circiter trecenti versabantur: quibus Patriarcha, ac Patres fidelium cunctis,
prudentiumque Pastorum officijs præsto erant, victum sibi manu ipsi quærentes:
adeo ut Ouiedus nec graue sibi, nec indignum Patriarchæ personā duceret inter
eas angustias agrestia ferraamenta tractare, & rusticū opus facere: sed præci-
puā curā, assiduitate, & caritate in agri laboribus Frater Antonius Fernandus
versabatur. Præter hos alij circiter ducenti erant Catholici per Abassiam sparsi,
quos Patres, ut in Christo genuerant; ita auctoritate, missisque subinde literis, &
quamcunque excogitare caritas poterat ratione, sustentabant.

Ad hunc ergo modum Aethiopica habebant res, cum ex Indiā ad Patriarcham
Ponti

Pontificiæ peruenerunt literæ: quibus iubebatur, cum primùm opportunitas aperiretur sine periculo nauigandi, quandoquidem in Aethiopia res non procederet, ad Sinas, vel Iaponios sese transferre. Exoptandum videbatur fuisse hoc sanctissimi Patris imperium, per quod liceret ad meliores migrare oras, totque, ac tantas, tamque maligni prouentus finire calamitates. At Patriarcha Andreas clarè ostendit Pontificias infulas nequaquam ab se ocij, splendorisque causâ susceptas. Respondit Pontifici maximo, Primùm permagni momenti esse non solum propter tot animarum salutem, quæ in Abassia essent, sed etiam ad vires Turcarum infrigendas, atque tutandam Indiam, expeditionem Aethiopicam ab Lusitano Rege non omitti. Infinitam ex Aethiopia adolescentium vim abduci ad Turcas, & institui bellicis artibus, firmissimum indè contra Christianos robur. Ad hæc esse multas in Aethiopia Ethnicorum Prouincias: qui simplices præ se animos ferant, tractabilesque, nec magno negotio religionis semina suscepturi sint. Abassinis præterea ipsis magnâ iam ex parte, cum disputationibus Patrum, tum libris gentis linguâ vulgatis, cognititas esse catholicas res: non abhorrerè à veritate, eos si sit, qui ab iniurijs aduersantium tueatur. Isaacum verò Barnagazium præpolentem opibus haud obscurè profiteri se catholicum fore, si bellici motus confidant. Id verò facile fieri posse, si vel modica Lusitanorum classis auxilio veniat: sexcentos haud plures desiderari, qui arma ferant. Id se, quanto maximo posset studio, precari ab eius Sanctitate, ut cum Rege Sebastiano transigeret. Deinde, quod se iubeat Pontifex ex Aethiopiâ demigrare; id sine certo vitæ discrimine, cum per illa maria Turcarum volitarent nauigia, latèque maritimos occuparent aditus, fieri nullo modo posse. Neque verò suum animum pati, ut vilius commodi sui respectu, quas habebat ouiculas, in luporum faucibus destitueret, quamuis etiam numero pauciores haberet: quia bonus ille, inquit, & sanctissimus Pastor, qui animam suam posuit pro ouibus suis, Christus Dominus noster, si vnam solam vidisset perditam, non utique eam deseruisset, sed imposuisset in humeros suos: & hoc idem vult, ut nos faciamus omnes, tum suâ causâ, tum proximorum. Quid enim si nos disceserimus, ac vel vnum reliquerimus, dicturum censemus eum, qui mortuus est pro omnibus? Atque ut vnum confirmaret in fide Thomam, ostendit ei fixuras clauorum, seque attrectandum præbuit. Quod quidem ad me attinet, Pater sanctissime, paratus per Dei gratiam sum vestram exequi voluntatem, siue manere in Aethiopiâ, siue ire in Iaponiam iubeatis: siue mittatis ad Turcas: siue deponatis à dignitate Patriarchali, ut Patribus meis de Societate Iesu, vel vobis in coquinâ, aut in quocumque volueritis ministerio seruiam. Hac præparatione, excelâtateque animi sanctus ille Pastor, verè non mercenarius, summâ in paupertate, maximisque ærumnis pusillum suum pascebat gregem: cuius eximia virtus, quò conspectior fiat, siquidem cordis thesaurus oratione vulgatur; placet etiam epistolam hunc in locum inferere, quam ad Socios in Europam eodem hoc anno scripsit. Deus, ac Dominus noster, inquit, qui pro suâ misericordiâ, Patres, Fratresque carissimi, nos ad tam sanctam vocationem vocauit huius Societatis suæ sanctæ, custodiat vos, & conseruet, confirmetque vsque in finem: detque vobis gratiam, & amorem, ut perseueretis: & tum vestro profectui studeatis, tum etiam procurandæ omnium salutis: intelligentes hoc opus illud esse, quod Redemptor noster, ac Dominus Iesus Christus in hoc mundo operatus est. Beati, qui in occupatione hac alios adiuuandi ei inferuiunt cum amore, & humilitate: cum patientiâ, & timore. Ecce breues dies hominis sunt, & mali, plenique periculis: neque est in hac vitâ, quod merito expetamus, præter profectum animarum nostrarum, ac proximorum: & in primis quidem nostrarum, seruientes in omnibus Domino: id exequentes, propter quod nos creauit. Qua in re vtinam arbores, & reliquas res, etiam sensu, vitæque carentes, quæ præscriptum sibi ordinem à suo conditore seruant, imitaremur. Ne fugite, Fratres, molestias, quantumuis caro reluctetur. Bono enim creditori creditis, qui amantissime spectat vos, quemadmodum contra vitia, & oppugnationes Dæmonis dimicetis: quò vester erga suam diuinam

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

N

maie-

256

Eiusdem Perseuerantia in sua Ecclesia.

257

Rationes ad Pontificem de sua non defœrèda Ecclesia.

258

Ouedi humilitas, ac promptitudo.

259

Eiusdem religiosissimæ literæ ad Socios Europeos

maiestatem amor probatus sit. Magnum assumite animum, & confidite, ipsum vos liberaturum, viresque & ad vincendum, & ad recte faciendum haud dubie subditurum: nisi defatigabimini, praeque inertia, & socordia vos ipsi ultro succubueritis. Intuemini quam dura, quamque aspera suscipiant milites exigua mercedis, & laudis caduca studio. Saepenumero in pericula summa, praesentemque mortem caput obijciunt cecitate, atque ebrietate venenati honoris acti: nec tamen raro stipendijs, & laude frustrantur. Et nos pro Dei gloria, eiusque regno, utque nos ipso ab aeterno liberemus exitio, magnum quid ducemus vnum, aut alterum pugnae annum patienter ferre? durumque existimabimus, si aut quod nolumus, aut aliam, quam velimus ratione mittamur: paucosque labores, quasi multos horrebimus? Et quidem (quae est nostra infirmitas) perparum possumus. Verum id ego rogo vos, ut enitamini ope, & armis, quae noster augustissimus Reparator nobis subministrat: qui corroborat infirmos, consolatur maestos, regit errantes, delinquentibus ignoscit, patrocinatur clientibus suis. Gaudete, Fratres, in Domino: tempus breue est, & labor levis: ac Dominus magnus nimis, cui seruimus: & merces magna nimis, ac fine carens, quam rependit. Renouate, ac reformate sanctas vestras voluntates, & sanctae vocationis spiritum exultate, tanquam si nunc primum seruitutem Domini inchoaretis, ex bona voluntate, non ex necessitate suae religionis iugum portantes. Neque credatis spiritui contrario ei, quo vos Dominus vocauit, quemque olim dedit cognoscere suum esse. Ipse enim per Malachiam ait: Ego Deus, & non mutor. Plurima equidem vellem adscribere: sed & tempus, & carta nos deficit: nam & alias literas exarauimus, & prae penuria in frustulis scribimus. Valet. Hoc ardore animi dum optimus Patriarcha, inter extrema omnia, & laboriosissimi Pastoris, & seuerissimi Ascetae partes exequabatur in Aethiopia; consimili spiritu in Brasilia Ignatius Azebedius in omnem barbarae gentis excolenda, perficiendaeque Societatis occasionem intentum, nouo ad Flumen Ianuarij Collegio, sumptibus a Sebastiano Rege in quinquaginta capita destinatis, initium fecit. Rebus alibi compositis, cum iam egregie Mendus Sa Praefecturam sedasset; huc Ignatius, cum Emmanuele Nobrega, & Prouinciali Grana profectus; naturam loci peropportunam magnae coloniae, quam Lusitani moliebantur, speculatus; princeps eius orae domicilium, quod adhuc ad sancti Vincentij fuerat, ibi statuit collocare, Nobrega eidem praefecto.

260
Ignatius Azebedius Brasiliam visit.

261
Inchoat Collegium Fluminis Ianuarij.

262
Floridae res.

263
Hispanorum in ea propugnacula.

264
Difficilis Floridae cultura.

Nec segniter iam Euangelium tractabatur in Florida. Petro Martinio, qui primus pedem in eam continentem intulit, a Floridanis interempto, quemadmodum superiore anno dictum est; comites illius Ioannes Rogerius, & Franciscus Villaregius ab longa, & graui tempestate Habanam Cubae insulae portum incolumes inuecti; inde in Floridam transiere hoc anno. In ora maritima Floridae, quae triginta ferme ab aequatore in Septentrionem semota gradibus, ab Oriente in Occidentem longo, atque inaequali tractu porrigitur, multa Hispani propugnacula habebant hoc ordine deinceps posita. Primum versus Occidentem Togobaga appellabant: quinquaginta inde leucis Caroli ad sancti Antonij: cui succedebat Tequesta: mox viginti ab Tequesta leucis sanctae Luciae: postque sexaginta leucas sancti Augustini, quod erat praecipuum, & minora duo contributa habebat. Ex eo leucarum non nisi duodecim interuallo sanctus Matthaeus, quod nuper ab Haereticis Gallis Menendes receperat: post leucas viginti Prouincia Quila, parique interuallo sancta Helena: ubi, quod gens mitior videbatur, in interiora regionis progressi, propugnacula quinque Hispani statuerant. Per haec loca bis mille quingenti circiter distributi praesidiarii erant. Ioannes Rogerius, cum aliquot praesidiorum milites expiasset, in Prouincia Caroli consedit: Franciscus in proximam Tequesta. Ita Menendi placuerat. Nam ex Hispania nouae classes in Europam tendentes, cum valde sub eas oras periclitari, ac barbari delere naufragiorum reliquias, res, hominesque solerent; prouidendum ante omnia existimauit, ut in casibus aduersis perfugium potius miseris, quam vltimum exitum paratum esset. Continuo illi diuinam sementem exorsi, nequaquam, uti Menendes

spem fecerat, parata inuenere noualia. Statuerunt locoidoneo caelestis signa Imperatoris, Cruces prægrandes, ad quas edocendos indigenas conuocabant: sed vix pauci confluebant pueri: qui nihil frequentius, quam se esurire intercinabant. Quippe ea loca partim hominum ignauia, partim soli ingenio, commodarum vsibus humanis rerum magnam habent penuriam. Itaque Rogerius cum ab Episcopo Iacatanæ optimo sanè viro, ac Præsule aliquantum Maizij (quod pro frumento genti esse iam dictum est) impetrasset; quamdiu ex eo ad distribuendum inter conuenientes ad catechismum suppeditauit; aduenere non infrequentes: vbi nihil escæ, quod præberetur, fuit; conuenire, tanquam ad sterilem, & inanem cantum, destiterunt. In Prouinciâ Caroli Caciquem Hispani metu proditiōis occiderant: qui ei successit, Hispani Regis imperium vltro subierat, suscepto etiam Philippi nomine: faciebatque spem concessurum insuper vnâ cum populo in Christi fidem, vbi Menendes, qui redierat in Hispaniam, reuenteretur. Itaque noui Sociorum auxilij, & reditus Præsfecti spe Rogerius, & Franciscus inter maximos labores, haud magno effectu sese interim solabantur.

Meliore successu in Peruiam, Philippi Regis postulatu hoc demum anno prima suscepta ab Societate expeditio est. Binos è singulis Hispaniarum Prouincijs Borgia iussit deligi, quo minore earum incommodo, viri tantæ rei inijs pares iecernerentur. Lecti sunt sacerdos, ac laicus è Toletanâ Prouinciâ Antonius Aluarius, & Ludouicus Medina: è Bœtica Iacobus Bracamontius, & Ioannes Garzia: ex Aragoniâ Michaël Fontius, & Petrus Lobertus: è Castellâ ambo Sacerdotes Ludouicus Lopus, & Hieronymus Ruitius Portillus. Is omnibus est Prouincialis cum potestate præpositus, vir, vt res postulabat, omni virtutis ornatus genere. Cum flagranti diuinæ amplificandæ gloriæ, & mortales cælo inferendi studio coniunctæ erant comites, administræque præclaræ duæ, Apostolici ora toris facundia, & religiosi gubernaculi simplex prudentia. Quæ bona grato decorabat lumine in ore nunquam non placido, ac sereno amabilis comitas, & modestia persuasus, iam stabant in sancti Lucæ portu mox conscensuri; cum inhorruit subito mare: grauisque coorta tempestas per octo perpetuos dies tetrum in modum defauit, tanquam ad incutiendum terrorem, quos darent sese in casus, in quæ vltro pericula ruerent, ostentaret. Sed viros fortes conspecta in laudandis ceptis discrimina cautos, non timidos reddunt. Eâ specie irati maris animosâ cohors, tanquam voce admonita, vt ad omnem parata euentum ventis se, ac fluctibus crederet; cum confessione generali, asceticoque secessu veterem erassisset hominem, ac nouum nouo vigore complexer; tum sese partim obedientiæ fiduciâ, partim exemplis hominum mortalis lucri causâ in easdem procillas tendentium stimulare; tempestates æternæ mercaturam quietis, adeoque pretiosa pericula amabat potius, quam horrebat. Kalendis Nouembribus die Sanctorum vniuersitati sacro placidius se æquor ostendit, nauigiorumque, & audaciæ humanæ patiens. Itaque eo die adornatâ profectiōe, postridie vectoribus prope cunctis, nautisque diuino refectis Viatico, vela fecerunt. Abundè Philippus Rex ad viâ impensas, & vestimenta, simulque ad bibliothecam, ac supellectilem sacram suppeditauit: negotio dato Peruiis Magistratibus, vt in vrbe Regum (quæ eadem Lima dicitur, & est Peruiæ princeps) ad ædificium quoque situm attribuerent: quibusque beneficijs ex regiâ liberalitate ceteræ Religiosorum familiæ fruerentur; eorum omnium nouus hic Ordo particeps fieret. Insignem quoque Hispalenses Matronæ in veste linteâ, alioque apparatu sacro, & rebus, quæ agris, languidisque inter nauigationem leuandis vsui forent, prope per vim obtrudendis, caritatem aperuerunt. Ducum verò Methymnæ Sidoniæ, totiusque religiose eorum domus beneficentia summa extitit. Fuit, & viri nobilis quædam benignè faciendi propemodum pertinacia tanta; vt cum sæpè ante quiddam incommetum obtulisset; Portillusque quod Rex, alijque iam copiose præbuerant, grato animo remisisset; vbi sublata ancoræ, ac discessum ab littore est; in scaphâ raptim iussâ occurrere donum miserit, eoque vicerit: cum verecundi-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

N 2

fuerit

265

Prima in Peruiam missio Sociorum.

266

Hieronymus Portillus mittitur Prouincialis.

267

Pericula fortes non vincunt, sed cautos faciunt.

208

Philippus Rex abunde Socijs prouidet.

269

Hispalenium benignitas in Patres euntes in Peruiam.

270
Nauigationis
ratio maxime
pia.

271
Virtus fru-
ctus volupta-
tum gaudium
excedit.

272
Fauet nauiga-
tioni Deus.

fuerit, vel per vndas sequaci beneficentiae diutius oblectari. Amabant scilicet eam ratione collaborare Euangelio, & caelestium thesaurorum, quos sacri illi mercatores quaesitum ibant, in partem aliquo pacto venire. Vnica tum ibat nauis: in qua, praeter nautas quinquaginta, permulti nobiles, regique administrari vehebantur, omnium summa capitum centum circiter, ac viginti. Portillus ut illud primus de Societate in Peruiam habebat iter; ita quasi religiosam vellet signare viam, ac sanctitatis vestigia, quae posteri sequerentur, vel impressa vndis relinquere; summo consilio cuncta digessit. Ac Deus ita bonis conatibus aspirauit, molliuitque Vectorum pectora; ut plane dignus memoria cursus fuerit. Suam illam modestiam, & caritate omnium primum operam dedit, ut Nautarum iuxta, ac Vectorum animos caperet. Neque id difficile est consequutus tum sacris munusculis, tum obsequijs: praesertim ubi quis, vel tentaretur morbo, vel nausea vexaretur, iuuando, solandoque. Adhaec constanti significatione amabilis pietatis, animique sinceri sua viritum Nautis precatoria ferta distribuit, modum edoctis, quo vterentur; & vitae Christi Domini mysterijs pro concione explicatis, quae inter salvandam Matrem Virginem mente versarent. Inter nobiliores Vectorum, libellos distribuit pios: item edoctos quemadmodum iucunde, & salubriter lectitarent. Vniuersos demum exhilarauit fortitione Sanctorum, quos eo mense patronos obseruantiam peculiari sibi quisque adoptarent. Porro Socijs certum singulis attribuerat Vectorum numerum: inter quos, ubi religiosa disciplinae pensum persoluissent, instituerent pios sermones. Quae dum sunt accurate, quodque caput est diuinum Numen secundat; totus dies non sanctissime modo, sed etiam suauissime exigebatur. Quod, tametsi arduum creditu est plerisque mortalium, utinam tamen aliquando sibi, ut experiri vellent, persuaderi sinerent. Res enim ipsa fateri cogeret, nullam earum, quas primas putant voluptatum, cum bene sibi consciae mentis gaudio, virtutisque fructu posse conferri. Procul ab eo nauigio iurgia, rixae, contumeliosa Deo, vel Superis dicta: procul loci petulantes, ac ludi. Totam vidisses naui feruere quasi officinam religionis: Nautas modo cum globulorum fertis in manu: modo quaternos, aut quinos de pio libello audientes: modo de Catechismo sermones, qui singulis diebus mane, ac vesperi explicabatur, inter se conferentes: parique studio nobiliores, quibus inferebat se quoque Portillus, vel Sanctorum vitas, vel primum quodpiam Ludouici Granatensis volumen terentes, vel de rebus ad religionem spectantibus colloquentes: ut venuste conquererentur, surripi furtim sibi dies, nec spatij ad ludendum quicquam relinquere. Nec vero dies abibat, quo non plusculi, modo hi, modo illi singulare aliquod venerationis genus Diuo, qui in fortitione sibi obtigerat, publice deferrent, quorum vitas vel legebant, vel audiebant miram cum voluptate. Diebus festis, ac saepe alias Missa extra sacrificium (ut fit in mari) celebrabatur: secundum quam adhibebatur, & concio. Quotidie litaniae visitato Sanctorum indice, & salutatio Reginae Caeli iterabatur. Pater Ludouicus Lopus ad triginta ex Aethiopicis Seruitijs precipue sibi instituendos sumpsit legis Christianae rudimentis. In hac varietate piarum actionum ita iucunde nauigabatur; ut non in Peruiam, sed in caelum instituta profectio videretur: magno Vectorum bono, qui pretiosiores inter eundem thesauros inuenissent, quam quos à ditibus noui Orbis sperare metallis possent. Extraordinariae nauigantium pietati singularis deberi Numinis indulgentia videbatur. Nec ea sane defuit. Cum centum Leucas processissent, intendente se tempestate grauissima, obducto nubibus Caelo, Nauclerus obseruat aetate lunae, diurnam fore, & omnino claudi maria interpretatus, ut iam ingruerat hyems, proram retro in Hispaniam parabat vertere. Itaque ad Patres conuersus: Fundite, inquit, preces ad Deum: in vnica eius clementia per fugium nobis relictum est. Haud languide obtemperatum. Patuitque auditas precantium voces. Quippe cum vehementior ventus supernè nubes naui aduersus ageret; eodem tempore infernè alius à puppi secundus afflabat: pauloque post discussis nubibus, sopitoque resante, tantum is qui sauebat ventus leniter aspirauit. Illud quoque diuinæ tutelae argumentum fuit, quod Galli, qui paulò ante aliam

expu-

expugnauerant nāim; cū hanc faciliē indepisci possent, neūquam attentarunt. Ad hęc cū statuisset Nauclerus in quendam magnæ Canariæ portum aquatum inuehi; mutatā subito voluntate, propius ad urbem ipsam Canariam statuit nāim propellere: planē iniectā diuinitus mente, vt postmodū compererunt. Prius enim consiliū si persequuti essent; in Anglorum se vtrō manus induissent; qui duabus robustis nauibus eum portum infederant. Ergo in Canariam, trecentas ab Hispaniā emensi leucas, tertio Idus Nouembres appellunt. Ibi lætitiā maximā ab Episcopo Turriano, & Patre Iacobo Lopio, & Ludouico fratre excepti. Namque Laurentius cū Ximenio in Tenarifiā degebant. Perendieque ad portum vsque deducti, qui ab vrbe ampliū leucā distat, postquam consolatus est omnes Episcopus, atque nauigio benē precatus, læti cursū repetiere. Indē digressos haud leue periculum ad continuanda pietatis studia excitauit. Dum violentior à prorā ventus incumbit, per Nautarum incuriam, altero nauis latere proximē ad aquas depresso, altero subrecto altissimē; nihil propius factum est, quā vt nauis euerteretur: cūque eodem incumbētium malorum, velorumque prægrauaret pondus; ita aliquandiu, in momenta singula singulis expectantibus mortem, & ad diuina auxilia fugientibus, processum est. Portillum vnum in tantā omnium desperatione narrant, quasi diuinitus felicem exitum cognouisset; nec vultu, nec vilo motu constantiam animi immutasse. Restitutā tandem, conatu, peritiāque Naucleri in locum suum carinā; Dominicam insulam procul ab Hispaniā mille ducentis leucis quarto Idus Decembres tenuere: quā, quia Ethnicorum bellicoforum est, absque morā præteruecti, nouam Carthaginem pridie Natalis Domini peruenerunt. Noui, quod vocant Granatæ Regni vrbs ea est, emporium celeberrimum, ab Hispaniā Carthagine, propter similitudinem portus, quia in vtroque insula visitur, nomen sortita. Iam Prætor huius Prouinciæ liberale diuersorium perampā in domo venturis Patribus adornarat. Quos cū aliū quantum ibi quietis, ad reparandas ex nauigatione vires cogitarent capere; noua ad se laborum inuitamenta traxerunt. Classis Hispana in eum portum paulō ante deducta, multos mortales diffusis morbis amiserat: ceteri grauissimē agrotabant. Ergo Patres continuō re diuinā, ter à singulis de more peractā diē sancto Natali; ad iuuandos ægros magnā populi admiratione se conferunt. Aliqui sub meridiem ad Aethiopes tripudiantes habent concionem: qui ita primā oratione conciliati sunt; vt reliquis diebus vtrō ipsi prælatā Cruce, actintinnabulo personante, ad Patres conuenirent. Custodias simul iuuifunt: aliorumque sibi vſitatorum documenta officiorum edunt. Iamdudum celebrabatur eum quoque per orbem fama Societatis, & vulgō cum ingenti approbatione ex Orientalibus Indijs missæ, impressæque typis literæ legebantur. Itaque cū oculis hæc populus vsurpauit, enixē rogare institit, vt apud se figere sedes vellent: paratam domum, atque annonam fore: virque locuples totam in eum vsum rem suam pollicebatur. Ceterum nec tantum Societati abundabat sobolis, vt tam multas in colonias expediret diuidi: atque hoc ipsum disertē habebat in mandatis Portillus, abstinere ab copiis illis præmature spargendis, negrauiora viribus suscepta onera, nec satis leuarent alios, & ferentes opprimerent.

273
Ad Canariam
appellus.

274
Ad nouam
Carthaginem
accessus.

275
Sociorum hic
fructuosi labo-
res.

276
Expectantur
Collegia.